

Regeringens proposition

1981/82: 15

om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola
m. m.;

beslutad den 8 oktober 1981.

Regeringen förelägger riksdagen vad som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll för de åtgärder eller de ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

ULLA TILLANDER

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen behandlas mål och riktlinjer för studie- och yrkesorienteringen (syo) och organisationen av denna i grundskolan och gymnasieskolan.

Ett av skolans viktigaste mål är att förbereda eleverna för arbetslivet. Denna arbetslivsförberedelse är en uppgift för all undervisning. När den nya läroplanen för grundskolan (Lgr 80) träder i kraft höstterminen 1982 ersätts den praktiska yrkesorienteringen (pryo) med praktisk arbetslivsorientering (prao) på minst sex veckor. I propositionen läggs stor vikt på praons utformning och kvalitet liksom dess inplanering i undervisningen.

I samband med vägledningen inom syo bör de elever prioriteras, som har svårigheter av något slag i skolan, vilket ofta gäller exempelvis invandrar- elever. Uppföljningen av de elever som är 16 och 17 år och som efter grundskolan varken studerar eller har arbete bör vara en annan prioriterad uppgift för syon. Föredraganden förordar att verksamheten med intagning på höstterminsbetyget skall bli reguljär. Vidare föreslås en något annorlunda ordning för 40-veckors yrkesintroduktion.

Planeringsrådets uppgifter och arbetsformer berörs, både med avseende på de lokala och regionala råden.

För att betona syons roll som en del av skolans arbetslivsförberedelse föreslås tjänster, i vilka kan ingå både syo och undervisning. Därigenom underlättas utläggning av tjänster så att syo-funktionärerna kan få full tjänst på en skolenhet. Syo bör vara huvudfunktionen i tjänsten. I syo-

tjänsten bör också kunna ingå tjänstgöring som SSA-sekreterare och inom den uppföljande verksamheten. Yrkesvalslärare bör vara behöriga att söka de nya syo-konsulenttjänsterna.

Syo-anslaget bör föras över till driftbidragen för grundskolan resp. för gymnasieskolan. Förslagen i propositionen föreslås träda i kraft den 1 juli 1982. Den nya organisationen för syo-funktionärer bör börja tillämpas den 1 juli 1983.

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1981-10-08

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Wikström, Friggebo, Åsling, Söder, Johansson, Wirtén, Andersson, Boo, Eliasson, Gustafsson, Elmstedt, Tillander, Ahrland, Molin

Föredragande: statsrådet Tillander

Proposition om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola m. m.

1 Inledning

Kungl. Maj:ts proposition (prop. 1971: 34) om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola ligger till grund för den nuvarande organisationen för studie- och yrkesorientering (syo). I samband med beslutet om försöksverksamhet med syo uttalade riksdagen (UbU 1971: 21, rskr 1971: 214) att Kungl. Maj:t med uppmärksamhet borde följa utvecklingen inom området och när erfarenheter vunnits återkomma till riksdagen i frågan. Tillräckliga erfarenheter borde ha vunnits efter en femårsperiod. Kungl. Maj:t uppdrog den 4 juni 1971 åt skolöverstyrelsen (SÖ) att under en femårsperiod utvärdera försöksverksamheten med den nya syo-organisationen.

Den 30 juni 1979 inkom SÖ till regeringen med en utvärderingsrapport. Denna innehöll dels en samlad redovisning av erfarenheterna från den femåriga försöksverksamheten kallad "Studie- och yrkesorientering. Sammanfattande erfarenheter av 5 års försöksverksamhet", dels SÖ:s bedömningar och förslag rörande den framtida syo-organisationen med rubriken "Studie- och yrkesorientering. Sammanfattande erfarenheter av 5 års försöksverksamhet. Bedömningar och förslag".

En sammanfattning av SÖ:s utvärderingsrapport bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Efter remiss har yttranden över rapporten avgetts av statskontoret, riksrevisionsverket (RRV), statens arbetsgivarverk (SAV), arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), statens invandrarverk (SIV), universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) – som bifogat yttranden från universiteten och högskolorna –, samtliga länskolnämnder, centrala studiestödsnämnden (CSN) – som bifogat yttranden från vuxenutbildningsnämnderna i Jönköpings, Kalmar, Gotlands och Kopparbergs län –, jämställdhetskommittén

(Ju 1976:08), gymnasieutredningen (U 1976:10), komvux-utredningen (U 1978:04), elevvårdskommittén (U 1978:06), integrationsutredningen (U 1978:07), Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Landsorganisationen i Sverige (LO), Centralorganisationen SACO/SR, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Sveriges förenade studentkårer (SFS), Elevförbundet, Sveriges elevers centralorganisation (SECO), Svenska föreningen för studie- och yrkesvägledning, Riksförbundet Hem och Skola (RHS), Handikappförbundens centralkommitté (HCK), Folkbildningsförbundet, Rörelsefolk-högskolornas intresseorganisation (RIO), De handikappades riksförbund (DHR), Sveriges hantverks- och industriorganisation – Familjeföretagen (SHIO) samt Lantbrukarnas riksförbund (LRF).

Till resp. läns skolnämnds yttrande har fogats yttranden från landstingen i Stockholms, Uppsala, Östergötlands, Blekinge, Kristianstads, Hallands, Göteborg och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Örebro, Västmanlands, Gävleborgs och Västernorrlands län, Alvesta, Hylte, Ljungby, Tingsryds, Varbergs och Växjö kommuner, Stockholms skoldirektion, Göteborgs allmänna skolstyrelse, skolstyrelserna i Botkyrka, Järfälla, Nynäshamn, Södertälje, Vaxholm, Enköping, Älvkarleby, Östhammar, Eskilstuna, Katrineholm, Nyköping, Oxelösund, Strängnäs, Motala, Norrköping, Ödeshög, Gotland, Karlshamn, Karlskrona, Ronneby, Sölvesborg, Klippan, Kristianstad, Osby, Tomelilla, Åstorp, Ängelholm, Partille, Stenungsund, Tanum, Trollhättan, Ulricehamn, Mark, Mellerud, Lerum, Vårgårda, Mullsjö, Vara, Falköping, Hallsberg, Hällefors, Örebro, Arboga, Skinnskatteberg, Västerås, Gävle, Ljusdal, Örnsköldsvik, Härnösand, Sundsvall, Åsele, Nordmaling, Umeå, Skellefteå, Storuman och Robertsfors.

Dessutom har skrivelser i ärendet inkommit från Riksförbundet mot allergi (RmA), Synskadades riksförbund, Sveriges dövas riksförbund, Hörselfrämjandet samt från syo-konsulenterna vid landstingen i vissa län. En sammanfattning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Genom riksdagens beslut vid 1979/80 års riksmöte (prop. 1979/80:100 bil. 12 s. 256, UbU 1979/80:21, rskr 1979/80:233) förlängdes försöksverksamheten t. o. m. utgången av juni 1981. Genom beslut av riksdagen vid 1980/81 års riksmöte har försöksverksamheten ytterligare förlängts och gäller t.o.m. utgången av juni 1982 (prop. 1980/81:100 bil. 12 s. 262, UbU 1980/81:25, rskr 1980/81:332).

De överväganden och förslag som framläggs i det följande bygger i princip på nyssnämnda rapport av SÖ samt på vad som har framkommit under remissarbetet. Emellertid har utvecklingen lett till att vissa av SÖ:s förslag hunnit bli inaktuella.

Den förändring av grundskolans innehåll och inriktning som påbörjades i och med riksdagens beslut om skolans inre arbete m. m. (prop. 1975/76:39, UbU 1975/76:30, rskr 1975/76:367) har sedermera följts upp av beslutet

om ny läroplan för grundskolan (prop. 1978/79: 180, UbU 1978/79: 45, rskr 1978/79: 422). På grundval av det sistnämnda beslutet har 1980 års läroplan för grundskolan (Lgr 80) fastställts som i avsnittet Mål och riktlinjer behandlar bl. a. syo.

Genom en bestämmelse i skolförordningen (1971: 235) med anledning av 1976 års riksdagsbeslut om skolans inre arbete (SIA) ålades kommunernas skolstyrelser att bedriva uppföljande syo för att stödja ungdomar under 18 år som efter grundskolan varken studerar eller har arbete. Detta s. k. uppföljningsansvar, som SÖ redogör för i utvärderingsrapporten, har efter förslaget i propositionen om läroplan för grundskolan m. m. utvidgats till att omfatta alla ungdomar under 18 år.

Riksdagens beslut vid 1979/80 års riksmöte om åtgärder för att främja ungdomars utbildning i gymnasieskolan m. m. (prop. 1979/80: 145, UbU 1979/80: 34, rskr 1979/80: 363) innebär att skolans ansvar för ungdom under 18 år ytterligare betonas. Såsom framgår av SÖ:s utvärderingsrapport har uppföljningsansvaret fått konsekvenser för syo-verksamheten både i grund- och gymnasieskola.

Som en följd av riksdagens beslut om läroplan för grundskolan, som bl. a. innebar utökad praktisk arbetslivsorientering, erhöll SÖ den 19 juli 1979 bl. a. i uppdrag att i samråd med AMS utreda det samlade behovet av praktikplatser för olika utbildningar, vilka möjligheter det finns att tillgoda detta behov samt vilka kostnader detta skulle medföra. SÖ har den 1 april 1981 inkommit till regeringen med en redovisning av denna del av uppdraget. En sammanfattning av SÖ:s rapport bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*. Jag kommer att beakta resultatet av SÖ:s uppdrag i samband med att jag behandlar den praktiska arbetslivsorienteringen i grundskolan.

I detta sammanhang bör också erinras om regeringens skrivelse 1979/80: 168 om riktlinjer för det fortsatta jämställdhetsarbetet. I skrivelsen redovisas riktlinjerna och organisationsformerna för regeringens arbete med dessa frågor. Vidare framläggs förslag hur jämställdhetsfrågorna kan lyftas fram i bl. a. utbildning och arbetsliv.

Riksdagen har föregående budgetår fattat beslut med anledning av ett antal regeringsförslag som berör syo-verksamheten. Jag avser dels propositionen (prop. 1980/81: 107 s. 75-77, UbU 1980/81: 38, rskr 1980/81: 395) om den statliga skoladministrationen m. m. vari bl. a. föreslås att ett centralt planeringsråd för samverkan mellan skola och arbetsliv inrättas, dels förslagen om lokalt utvecklingsarbete och personalutveckling i propositionen (prop. 1980/81: 97 s. 32 och 36-46, UbU 1980/81: 37, rskr 1980/81: 385) om skolforskning och personalutveckling. Vidare bör erinras om det av chefen för arbetsmarknadsdepartementet framlagda förslaget om en parlamentarisk utredning, som bl. a. skall överväga ansvarsfördelningen mellan arbetsmarknads- och utbildningsväsendet (prop. 1980/81: 126, AU 1980/

81:21, rskr 1980/81:404). Regeringen har den 24 september i år på min föredragning beslutat förelägga riksdagen en proposition (1981/82:14) om förändringar av gymnasieskolans utformning m. m. Förslagen i denna proposition har viss betydelse för mina förslag i fråga om statsbidrag för syo i gymnasieskolan och genomförandet av ny tjänsteorganisation för syo.

Mina överväganden och förslag i det följande avser i första hand grund- och gymnasieskolan. Vad avser mina överväganden och förslag rörande mål och riktlinjer för skolans arbetslivsförberedelse och för vägledningsarbetet bör de i princip dessutom kunna tillämpas inte bara i sameskolan, riksinternatskolor och privatskolor som omfattas av privatskolförordningen (1967:270) utan även i specialskolan och särskolan.

Av direktiven till komvux-utredningen (U 1978:04) framgår bl. a. att kommittén skall kartlägga schablon tilläggets användning samt att behovet av syo och elevvård skall analyseras. SÖ:s utvärdering av erfarenheterna från försöksverksamheten med den nya syo-organisationen och SÖ:s förslag om framtida syo-organisation i den del de berör kommunal vuxenutbildning har överlämnats till komvux-utredningen. Kommittén har i tilläggsdirektiv till samtliga kommittéer (Dir. 1980:20) ålagts att lämna finansieringsförslag för de förslag som kommittén lämnar och som medför kostnader.

I fråga om särskolan har omsorgskommittén (S 1977:12) i sitt betänkande (SOU 1981:26) Omsorger om vissa handikappade redovisat överväganden och förslag beträffande anordningar för syo i denna skolform. I avvaktan på regeringens ställningstaganden till betänkandet efter den pågående remissbehandlingen har jag, efter samråd med statsrådet Ahrlund, ansett att mina övriga förslag för närvarande inte bör omfatta särskolan.

Jag har samrått med cheferna för utbildningsdepartementet och arbetsmarknadsdepartementet i de frågor som berör deras ansvarsområden. I vad avser frågor rörande invandrare och jämställdhetsfrågor har jag samrått med statsrådet Andersson och beträffande personal med statligt reglerade tjänster med statsrådet Johansson.

För tydlighetens skull vill jag nämna att jag med kommun och skolstyrelse i förekommande fall avser även landstingskommun och utbildningsnämnd. Med skola avser jag i huvudsak grundskolan och gymnasieskolan.

Mina förslag skall ses mot den av mig nu redovisade bakgrunden. Jag avser att i det följande utveckla min syn på syons mål och program och på syons roll i skolans arbetslivsförberedelse och den därmed sammanhängande praktiska arbetslivsorienteringen. Vidare behandlar jag den personliga vägledningen och syons roll i skolans uppföljningsansvar. Mot bakgrund av SÖ:s utvärderingsrapport berör jag också vissa specialområden inom skolans förebyggande och behovsinriktade ansvar. Jag berör också de lokala och regionala planeringsråden samt det centrala planeringsrådet.

I mina förslag till en ny tjänstekonstruktion för syo liksom till ett nytt

statsbidragssystem har jag bl. a. tagit hänsyn till en massiv remissopinion som har anfört tungt vägande skäl för ett starkare samband mellan syo-funktionen och undervisningen.

För överblickens och sammanhangets skull redovisas i anslutning till de förslag som tas upp till behandling även vissa förslag som inte fordrar beslut av riksdagen.

En redogörelse på vissa bakgrundsfakta bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*. En redovisning av gällande författningar och bestämmelser bör fogas till protokollet som *bilaga 5*. Vidare bör en sammanställning av viss förkortningar m. m. som jag kommer att använda fogas till protokollet som *bilaga 6*.

2 Föredragandens överväganden

2.1 Syons mål och program

Jag behandlar inledningsvis mål och riktlinjer för syo, vilka är underordnade målen för skolans hela verksamhet. Syon har en särskilt viktig roll att spela i skolans arbetslivsförberedelse. Individens uppfattning om sig själv och sina möjligheter grundläggs mycket tidigt i hennes liv. Skolan har från första stund ett betydande inflytande vid utformningen av individens självuppfattning, som i samspelet med miljön blir av avgörande betydelse för personlighetsutvecklingen och därmed för studie- och yrkesvalet. Utbildnings- och yrkesvalet sker inte vid enstaka tillfällen utan är en ständigt pågående process som startar tidigt hos barnet. Jag vill således understryka vikten av syo-insatser under hela skoltiden.

Jag behandlar inledningsvis de förändringar som mål och program för syo undergått sedan år 1971, då propositionen om studie- och yrkesorientering i grundskolan och gymnasieskolan framlades.

Med utgångspunkt i målen för skolan presenterades i propositionen om syo år 1971 de mål och riktlinjer för syo, vilka riksdagen sedan utan erinringar antog. Tonvikten lades härvid mera än tidigare på syons aktiva och medvetandegörande roll. Syon borde verka för att minska ofriheten i elevernas studie- och yrkesval. Syo-verksamheten skulle präglas av en helhetssyn. Studie- och yrkesvalet skulle ses som en process varvid information och vägledning skulle ges fortlöpande under hela skoltiden.

SÖ framhåller i den tidigare nämnda utvärderingsrapporten att som en följd av den pågående och planerade omdaning av grundskolan och gymnasieskolan har mål och program för syo successivt förändrats och utvidgats.

De förändringar, som SÖ syftar på, rör framför allt den starkare betoningen av skolans samhälls- och arbetslivsförberedande roll liksom sam-

hällets och skolans omsorg om de ungdomar som inte går vidare till fortsatt utbildning efter grundskola, avbryter påbörjade studier och/eller inte lyckas finna ett arbete. Det uppföljningsansvar för ungdomar i åldern 16–17 år, som riksdagens beslut med anledning av propositionen om skolans inre arbete (SIA) och propositionen om läroplan för grundskolan m. m. innebär, betyder för syo en starkare betoning av den kompensatoriska rollen, således den del av verksamheten som är inriktad på elever med särskilda behov.

Till vidgningarna av målen hör också, enligt SÖ, den under senare år allt starkare tonvikten på jämställdheten mellan könen.

De nu redovisade erfarenheterna och de förslag, som SÖ lagt fram i utvärderingsrapporten om syon i skolan och som tillstyrkts i remissvaren, har för grundskolans del i allt väsentligt tillgodosetts i den nya läroplanen för grundskolan (Lgr 80). Såväl i Mål och riktlinjer som i kursplanerna har syon som en del av skolans undervisningsprogram beaktats.

I Mål och riktlinjer betonas att de för hela grundskolan gemensamma målen och riktlinjerna för arbetssätt och arbetsformer också gäller för syo. Syons mål kan uppnås först när syo-stoffet blir ett naturligt inslag i undervisningen och därmed allas gemensamma ansvar. Uppgiften att orientera om arbetslivet har förts in som moment i kursplanerna för alla ämnen i grundskolan.

Jag vill i detta sammanhang särskilt framhålla ett av de mål för skolan och därmed också för syon som fördes fram i propositionen om läroplan för grundskolan m. m. Jag avser kravet på elevernas egen aktivitet och ansvarstagande, på praktisk verksamhet och träning av vardagsfärdigheter. Detta är en förutsättning för att syons mål och program skall kunna förverkligas.

Skolans samhälls- och arbetslivsförberedande roll innebär att ansvaret för elevernas arbetslivsförberedelser skall åvila alla som verkar i skolan. Arbetslivsorienteringen skall ingå i skolans verksamhet från första till sista årskursen och utgöra en del av samhälls- och omvärldsorienteringen i skolan. Den praktiska arbetslivsorienteringen har tidigare varit i huvudsak individuellt yrkesförberedande. I Lgr 80 betonas att den skall vara allmänt arbetslivsförberedande. Den skall inte bara ge en grund för den enskilda elevens studie- och yrkesval utan också ge mera allmänna kunskaper om arbetslivet i sin helhet. Utökningen av arbetslivsorienteringen till att omfatta flera sektorer av arbetslivet bör således bidra till att eleverna får en mera allsidig och konkret bild av arbetslivets krav och villkor.

I Mål och riktlinjer för Lgr 80 ägnas ett kapitel åt syo i skolan. Vidare berör avsnitten Skolan och arbetslivet, Det fria studievalet samt kapitlet Planering och utvärdering de frågor som jag nyss har behandlat. Jag anser att syon genom det nya arbetssättet som nu införs i grundskolan ges mycket goda möjligheter till utveckling på den enskilda skolan bl. a. genom

att den bereds utrymme i skolans planerings- och utvärderingsarbete. Jag vill erinra om att syo infördes i specialskolan den 1 juli 1980. De principer som jag i det följande utvecklar om arbetsformerna för arbetslivsorientering och vägledningen bör också gälla sagda skolform.

För gymnasieskolan bör de principer och förslag rörande syo-verksamheten som jag kommer att framlägga gälla i avvaktan på vad som kan följa av gymnasieutredningens kommande förslag. Det bör ankomma på regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer att besluta om erforderliga förändringar i tim- och kursplaner för gymnasieskolan.

För den kommunala och statliga vuxenutbildningen har hittills gällt samma läroplaner som för grundskolan resp. gymnasieskolan. Därmed har ungdomsskolans mål och riktlinjer för syo gällt även för syo inom dessa former av vuxenutbildning. Komvux-utredningen lade hösten 1980 fram ett förslag till läroplan för den kommunala vuxenutbildningen. Förslaget har remissbehandlats och beretts. Med anledning härav framlades under våren 1981 en proposition (prop. 1980/81: 203) om läroplan för komvux. I anslutning till förslaget om läroplan meddelade kommittén att den fortsätter att utreda frågan om syo för vuxna. Föredraganden utgick i propositionen från att principerna, som gäller för syons mål och innehåll i grund- och gymnasieskola, skall kunna vara vägledande för komvux-utredningens fortsatta överväganden när det gäller syo (s. 14).

2.2 Skolans arbetslivsförberedelse

Att förbereda eleverna för arbetslivet är en av skolans viktigaste uppgifter. Det är emellertid långt ifrån den enda. Skolan skall också förbereda eleverna för deras roll som medborgare, i familj och i samvaron med andra människor. Den skall ge dem impulser till ett rikt fritids- och kulturliv. Skolan är en viktig del av elevernas livsmiljö under barna- och ungdomsåren och dess innehåll och arbetsformer skall inspirera dem att utveckla sina anlag och intressen.

Syon får inte utgöra ett isolerat program i skolan utan skall ingå som en del – och en viktig del – i den arbetslivsförberedelse som skolan skall ge eleverna. Jag övergår nu till att närmare beskriva skolans roll i detta avseende.

De riktlinjer för den praktiska arbetslivsorienteringen (praon) i skolan, som jag framlägger i det följande innebär att tonvikten i högre grad än vad som gällde den tidigare praktiska yrkesorienteringen (pryon) läggs på att praon på ett planerat och systematiskt sätt bör ingå i skolans undervisning. Jag behandlar således i fortsättningen dels principerna för integrationen av praon i undervisningen, dels mål, innehåll och utformning av praon samt en redovisning av SÖ:s beräkning av kostnaderna för praon. Jag utvecklar också mina synpunkter på den praktiska arbetslivsorienteringen i gymnasieskolan.

2.2.1 Arbetslivsförberedelse i undervisningen

Vissa resultat tyder på att syons integration i skolans övriga arbete i första hand anses vara en organisatorisk fråga som innebär att syo-funktionären övertar lektioner, medan läraren mer eller mindre frånhänder sig ansvaret för denna del av undervisningen. Att se syo-integration som en metodisk fråga eller som en fråga om innehållet i skolans undervisning, som angår alla lärare, är inte lika vanligt.

Särskilt svårt förefaller det enligt SÖ vara att integrera syo i gymnasieskolans verksamhet. I gymnasieskolan finns visserligen ämnet arbetslivsorientering på en del studievägar. Det har dock utsatts för mycket kritik i utvärderingsrapporter, från elevhåll och i ett antal gymnasieinspektörsrapporter. Snarare än att befrämja ett gemensamt ansvar kan koncentrationen till ett ämne motverka en integrering.

SÖ menar i rapporten att begreppet syo kan misstolkas genom att det för tanken till exakta kunskaper om detaljer gällande behörighetskrav, urvalsprinciper, kurslängd etc. och utelämnar annat som också ingår i syo-programmet. En förändring av begreppet syo mot en breddning som tydligt visar att syo är ett led i skolans ansvar för elevernas förberedelse för samhälle – arbetsliv föreslår SÖ som en tänkbar lösning.

I sitt remissvar har *länskolnämnden i Östergötlands län* lagt fram ett förslag som jag anser är intressant i detta sammanhang. Länskolnämnden föreslår att syo som samlande beteckning ersätts med uttrycket arbetslivsförberedelse. Den arbetslivs- och verklighetsanknutna undervisningen i olika ämnen skall ge arbetslivskunskap. För att tillföra undervisningen ytterligare verklighetsstoff och för att vidga elevernas erfarenheter bör anordnas studiebesök och praktisk arbetslivsorientering. Länskolnämnden framhåller att de vuxna i skolan har till uppgift att hjälpa eleverna att se sambanden mellan upplevelser på arbetsplatsen och i undervisningen.

Enligt min mening är det dock inte genom införandet av en ny terminologi som man åstadkommer ett vidgat ansvarstagande för skolans arbetslivsförberedelse. Jag är således inte beredd att förorda någon ändring av termen syo. Jag anser emellertid att länskolnämnden i Östergötlands län väl åskådliggjort syons roll i skolans samlade ansvar för elevernas arbetslivsförberedelse.

För egen del vill jag anföra följande.

I och med att syon inordnas i skolans allmänt arbetslivsförberedande mål och verksamhet framstår också ansvarsfördelningen som självklar. Det är inte syo-funktionären som ensam skall representera länken mellan skolan, samhället och arbetslivet på den enskilda skolan och som skall föra ut skolans värld i samhället och göra skolan bekant för detta samhälle. Det är inte heller syo-funktionären ensam som skall hjälpa eleverna att orientera sig i arbetslivet och medverka till att elevernas erfarenheter bearbetas i undervisningen. Det bör åligga alla lärare och skolledare att inom ramen för sitt arbetsområde i skolan tillgodose elevernas behov av arbetslivsförberedelse.

Samtliga ämnen ger kunskaper och färdigheter av betydelse för studie- och yrkesvalet. All undervisning vinner på att man ständigt som en aspekt har med tillämpningen av kunskaperna i praktiken, var man har nytta av sina inhämtade kunskaper vid fortsatta studier och hur man har möjlighet att fördjupa sig inom ämnesområden som man blir speciellt intresserad av. Detta är något som läraren i ämnet har förutsättningar att utveckla på djupet, eftersom det kräver gedigna kunskaper inom ämnet. För eleven innebär det möjlighet att fortlöpande och i en ständig växelverkan utifrån de olika ämnenas utgångspunkter skaffa sig fördjupade kunskaper i ämnet och om dess tillämpning i arbetslivet.

Att förbereda eleverna för arbetslivet i vid bemärkelse är ett av skolans mål. I skolans arbetslivsförberedelse ingår den utbildning som eleverna erbjuds för att kvalificera sig för arbetsmarknaden och på så sätt kunna få en anställning. Individens egen arbetslivs- och vuxenlivsförberedelse består i utvecklandet av en alltmer fördjupad och utvidgad självkännedom och av inhämtandet av kunskaper om arbetslivet genom arbetet i skolans olika ämnen och också genom deltagande i den praktiska arbetslivsorienteringen. Erfarenheter från hel- och feriearbeten ger också stoff till den egna arbetslivsförberedelsen.

Skolans mål är inte bara att öva eleverna i att själva skaffa sig denna förberedelse för arbets- och vuxenlivet utan att stimulera dem att omsätta sina kunskaper och färdigheter i handling genom att hjälpa dem att förankra dessa i verkligheten, varvid jag härvidlag främst avser studierna och arbetslivet. All personal i skolan har del i ansvaret för att eleverna skall få möjlighet att bearbeta sina erfarenheter så att dessa bildar grunden för väl övervägda val under skolgången och för valet av framtida studier och/eller yrke.

2.2.2 Den praktiska arbetslivsorienteringen i grundskolan

Från praktisk yrkesorientering (pryo) till praktisk arbetslivsorientering (prao)

Vid utformningen av pryon i 1969 års läroplan för grundskolan, Lgr 69, framhölls vikten av att eleverna gjordes medvetna om de begränsningar som olika bakgrundsfaktorer, bl. a. de som betingas av könsrollsuppfattning, utövade på valen i skolan. I skolans arbetslivsorientering, för vilken all skolpersonal skulle ta sin del av ansvaret, skulle eleverna inhämta kunskap och orientering om arbetslivet dels i skolan, dels genom direkta arbetslivskontakter, bl. a. genom pryon. Eleverna skulle också skaffa sig kunskaper om arbetsmarknad och arbetsliv genom den förberedelse inför pryon och den uppföljning av pryon som ägde rum i skolans undervisning.

Av de uppföljningar och utvärderingar som under det gångna decenniet gjorts av bl. a. pryon framgår att flickors och pojkars ensidiga val av pryoplats inte förändrats i någon nämnvärd grad jämfört med 1960-talet. Den vidgade och framför allt fördjupade kontakt mellan undervisning och arbetsliv som skrivits in i Lgr 69 har visat sig vara svår att genomföra i praktiken.

En stark betoning av skolans samhälls- och arbetslivsförberedande roll uttrycktes av riksdagen i samband med besluten med anledning av propositionen om skolans inre arbete (SIA). I anslutning härtill fick SÖ bl. a. i uppdrag att föreslå en förändrad arbetslivsorientering. Detta ledde till försöksverksamheten med en ändrad och utvidgad arbetslivsorientering i grundskolan. Denna har bedrivits sedan läsåret 1977/78. F. n. deltar 175 kommuner i försöksverksamheten. Utvärderingen skall vara slutförd år 1982.

Då SÖ sammanställde utvärderingsrapporten om försöksverksamheten med syo våren 1979 hade försöket med den förändrade och utökade arbetslivsorienteringen endast pågått i två år, varför några slutsatser ej kunde dras av försöket. I utvärderingsrapporten påpekar SÖ emellertid att de organisatoriska frågorna ofta har kommit att dominera över frågorna om arbetslivsorienteringens innehåll och kvalitet. Det har enligt SÖ:s uppfattning funnits brister både vad gäller integrationen i undervisning och kvaliteten på prao-platserna.

Det förefaller, enligt SÖ, som om syo-funktionären i de flesta fall har huvudansvaret för försöksverksamheten på den enskilda skolenheten. Syo-funktionärens arbetsbörda har av den anledningen ökat och vissa arbetsuppgifter inom ramen för syo-programmet, exempelvis vägledning, har därför blivit åsidosatta.

Samarbetet mellan skola och arbetsförmedling tycks inte alltid ha fungerat friktionsfritt. Problem har uppstått bl. a. i samband med anskaffandet av prao-platser. Andra problem, enligt SÖ, är svårigheterna att föra ut syftet med arbetslivsorienteringen till alla berörda inom och utom skolan resp. att integrera denna i undervisningen. Jag delar SÖ:s åsikt att brister i detta avseende ger den praktiska arbetslivsorienteringen en sämre kvalitet.

Den praktiska arbetslivsorienteringens (prao) mål enligt den nya läroplanen för grundskolan (Lgr 80)

De intentioner som riksdagen gav uttryck för i besluten med anledning av propositionen om skolans inre arbete följdes upp bl. a. av propositionen om ny läroplan för grundskolan m. m. Riksdagen beslöt därvid att för den praktiska arbetslivsorienteringen skulle anslås upp till tio veckor, utlagda över hela grundskoletiden. Detta mål kan emellertid enligt riksdagens beslut inte uppnås omedelbart bl. a. av det skälet att det kan vara svårt att få fram tillräckligt antal praktikplatser. Som en första etapp mot målet gäller fr. o. m. läsåret 1982/83 att den praktiska arbetslivsorienteringen skall omfatta minst sex veckor. Den pågående försöksverksamheten med ändrad arbetslivsorientering skall fortsätta och om möjligt vidgas till att omfatta samtliga kommuner fr. o. m. läsåret 1982/83.

Utbildningsutskottet framhöll i sitt betänkande med anledning av läroplanspropositionen (UbU 1978/79: 45 s. 44) att arbetslivsfrågor utgör ett

huvudområde för skolundervisningen och att eleverna bör stimuleras till engagemang i frågor som berör arbetslivet i och utanför skolan. Vidare påpekades att det är väsentligt att arbetslivet i så stor utsträckning som möjligt belyses av dem som direkt arbetar med frågorna.

Den praktiska arbetslivsorienteringens mål och syfte utvecklas i Mål och riktlinjer för grundskolan (Lgr 80). Den praktiska arbetslivsorienteringen, som är en del av skolans arbetslivsförberedelse av eleverna, skall ge eleverna ökade kunskaper om samhälle och arbetsliv och den skall föra in arbetslivkunskap i undervisningen. Den skall utgöra ett led i elevernas syo.

Praon enligt den nya läroplanen har en bredare målsättning jämfört med den tidigare verksamheten med pryö och har därför också fått en större tidsresurs i grundskolans undervisning. Den skall således ingå i olika former i skolans verksamhet från första till sista årskursen och vid övergången från skola till arbetsliv eller fortsatta studier. På så sätt kommer praon att utgöra ett naturligt led i den utvecklingsprocess som elevernas studie- och yrkesvalsmognad utgör.

Jag anser att det är viktigt att man klart skiljer mellan innebörden och syftet med praktisk yrkesorientering (pryo) och med praktisk arbetslivsorientering (prao). Pryon enligt Lgr 69 syftade till att eleverna skulle få erfarenhet av ett bestämt verksamhetsområde eller yrkesområde. Praon enligt Lgr 80 skall däremot inte vara inriktad mot ett visst yrke eller ens ett enstaka verksamhetsområde, ej heller skall den anknytas enbart till studiet av ett visst ämne. Den skall syfta till att eleven får erfarenhet av arbetslivet på olika områden och att dessa erfarenheter skall tas till vara i all undervisning i skolan.

Enligt Mål och riktlinjer för grundskolan (Lgr 80) utgör studiebesök och praon en del av skolans läroplansbundna verksamhet, som förläggs utanför skolbyggnaden. Detta innebär således, vilket är viktigt, att skolan har ett ansvar för eleven under skoltiden i arbetslivet. Genom praon får eleverna material och exempel från arbetslivet att arbeta vidare med i skolan.

Det ligger enligt min mening i sakens natur att eleverna under praon på arbetsplatsen bör få varierande arbetsuppgifter av växlande svårighetsgrad som motsvarar deras mognad men endast som ett led i skolans undervisning och under handledning. De bör således inte sysselsättas med ensartade arbetsuppgifter med syfte att träna upp någon viss färdighet lämplig för just den arbetsplatsen. Det är anknytningen till skolans undervisning som bör vara den övergripande målsättningen för skolan, eleven och arbetsplatsen. I skolstyrelsens ansvar för utbildningen i grundskolan ligger självfallet en skyldighet att se till att den praktiska arbetslivsorienteringen anordnas enligt läroplanen och andra föreskrifter.

Det har inträffat att en elevs vistelse hos ett företag inom ramen för skolans utbildning från början eller efter hand har fått en sådan utformning, att ett anställningsförhållande ansetts föreligga mellan eleven och företa-

get, trots att skolan, eleven och företaget inte har varit inställda på detta. Arbetsdomstolen har i ett par uppmärksammade domar (AD 1981 nr 71 och 110) fällt avgöranden som har ändrat förutsättningarna för statsmakternas riktlinjer i den s.k. ungdomspropositionen rörande skolelevernas arbetsrättsliga ställning (prop. 1979/80: 145 s. 30, UbU 1979/80: 34 s. 20, rskr 1979/80: 363). Frågan har också aktualiserats vid remissbehandlingen av förslaget till ny anställningsskyddslag (Ds A 1981:6) samt av en rad skolmyndigheter, vilka har haft svårt att placera elever sedan företagen inte längre anser sig kunna vara säkra på elevernas rättsliga status. Enligt vad jag har erfårit, kommer inom kort chefen för arbetsmarknadsdepartementet att ta upp denna fråga i samband med att han för regeringen anmäler förslaget till ny anställningsskyddslag.

Det är visserligen viktigt att eleverna får erfarenheter från så många verksamhetsområden inom arbetslivet som möjligt men minst lika viktiga, enligt min mening, är de kvalitativa aspekterna i praon. Därmed avser jag de möjligheter eleverna får att personligen delta i olika verksamheter på arbetsplatsen, i den handledning av och den kontakt de får med arbetstagnarna och partsföreträdarna på arbetsplatsen, kort sagt, de möjligheter eleverna får att skaffa sig fördjupade kunskaper och erfarenheter om en arbetsplats.

Till den praktiska arbetslivsorienteringens kvalitet hör också i vilken utsträckning eleverna får möjlighet att bearbeta sina erfarenheter i undervisningssammanhang och hur erfarenheterna tillvaratas och sätts in i ett vidare sammanhang. Jag instämmer härvidlag med *LO* som i sitt remissyttrande till SÖ:s utvärderingsrapport om syo betonar att elevernas arbetslivsperioder inte får inskränkas till en ytlig betraktelse av produktionsprocessen eller arbetsplatsens organisation. Krav måste ställas, dels på företagen att arbetsuppgifterna inte blir ensidiga, dels på skolan att arbetslivsfrågorna verkligen behandlas i undervisningen.

LO framhåller att praon inte får bli ett huvudsakligen organisatoriskt och administrativt problem för arbetsförmedlingen och skolans syo-funktionärer. Jag delar denna åsikt. För att praon skall uppnå sitt syfte krävs ett gediget planeringsarbete, en god organisation och lärare som betraktar elevernas arbetslivskontakter som en resurs för sin ämnesundervisning och inte endast som en tidsmässig minuspost på schemat.

Jag vill i detta sammanhang ta upp ett resonemang som förs inom arbetslivsforskningen och som bör kunna ha betydelse för skolans hantering av arbetslivsfrågorna. En teori som framförs i detta sammanhang är att begreppet arbetsliv omfattar två olika företeelser, nämligen dels arbetsmarknaden, dels arbetsplatserna. Arbetsmarknaden är den marknad där den arbetssökande erbjuder och arbetsgivare söker arbetskraft. Arbetsplatserna eller yrkesvärlden representerar de arbetsuppgifter som skall utföras för att samhälls- och näringsliv skall kunna fungera.

Forskare menar nu att skolan förbereder eleverna för arbetsmarknaden

direkt genom att ge dem möjlighet att skaffa sig meriter och kvalifikationer som gör dem generellt sett attraktiva på arbetsmarknaden. I propositionen om arbetsmarknadspolitikens framtida inriktning beskrivs arbetsmarknaden som bestående av en efterfrågesida (arbetsgivare) och en utbudssida (arbetssökande). Med en grov förenkling kan sägas att arbetsmarknaden och dess krav på eller dess favorisering av viss kompetensnivå leder till att det för eleverna först och främst gäller att ta sig ut på arbetsmarknaden – först därefter att försöka inrätta sig i ett yrke, på en arbetsplats.

Enligt min mening kan denna åtskillnad mellan arbetsmarknadens allmänna krav och arbetsplatsernas/yrkenas speciella krav vara en av förklaringarna till att skola och elev ibland ser på upplevelserna i arbetslivet med olika ögon. Om eleverna ser bort från det bredare perspektivet, arbetsmarknaden med dess förändringar och krav, och fäster sig vid den näraliggande arbetsplatsen och vad där försiggår, kan de råka dra felaktiga slutsatser om behovet av utbildning. En föreställning om att elevernas upplevelser på enstaka arbetsplatser skulle vara motiv nog för att inte vidareutbilda sig måste bearbetas i skolan, både som generell företeelse och som individuell.

Detta ger mig anledning att åter betona vikten av att i undervisningen och genom vägledning hjälpa eleverna att sätta in sina erfarenheter i ett större sammanhang så att dessa verkligen bidrar till elevernas studie- och yrkesvalsmognad.

Chefen för arbetsmarknadsdepartementet har i propositionen om arbetsmarknadspolitikens framtida inriktning beskrivit de problem, som möter ungdomen vid utträdet på arbetsmarknaden. Beskrivningen understryker vikten av att de ungdomar som befinner sig i skolan eller är på väg ut i arbetslivet blir så väl rustade som möjligt för att kunna ta sig igenom den flaskhals som utträdet på arbetsmarknaden utgör. Enligt hans mening är ungdomarna inte särskilt väl förberedda för utträdet i arbetslivet när de lämnar skolan (s. 50–52). Deras attityder och förväntningar inför vad arbetslivet har att erbjuda dem kan vara orealistiska. Det är viktigt att arbetslivet på alla sätt erbjuder ungdomarna möjligheter att skaffa sig kunskaper och erfarenheter så att de får underlag för en realistisk inställning till det framtida utträdet i arbetslivet. Detta kan innebära ett ökat åtagande för arbetslivet bl. a. inom ramen för de olika formerna för praon.

Arbetslivsorienteringen skall liksom skolans övriga verksamhet främja jämställdhet mellan kvinnor och män i familj, arbetsliv och samhälle i övrigt. Detta innebär att man från den första årskursen och genom hela skoltiden försöker påverka eleverna med syfte att motverka att könsrolls-mönstret snedvrider deras studie- och yrkesval.

Då försöksverksamheten med den ändrade arbetslivsorienteringen i grundskolan inte har utvärderats kan några bestämda slutsatser inte dras om denna lyckats åstadkomma vad den tidigare pryon misslyckats med

– att bryta inte bara de könsrollsbundna pryo-platsvalen utan även de könsrollsstyrda valen över huvud taget i skolan. Av en nyligen publicerad forskningsrapport från gymnasieutredningen framgår emellertid att det i den nuvarande gymnasieskolan kvarstår stora skillnader mellan flickors och pojkars studieval. Betydande skillnader i valen förekommer således, såväl mellan socialgrupper som mellan flickor och pojkar. Flertalet linjer har en mycket sned könsfördelning som följer det gängse mönstret inom de yrken som linjerna riktar sig till.

Jag finner detta oroväckande mot bakgrund dels av rapporter om den snabbt växande arbetslösheten bland unga flickor, dels av utvecklingen av den framtida arbetsmarknaden för kvinnor som skisseras i nyssnämnda proposition om arbetsmarknadspolitikens framtida inriktning.

Chefen för arbetsmarknadsdepartementet anför i nämnda proposition om arbetsmarknadspolitikens framtida inriktning (s. 56) att kvinnors benägenhet till yrkesmässig rörlighet kommer att vara av avgörande betydelse för kvinnors sysselsättning under 1980-talet. Nyttillträdande kvinnor, både de som kommer direkt från skolan och de som söker sig ut efter en tids arbete i hemmet, kan i framtiden inte förvänta sig att de lätt får ett förvärsarbete efter att ha genomgått någon kortare, för kvinnor traditionell, utbildning. Kvinnorna måste inrikta sig på att söka sig till industrin och måste således i större utsträckning informeras om vilka utbildningar som kan ge arbete där. Föredraganden anför ytterligare en viktig faktor som kommer att påverka den för kvinnor traditionella arbetsmarknaden. Införandet av ny teknik och datorisering medför inte bara att kvinnlig arbetskraft kan ersättas, det finns risk att nya könsuppdelande arbetsuppgifter skapas som kan få negativa konsekvenser för den kvinnliga arbetskraften.

De negativa effekterna av flickornas könsrollsbundna val i skolan har således klart betonats i nyssnämnda proposition. Effekterna blir naturligtvis mycket kännbarare i ett åtstramat arbetsmarknadsläge. Mot denna bakgrund vill jag betona att det är ett stort ansvar som vilar på skolan att göra eleverna och framför allt flickorna medvetna om vad följderna kan bli av de könsrollsbundna valen. Effekterna blir av flera skäl särskilt allvarliga för flickorna. För det första väljer flickor av tradition bland ett mycket begränsat antal yrken. Vidare är dessa yrken genomgående lågavlönade och ger vanligen små möjligheter till utveckling eller befordran.

Enligt min mening åvilar ett minst lika stort ansvar arbetslivet, dels med avseende på hur man tar emot flickorna i praon, dels när det gäller att vara öppen för att anställa kvinnor inom traditionellt mansdominerade yrkesområden.

Jag vill i sammanhanget erinra om att regeringen den 23 juli innevarande år har beslutat om att bemyndiga SÖ att anordna försöksverksamhet med särskilda 4-veckors introduktionsprogram enbart för flickor inom ramen för kommunernas ordinarie introduktionsprogram.

För elever med annat hemspråk än svenska bör man inom ramen för prao kunna undersöka på vilka arbetsplatser i kommunen man har speciell nytta av tvåspråkig arbetskraft. Det är viktigt att tvåspråkiga elever så tidigt som möjligt får uppleva sina språkkunskaper som en tillgång och att de därigenom får möjlighet att bredda sitt studie- och yrkesval.

HCK framhåller att många ungdomar i dag lämnar skolan utan arbetslivserfarenhet och går direkt till en passiv tillvaro som förtidspensionär. För handikappade elever är det särskilt viktigt att förberedelserna för yrkeslivet börjar tidigt. Enligt HCK:s uppfattning måste därför förtidspensioneringen av unga handikappade stoppas och de ungdomar som efter utbildning inte ges arbete skall av samhället garanteras arbetslivspraktik.

Jag vill i detta sammanhang understryka vikten av att särskild omsorg ägnas åt elever med någon form av handikapp så att de erbjuds en meningsfull prao. F. n. förtidspensioneras många arbetshandikappade ungdomar direkt efter skoltiden utan att ha fått en chans att skaffa sig några erfarenheter från arbetslivet. Det bör vara en angelägen uppgift för skolan att särskilt verka för att dessa elever introduceras i arbetslivet.

Den praktiska arbetslivsorienteringens (prao) innehåll

I Mål och riktlinjer för grundskolan understryks det på olika sätt att kvaliteten i skolans arbetslivsanknytning måste förbättras. Enligt min mening bör detta ske genom att studiet av arbetslivet byggs upp på samma systematiska sätt som studiet av olika ämnen i skolan. Jag menar således att elevernas kunskaper om arbetslivet skall breddas och fördjupas och abstraktionsnivån höjas i takt med att eleverna mognar, enligt samma principer som gäller för andra ämnen i skolan. Därmed bör inplaneringen av arbetslivskunskap och elevernas arbetslivserfarenheter i den övriga undervisningen också kunna ske mer systematiskt. I de olika ämnenas kursplaner finns huvudmomentet som direkt anknyter till företeelser i arbetslivet. Viktigt är att betona att kunskapsstegringen även i detta avseende skall vara systematisk och att återkopplingen till skolan, både till ämnesundervisningen och till skolan i dess egenskap av arbetsplats, skall ske planerat och följdriktigt. Det är vidare viktigt i skolans förberedelsearbete att lärare och elever tillsammans planerar hur arbetet skall läggas upp.

De arbetsplatsstudier som i form av studiebesök kan äga rum på låg- och mellanstadierna har till syfte att orientera eleverna om vad närliggande och institutioner i den egna kommunen gör. Även studiebesök på andra skolor, t. ex. i de högre skolstadierna bör kunna anordnas. Arbetsplatsbesök och studiebesök på gymnasieskolans studievägar bör kunna samordnas, varvid eleverna i gymnasieskolan skulle kunna vara handledare.

En arbetsplats som eleverna vistas på i minst nio år är skolan. Varje skola är ett samhälle i sig. Inom varje skola finns ett mångskiftande arbetsliv som i större omfattning än vad som nu sker bör användas för elevernas arbetslivsorientering. Dessutom är återkopplingen till elevernas

egget arbete i skolan given när det gäller arbetsuppgifter, arbetstider, ordningsfrågor m. m.

Den arbetslivsorientering, som äger rum på högstadiet, skall ge eleverna en fördjupad inblick i olika verksamhetsområden och former av arbetslivet. Eleverna skall enligt Mål och riktlinjer för grundskolan under minst veckolånga perioder skaffa sig erfarenheter från var och en av följande tre arbetslivssektorer:

- Teknik och tillverkning
- Handel, kommunikation, service, jord- och skogsbruk
- Kontor och förvaltning, vård, kultur och undervisning.

Det är enligt min mening angeläget, mot bakgrund av vad jag tidigare har anfört, att understryka vikten av att skolan verkar för att eleverna kombinerar valen inom de tre sektorerna på ett sådant sätt att pojkar får inblick i kvinnodominerade yrken och flickor i mansdominerade.

Praon kan i årskurs sju på högstadiet även förläggas till skolan som arbetsplats, s. k. intern praon. En sådan verksamhet bör givetvis anordnas fortlöpande under hela grundskoletiden. Jag vill i detta sammanhang erinra om propositionen (prop. 1980/81: 20) om besparingar i statsverksamheten m. m. i vilken utvecklades synpunkter på elevernas möjligheter att själva ansvara för verksamheter i skolan (bil. 8 s. 5).

En del av den interna praon i årskurs sju kan exempelvis bestå i att eleverna hjälper till att administrera skolans praon-verksamhet. Eleverna kan, tillsammans med lärarna, aktivt delta i exempelvis kartläggning av kommunens arbetsliv och näringsstruktur och själva utföra mycket av förberedelsearbetet för den externa praon. I dessa förberedelser bör även de kunskaper och erfarenheter kunna tas till vara som föräldrarna besitter om det lokala arbetslivet. Praon bör tillföra skolan en ackumulerad kunskap om det lokala arbetslivet. Detta kan ske i form av att eleverna varje år skriver rapporter från praon-platserna, som påföljande års elever har tillgång till. Jag erinrar också om vad jag tidigare föreslog med avseende på arbetsplatser där man har nytta av invandrarspråk.

Äldre elever kan fungera som handledare vid studiebesök i arbetslivet och på den egna skolan samt medverka vid organisationen av de olika formerna av praon. I detta sammanhang bör elever som gjort ett ur könsrollssynpunkt otraditionellt val liksom även elever med annat hemspråk än svenska betraktas som en resurs.

I årskurserna åtta och nio bör praon oftast ske i form av arbete utanför skolan i längre sammanhållna perioder. Jag erinrar här om vad jag tidigare har sagt om vikten av att eleverna engageras i verksamheten på arbetsplatsen. Därav följer att eleverna under praon-veckorna på högstadiet bör följa arbetstiderna på den aktuella arbetsplatsen och vara med om att utföra olika arbetsuppgifter. De bör vidare lära sig inse de krav som måste ställas på kunskaper, ordning, samarbete, rättigheter och skyldigheter, för att man skall uppnå ett gott arbetsresultat. Praon på högstadiet får inte för-

vandlas till studiebesök som enbart syftar till att ge en inblick i en miljö, där eleverna som åskådare erbjuds en konkret verklighetsbild utan att på ett meningsfullt sätt få delta i längre arbetsuppgifter.

Den praktiska arbetslivsorienteringens utformning

På varje skola bör man med utgångspunkt från problemställningar som formulerats utifrån lärarnas, elevernas och arbetslivsrepresentanternas erfarenheter och uttryckta önskemål utforma handlingsprogram för praon. Detta bör redovisas i den lokala arbetsplanen.

Ansvar för verksamheten och för att integrationen av praon i undervisningen genomförs bör ligga på skolledningen med hjälp av klassföreståndaren och övrig personal.

Syo-funktionären skall kunna fungera som resurs och inspiratör och delta i planering och genomförande av undervisningen kring skola-arbetsliv. Alla ämnen skall ingå i denna verksamhet. De kan utan undantag delta mer eller mindre direkt, mer eller mindre omfattande. Även föräldrarna bör kunna utgöra en resurs.

Genom en ämnesövergripande planering inom ramen för den lokala arbetsplanen och med utgångspunkt i de olika ämnernas förutsättningar kan praon utnyttjas och belysas på olika sätt. Det finns också mycket kunskap att hämta från en och samma arbetsplats, kunskap som inte kan inhämtas vid ett enda studiebesök eller under en enda period av praktisk arbetslivsorientering. Äldre elever är därvid en resurs som bör kunna användas på många sätt. Det är härvidlag viktigt, enligt min mening, att även alla lärare känner det lokala arbetslivet.

Enligt vad jag har erfarit har man i flera kommuner som deltar i försöksverksamheten med förändrad praktisk arbetslivsorientering kunnat organisera denna så att lärarna fått möjlighet att delta aktivt. Detta har skett i form av exempelvis besök på de arbetsplatser där eleverna vistas eller studiedagar som anordnats tillsammans med arbetslivsrepresentanter eller med skolans syo-personal. Syftet har varit att lärarna skulle få en fördjupad kunskap om skola – arbetslivsfrågor och frågor som sammanhänger med elevernas syo. Planeringen har skett inom arbetsenhetskonferensens ram.

Det är enligt min mening viktigt att lärarna betraktar praon som en del av undervisningen. Den resurs som frigörs genom att hela klassen eller delar av klassen är frånvarande från klassrumsundervisningen bör av läraren utnyttjas så att integrationen i undervisningen av elevernas erfarenheter från praon främjas.

SÖ:s beräkning av kostnader för praktisk arbetslivsorientering i grundskolan

Genom beslut den 19 juli 1979 gav regeringen vissa uppdrag till SÖ med anledning av riksdagens beslut om grundskolans läroplan (Lgr 80). Beträffande samverkan mellan skola och arbetsliv skulle SÖ i samråd med AMS utreda det samlade behovet av praktikplatser för olika utbildningar och möjligheterna att tillgodose detta behov samt klarlägga det ökade personalbehovet inom skolan och hos arbetsmarknadsmyndigheterna jämte konsekvenserna för planeringsrådets verksamhet vid en utbyggnad av arbetslivsorienteringen. Vidare skulle SÖ beräkna kostnaderna för stat, kommun, företag eller andra institutioner vid praktisk arbetslivsorientering i grundskolan av olika längd samt belysa hur kostnaderna skulle kunna fördela sig på skilda kommuner.

SÖ har redovisat nyssnämnda del av uppdraget till regeringen den 1 april 1981. Utredningsarbetet har bedrivits i samråd med AMS. I övrigt har en arbetsgrupp medverkat i utredningsarbetet i vilken har ingått representanter för, förutom AMS, gymnasieutredningen, LO, Landstingsförbundet, SÖ, SAF, Svenska kommunförbundet, SACO/SR, TCO och UHÄ.

I det följande redogör jag mycket kortfattat för SÖ:s resultat avseende kostnader för grundskolan. En sammanfattning av SÖ:s rapport finns som bilaga 3.

Utredningen omfattar en analys av grundskolans behov av arbetslivskontakter dels vid slutet av 1970-talet, dels under läsåret 1982/83. F.n. deltar ca 170 kommuner i försöksverksamheten med förändrad arbetslivsorientering i grundskolan. Endast i åtta kommuner har i början av år 1981 grundskolan arbetslivskontakter som omfattar sex veckor eller mera.

Vid bedömningen av den framtida utvecklingen av behovet av arbetslivskontakter i grundskolan har SÖ analyserat hur stort behovet kan förväntas bli, uttryckt i tidsåtgång och antal elever (elevveckor) under förutsättning att arbetslivskontakterna omfattar sex resp. tio veckor läsåret 1982/83. Enligt de beräkningar som SÖ redovisar skulle behovet av arbetslivskontakter öka med 70% från läsåret 1979/80 till läsåret 1982/83, från 300 000 elevveckor till 510 000 elevveckor, vid utbyggnad till sex veckors prao. Denna ökning bör, enligt SÖ, bli något mindre med tanke på att ett antal kommuner redan läsåret 1979/80 hade arbetslivskontakter utöver de obligatoriska. Utökning till tio veckors prao skulle, enligt SÖ, innebära en ökning med 220% till 950 000 elevveckor.

SÖ har också gjort en uppskattning av antalet platser i arbetslivet som skulle behövas för prao i grundskolan. Behovet av platser för arbetslivskontakter beräknas öka med 62% från slutet av 1970-talet till läsåret 1982/83, således från 210 000 till 340 000 platser vid en utbyggnad av praon till sex veckor. Vid en utbyggnad till tio veckor blir ökningen ca 220%, vilket utgör en ökning med 460 000 platser.

SÖ bedömer att det antal platser som studiebesöken beräknas ta i anspråk ökar från 46 000 läsåret 1979/80 till 210 000 platser läsåret 1982/83.

Det har visat sig, uppger SÖ i rapporten, att skolan i dag inte utnyttjar alla platserna för arbetslivskontakter som arbetsmarknadsverket anskaffar. Detta gäller framför allt platser inom industrin. Det förekommer att skolan i stället själv skaffar en del av platserna för arbetslivskontakter, vilket skapar irritation.

SÖ framhåller att om målen för prao skall kunna nås är det viktigt att samtliga sektorer inom arbetslivet ställer upp med praktikplatser i rimligt förhållande till deras andel av arbetsmarknaden. F. n. är fördelningen av platserna för prao långt ifrån proportionell till antalet anställda inom resp. sektor. SÖ har gjort en beräkning av hur fördelningen blir om arbetsgivarna tar emot prao-elever proportionellt i förhållande till antalet heltidsanställda. Den statliga sektorn skulle då behöva öka antalet prao-platser från nuvarande 2% till 15%. De kommunala arbetsgivarna har läsåret 1979/80 tagit emot ca 18% av prao-/prao-eleverna. Läsåret 1982/83 skulle kommunerna med denna beräkning behöva ta emot en mindre andel av eleverna.

Landstingen som arbetsgivare har läsåret 1979/80 tagit emot ca 7% av prao-/prao-elever och skulle läsåret 1982/83 ta emot 9% av prao-eleverna om de fördelas proportionellt på antalet heltidsanställda. De privata arbetsgivarna tog läsåret 1979/80 emot ca 73% av prao-/prao-elever och en minskning till 65% bör kunna ske om övriga arbetsgivare påtar sig en ökad andel av prao-platserna.

De kommunala kostnader, som SÖ redovisar, omfattar kostnader för kanslipersonal samt s. k. rörliga kostnader, bl. a. matersättning och reseersättning till elever samt till skrivmaterial. Dessa kostnader för skolans arbetslivskontakter rörande prao/prao läsåret 1979/80 har uppskattats vara ca 30 milj. kr. Vid en utökning till sex veckors prao fram till läsåret 1982/83 uppskattar SÖ kostnadsökningen till ca 6 milj. kr. Vid en utökning till tio veckors prao fram till läsåret 1982/83 har SÖ uppskattat kostnadsökningen till ca 43 milj. kr. Därtill kommer kommunens kostnader för att ta emot prao-elever i sin egen förvaltning.

När det gäller praon i årskurs sju kommer det troligen, enligt SÖ-rapporten, att bli svårt att skaffa platser ute i arbetslivet. Eleverna bedöms vara för unga. Ett villkor, som SÖ menar måste uppfyllas för att praon skall kunna byggas ut åtminstone till sex veckor är, att varje verksamhetssektor i det lokala arbetslivet ställer platser till förfogande i den utsträckning som ungefärligen motsvarar dess andel av arbetsmarknaden. Vidare bör, enligt SÖ, skolorna utnyttja de prao-platser som arbetsförmedlingen anvisar, förutsatt att elevernas prao på arbetsplatserna överensstämmer med läroplanens mål.

För egen del vill jag anföra följande.

En stor andel av de av SÖ beräknade kostnaderna har redan utfallit, nämligen de som beräknats för verksamhetsåren 1979/80 och 1980/81. Vissa ökade insatser är dock, som SÖ visat, nödvändiga för att genomföra

den del av programmet för Lgr 80 som utgörs av en utbyggd prao. Jag kommer därför att i samband med mina överväganden om resurser föreslå en annan konstruktion av statsbidraget till syo. Det blir därigenom möjligt för skolstyrelsen att fatta beslut om att tillföra verksamheten ytterligare resurser genom omprioritering inom ramen för grundskolans förstärkningsresurs. Jag avser att återkomma med förslag i 1982 års budgetproposition om förstärkningsresursens omfattning.

2.2.3 Den praktiska arbetslivsorienteringen i gymnasieskolan

I Lgy 70 liksom i Lgr 69 står inskrivet att studie- och yrkesorienteringen är en angelägenhet för alla och den är en viktig del av skolans syo-verksamhet.

Redan före gymnasieskolans införande den 1 juli 1971 hade insikten vuxit fram att de teoretiska linjernas elever var i behov av arbetslivskontakter. Pryon i grundskolan hade gjort eleverna medvetna om detta behov. Läsåret 1966/67 startade en försöksverksamhet med en yrkesorienteringsvecka (yo-veckan) på ett antal skolor med teoretiskt gymnasium. Yo-veckan förlades vanligtvis till den andra årskursen. Vid vissa skolor utformades yrkesorienteringen som studiebesök under en eller flera dagar.

Försöksverksamheten har under åren successivt utökats. Verksamheten omfattar sedan läsåret 1979/80 samtliga minst tvååriga studievägar inom gymnasieskolan. Yo-veckan innebär att eleverna vistas på en arbetsplats en vecka under sin totala studietid i gymnasieskolan. Den kan anordnas i årskurs ett, två eller tre. Styrelsen för skolan skall fatta beslut om försöksverksamheten efter samråd med den lokala arbetsförmedlingen.

Utvärderingar visar att yo-veckan är en populär företeelse hos eleverna, som dock anser att yo-tiden är för kort. Jämfört med pryon i grundskolan är gymnasieelevernas val av yo-plats mera bestämt yrkesinriktat. Dock präglas även deras val av olika fördomar om t. ex. könsroller.

Eftersom arbetsgivarna i allmänhet är mer benägna att ta emot elever från gymnasieskolan än från grundskolan har arbetsförmedlignarna i stor utsträckning kunnat tillgodose elevernas förstahandsval.

När det gäller integrationen av yo-veckan med undervisningen i gymnasieskolan tycks denna emellertid ha varit än svårare att åstadkomma än integrationen av pryon i grundskolan.

Som ett led i försöken att göra de treåriga humanistiska, samhällsvetenskapliga, ekonomiska och naturvetenskapliga linjerna samt den tvååriga sociala linjen och konsumtionslinjen mera arbetslivsinriktade har försöksverksamhet med återkommande praktiska arbetslivskontakter bedrivits sedan läsåret 1977/78. Ett 20-tal gymnasiekommuner deltar i försöksverksamheten. En tidsresurs motsvarande en vecka per läsår har avsatts för verksamheten. Förutom att ge eleverna en bättre grund för studie- och yrkesvalet är målet för försöksverksamheten att åstadkomma en bättre och närmare anknytning till undervisningen av elevernas erfarenheter från de

praktiska arbetslivskontakterna. Försöket har kopplats ihop med försöksverksamheten med ändrad arbetslivsorientering i grundskolan och äger därför rum endast i kommuner med denna försöksverksamhet.

De två nu nämnda försöksverksamheternas syfte är att ge eleverna på de linjer i gymnasieskolan, som saknar arbetsplatspraktik och/eller praktiska moment i undervisningen, praktiska erfarenheter av arbetslivet och för att härigenom underlätta elevernas framtida val av studier och yrke.

Många andra studievägar i gymnasieskolan har arbetslivsanknutna moment inbyggda i sin utbildning. Att de yrkesinriktade studievägarna har detta säger sig självt liksom att de också är mera inriktade på särskilda yrkesområden. På dessa studievägar är arbetslivsorientering ett obligatoriskt allmänt ämne som tillsammans med övriga allmänna ämnen – svenska och tillval – syftar till att ge eleverna en grund för vidare studier samt en vidgad arbetslivs- och samhällsorientering.

Gymnasicutredningen (U 1976: 10) har i uppdrag att bl. a. överväga olika sätt att införa mer av yrkesförberedande inslag på utpräglat studieinriktade linjer samt att införa studieförberedande inslag på utpräglat yrkesinriktade linjer. Utredningen bör enligt direktiven även överväga de problem som är förknippade med en ökad samverkan med arbetslivet och föreslå åtgärder som ökar kontakten mellan skola och arbetsliv under utbildningstiden.

Vad jag i det föregående har anfört om praons syfte, innehåll och arbetssätt i grundskolan, bör i många fall kunna tillämpas i den pågående försöksverksamheten med olika former av arbetslivskontakter i gymnasieskolan. Jag vill särskilt understryka att det enligt min mening är lika viktigt i gymnasieskolan som i grundskolan, att den praktiska arbetslivsorienteringen planeras och knyts an till all undervisning. Jag menar att man i skolan därvid bör samordna de olika aspekterna av arbetslivsorienteringen så att de exempelvis behandlas inom de ämnen där de naturligt hör hemma. Denna samordning kan ge variation åt både arbetslivsorienteringen och ämnesundervisningen. Den praktiska arbetslivsorienteringen i gymnasieskolan bör liksom i grundskolan utgöra en del av undervisningen och bör således inte betraktas som något som tar bort värdefull tid. Det bör ankomma på SÖ att utfärda sådant kommentarmaterial som inom ramen för befintliga resurser befrämjar den utveckling jag här har angivit.

2.3 Personlig vägledning och uppföljning

Jag övergår nu till att behandla vissa frågor i samband med vägledningen inom syo, bl. a. de prioriteringsproblem som uppstår i detta sammanhang. Behov av särskilda vägledningsinsatser har, enligt vad jag anför i det följande, i princip de elever och grupper av elever, som har svårigheter i skolan, däribland elever med fysiska och psykiska handikapp samt många invandrarelever.

I samband med mina överväganden om syons roll vid övergången från

grundskola till gymnasieskola föreslår jag att verksamheten med intagning till gymnasieskolan på höstterminsbetyget blir reguljär.

Vidare framlägger jag i samband med mina överväganden om uppföljande syo förslag om en förändring avseende 40 veckors yrkesintroduktion.

2.3.1 Bakgrund

I propositionen år 1971 angående studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola framhölls att studie- och yrkesvägledningen skulle kunna bidra till en rationellare användning av samhällets resurser eftersom den strävar efter att motverka felinvesteringar i utbildning och yrkesval som beror på oklara eller felaktiga föreställningar om egna intressen och anlag, om utbildningens innehåll eller om förhållanden på arbetsmarknaden. Det skulle dessutom vara studie- och yrkesvägledningens uppgift att ge individen en ingående och sann beskrivning av förhållanden i arbetslivet, även om detta skulle kunna tänkas leda till ökad brist på arbetskraft inom vissa sektorer och överskott inom andra.

Mot bakgrund av skolans ansvar för elever som av fysiska, psykiska eller andra skäl har svårigheter i skolarbetet betonades i propositionen vikten av att syo-specialisten samarbetar med elever, föräldrar, lärare och elevvårdspersonal. Speciell uppmärksamhet borde ges åt invandrarbarnen, elever i specialundervisning och elever som gick ut i arbetslivet direkt efter grundskolan.

Av särskild betydelse ansågs syo-specialistens uppsökande och aktivt informerande verksamhet vara när det gällde barn med handikapp av olika slag.

Utvecklingen under 1970-talet har i viss mån ändrat de yttre förutsättningarna för studie- och yrkesvägledningen. Undervisningens starkare anknytning till arbetslivet har givit ytterligare en dimension åt vägledningen. En starkt utbyggd gymnasieskola och kommunal vuxenutbildning har vidare gjort det lättare att pröva olika alternativ utan att ett tidigt val innebär definitiva lösningar eller avgränsningar till andra valmöjligheter. Genom riksdagens beslut om ny läroplan för grundskolan (Lgr 80) har valen av studievägar i gymnasieskolan gjorts oberoende av tillvalen i grundskolan. Den uppföljande syon för ungdomar i åldern 16–17 år har fått en allt större betydelse. Riksdagens beslut våren 1980 om åtgärder för att främja ungdomars utbildning i gymnasieskolan har givit skolstyrelsen resurser för att förverkliga skolans uppföljningsansvar, varav den uppföljande syon är en del. I propositionen om skolforskning och personalutveckling (prop. 1980/81: 97 s. 43) prioriteras en fortbildning av lärare i studie- och yrkesorientering för att de i större utsträckning än hittills skall kunna delta i bl. a. vägledningsarbetet.

2.3.2 Vägledning

Enligt de av SÖ i utvärderingsrapporten redovisade erfarenheterna tycks den personliga studie- och yrkesvägledningen av många syo-funktionärer betraktas som den viktigaste arbetsuppgiften.

Den personliga vägledningen utgjorde, enligt SÖ:s utvärderingsrapport, från början oftast enskilda vägledningssamtal med en elev i taget. Den allmänna utveckling mot mera grupporienterade arbetssätt som ägt rum sedan mitten av 1970-talet har inneburit att den personliga vägledningen börjat bedrivas också i mindre grupper om fyra till åtta elever, s. k. gruppvägledning.

Rapporterade förhållanden tyder dock på att tidsutrymmet för personlig vägledning är begränsat och att syo-funktionären ofta tvingas att prioritera andra arbetsuppgifter. Det tycks också som om många syo-funktionärer på grund av schematekniska och andra organisatoriska hinder inte kan utnyttja gruppvägledning som en metod i sitt arbete.

Gruppvägledning har använts med framgång som en metod vid kurser av typ "Studievägar och arbetsliv", andra korta, mera yrkesinriktade kurser och i försök med s. k. vägledningsgrupper i årskurs nio för elever som är osäkra om valet av studier eller arbete efter grundskolan. De nyssnämnda organisatoriska problemen av bl. a. schemateknisk karaktär har i dessa fall kunnat lösas lättare och gruppen tycks då kunna bli ett värdefullt instrument för individernas självinsikt och sociala utveckling.

I grundskolan utgör, enligt SÖ, arbetsenheten en naturlig bas för den personliga vägledningen liksom för syon i övrigt. Eleverna har därmed möjlighet att etablera permanenta, stabila kontakter med en begränsad grupp människor. Lärare, elevvårdspersonal, fritidsledare m. fl. kan ha stor betydelse för elevernas intresseutveckling och bedömningar av sina förutsättningar. Lärarna, främst klassföreståndarna, i grundskolan och gymnasieskolan kan var och en inom sitt område bistå eleven och hans/hennes föräldrar med information och vägledning inför elevens studie- och yrkesval.

SÖ pekar på det avsevärt sämre utgångsläget för bl. a. elever som inte sökt eller antagits till utbildning efter grundskolan liksom invandrarelever och elever med fysiska, psykiska och sociala handikapp. För dessa elever krävs särskilt kvalificerad studie- och yrkesvägledning. Syo-funktionärens vägledande insatser bör därför, menar SÖ, främst inriktas på dessa elever. Många av dessa elever har dessutom ett stort behov av syo med inriktning på medicinsk vägledning.

Skolstyrelsen i Västerås uttrycker i remissvaret till SÖ:s utvärderingsrapport en åsikt som delas av många remissinstanser, framför allt länskolnämnder. Enligt skolstyrelsens uppfattning kan man tolka SÖ:s beskrivning av vägledning så att läraren skall arbeta med de välanpassade eleverna medan syo-konsulten främst skall ägna sig åt elever som har sociala, psykiska eller fysiska handikapp.

LO, å andra sidan, framhåller i sitt remissvar att det tydligt bör framgå att syo-funktionärerna har rätt att använda sina vägledande insatser i första hand för elever med svårigheter.

SACO/SR anför som sin mening att syo-konsulenten är expert på utbildningsväsende och arbetsmarknad, planerare och samordnare av skolans arbetslivskontakter samt vägledare i elevernas studie- och yrkesval.

Förvaltningsnämnden vid lärarhögskolan och musikhögskolan i Malmö anför att läraren och syo-funktionären har var sin viktiga del av ansvaret för elevens framtidsplanering och vägledning. Lärarna är de som bäst kan bedöma elevens ämnesmässiga förutsättning för bl. a. vidare studier och lärarna bör ha huvudansvaret för denna del av elevens vägledning. När det gäller den medvetandegörande och kompensatoriska delen måste eleven ha tillgång till en funktionär som har djupa kunskaper inom vägledningsmetodik och en övergripande kunskap om utbildning och arbetsmarknad.

Jag vill mot bakgrund av dessa till synes vitt skilda åsikter om syo-funktionärens uppgifter i vägledningssammanhang erinra om vad som står i Mål och riktlinjer för grundskolan (Lgr 80) om skolans ansvar för elever med särskilda behov. Vad gäller fördelningen av insatser i kommunen är det skolstyrelsen som styr dem till de olika rektorsområdena med hänsyn till dessas behov. Det nya system för statsbidrag till syo-verksamhet, som jag föreslår i det följande, är avsett att underlätta en sådan behovsorienterad fördelning. Inom den enskilda skolan och inom arbetsenheterna skall insatserna, bl. a. syo fördelas efter elevernas behov av stöd. Syo och därmed också vägledningen är en resurs som skall utnyttjas i överensstämmelse med skolans övergripande mål. Ett av dessa är skolans särskilda ansvar för elever med svårigheter och för barn och ungdom som tillhör olika minoriteter.

Självklart upplever den enskilda funktionären att det är svårt att prioritera när flera välgrundade behov kolliderar och konkurrerar om just denna funktionärs speciella insatser. Jag menar att denna prioritering, också när det gäller vägledning, inte enbart är den enskilda funktionärens angelägenhet. Prioriteringsfrågor av principiell art skall diskuteras och planeras i arbetsenheten sedan skolledningen beslutat om arbetets övergripande fördelning.

Därutöver vill jag anföra följande. Enligt min mening behöver alla elever kvalificerad syo, vilket också innebär vägledning. En strikt uppdelning mellan olika personalkategorier när det gäller skolans ansvar för elever med svårigheter vore olycklig för både skolpersonal och elever. Man bör inte hänvisa en elev till syo-funktionären bara för att eleven är socialt handikappad –eller omvänt till läraren om eleven saknar synbart handikapp. Jag vill också erinra om att i ett arbetslag inom en arbetsenhet ingår oftast skolkuratoren/skolpsykologen samt skolhälsovårdens personal.

Likaså anser jag att en strikt indelning av eleverna i sådana som har särskilda behov eller svårigheter och sådana som inte har det är minst lika olycklig.

Man kan inte bortse från att även barn och ungdomar utan att förete uppenbara eller tydliga avvikelser också kan ha svårigheter och förr eller senare bereda sig själva eller omgivningen bekymmer. Syo-funktionären behöver inte alltid själv ta initiativ och söka upp de elever, som i flera olika avseenden är starka och som har initiativkraft nog att ta för sig av information och andra möjligheter till syo. De tillbakadragna och passiva eleverna tar däremot ofta inte självmant initiativ till ett vägledningssamtal trots att de skulle behöva det. Det är de som behöver få en vänlig påstötning av syo-funktionären. En angelägen grupp är också flickorna. Det faktum att de fortsätter att söka sig till en mycket snäv och krympande sektor av arbetsmarknaden gör insatser för flickor särskilt nödvändiga.

Avvägningen mellan insatsernas inriktning mot olika elevgrupper och vilket tillvägagångssätt man väljer är enligt min mening även en fråga om varsamhet, om den personliga integritet som varje ung person har rätt till. Vägledningsinsatserna får inte fungera så att de bara pekar ut problemfallen. Det är därför viktigt att vägledningen verkar enligt enkla och vardagliga rutiner, som inte känns diskriminerande – även om det i detta fall är fråga om en positiv diskriminering.

Jag vill således påpeka att det kan finnas viss risk i den starka betoningen av en kompensatorisk inriktning. Studie- och yrkesvägledningen får inte, och detta anser jag gäller all behovsriktad verksamhet, sätta en negativ prägel på individen eller grupperna av individer genom att koncentrera insatserna enbart på att försöka motverka de negativa dragen i individens personlighet och situation utan att samtidigt betona individens positiva förutsättningar. Den kompensatoriska insatsen skall leda till att elevens självförtroende stärks.

Eleverna bör genom vägledning göras medvetna om att deras personlighet utvecklas och formas fortlöpande i samspel med sin omgivning. Eleverna påverkas och påverkas samtidigt av sin omgivning. Det är ett av skolans mål att eleverna bl. a. genom vägledning väcks till aktivitet och inte sövs ned till en anpassning som är oförenlig med skolans mål att verka för jämställdhet, alla människors lika värde, samverkan och solidaritet. Detta förutsätter att eleverna görs medvetna om deras eget ansvar för sitt skolarbete och för sin framtid. Därigenom får de också en beredskap till nyorientering och omvärdering.

Jag vänder mig mot den gängse rädslan att använda termerna teoretisk och praktisk i samband med utbildning. Jag menar att denna rädsla bygger på en outtalad nedvärdering av praktiskt arbete och en likaså outtalad övervärdering av teoretiskt arbete. Jag anser att ett i grunden äkta jämlikhetsbegrepp måste bygga på respekten för att allt arbete har ett värde om det är väl utfört.

Olika värderingar har lett till att yrken som starkt domineras av kvinnor genomgående är låglöneyrken. Detta har delvis en historisk förklaring. Fram till 1920-talet var de förvärvsarbetande kvinnorna vanligen ogifta. De

förutsattes i motsats till männen inte vara familjeförsörjare. Kvinnorna förmodades klara sig på en inkomst som skulle ha varit helt otillräcklig för en man. Trots att denna typ av resonemang försvunnit är det fortfarande så att det slags arbetsuppgifter det är fråga om – personinriktade och icke tekniska – är lågt värderade i löneavseende.

Dessa motsägelsefulla mer eller mindre klart uttalade värderingar om olika yrkens och arbetsuppgifters status och vari de bottnar bör tas upp och diskuteras öppet i undervisningen och även i vägledningssammanhang. Att klargöra dessa begrepp och att sätta in dem i ett större samhälleligt sammanhang är enligt min mening ett nödvändigt led i skolans ansträngningar att motverka den socialt och ekonomiskt betingade nedvärderingen av olika studievägar samtidigt som man därigenom uppmuntrar medvetenhet om den egna kulturen och yrkesarvet liksom även yrkes-skicklighet och arbetsglädje.

Dessa samband bör syo-funktionären aktualisera i vägledningen med eleverna, bl. a. inför de många valsituationer som eleverna ställs inför under sin skolgång.

I detta sammanhang vill jag beröra ett problem som ibland uppstår i samband med information av syo-karaktär. SÖ påpekar att informationsproblemen i syo har påtalats i olika sammanhang bl. a. i gymnasieinspektörsrapporter och i skrivelser till centrala myndigheter från olika intressegrupper. Problemen upplevs enligt SÖ i huvudsak vara svårigheter att systematisera och överblicka informationsutbudet, brist på informationsmaterial särskilt anpassat till elevernas och deras föräldrars förutsättningar och behov samt de motstridiga kraven på att å ena sidan informera objektivt och allsidigt och att å den andra tillfredsställa rekryteringsbehoven inom utbildningsväsendet och på arbetsmarknaden.

SÖ menar att det råder en konflikt mellan förväntningarna på syon att styra elevströmmarna till de utbildningsvägar och arbetsmarknadssektorer där rekryteringsbehovet är stort och kravet på att syon skall ge en saklig och allsidig information med hänsyn till den enskildes behov.

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm (HLS) menar att det inte sällan finns lokalt betingade förväntningar. Det förväntas att syo-funktionären skall påverka elevernas val så att t. ex. vakanta platser fylls, elevgrupper blir tillräckligt stora och tjänsteunderlaget för lärare garanteras. För syo-funktionärerna är det en yrkesetisk fråga av största betydelse att kunna göra en balanserad bedömning av dessa förväntningar.

Samtidigt som jag är medveten om det angelägna i att eleverna får denna information delar jag HLS uppfattning att det är naturligt att betona syo-utbildningens betydelse när det gäller att göra funktionärerna medvetna om i vilka spänningsfält de verkar och hur de från legala och etiska utgångspunkter skall bete sig i dessa.

Det bör tilläggas att denna fråga med fördel borde kunna göras till föremål för diskussioner både med lärare och annan personal och med

cleverna på skolenheten samt med deras föräldrar för att få en allsidig belysning av frågan.

2.3.3 *Syo för elever med fysiska eller psykiska handikapp*

Det finns två grupper av elever i skolan som ofta men inte alltid har behov av särskilda stödinsatser, således också syo. Jag avser dels elever med någon form av psykiskt eller fysiskt handikapp, dels invandrareleverna.

Speciella insatser erfordras framhåller SÖ i sin utvärderingsrapport för att lösa problemen i samband med syo för de rörelsehindrade eleverna. Dessa elever finns individuellt integrerade, antingen i klasser för rörelsehindrade elever eller i särskilda undervisningsgrupper i grundskolan och gymnasieskolan.

Särskilda bestämmelser gäller för anordningen av syo vid specialskolor och särskolor. I specialskolan infördes nya bestämmelser härom den 1 juli 1980. Jag anser dock att mycket av vad jag här anför om syo-verksamhetens utformning även är tillämpligt för dessa elever. Omsorgskommittén har i betänkandet (SOU 1981: 26) Omsorger om vissa handikappade, som jag inledningsvis nämnde, framlagt förslag som bl. a. berör syon i särskolan. Kommittéförslaget innebär i detta avseende harmonisering av särskolans anordningar med motsvarande organisation inom det övriga skolväsendet.

Integrationsutredningen anser i sitt remissvar till SÖ:s utvärderingsrapport att man inte bör så definitivt avgränsa vissa elevgrupper eller att vid statsbidragsgivning vikta de rörelsehindrade eleverna och invandrareleverna som SÖ föreslagit i utvärderingsrapporten. Man bör i stället, menar utredningen, konstruera det generella syo-bidraget så att detta täcker även de speciellt syo-krävande elevernas behov. Fördelningen mellan de olika skolenheterna får sedan göras efter en omsorgsfull genomgång av var de olika behoven finns.

Jag delar integrationsutredningens uppfattning att vissa elevgrupper inte bör viktas vid beräkning av statens bidrag till syo-verksamheten. Jag kommer senare föreslå en ny utformning av statsbidraget till syo. Jag vill i detta sammanhang också framhålla vad som anfördes i 1981 års budgetproposition (prop. 1980/81: 100 bil. 12 s. 263) om fördelningsprinciperna för det nya anslaget Särskilda åtgärder på skolområdet. Att tillse att syo-insatser speciellt kommer handikappade elever tillgodo är således en uppgift för skolstyrelsen vid resursfördelningen inom kommunen, liksom för den enskilda skolan vid planering och fördelning av syo-funktionärens arbetsinsatser.

2.3.4 *Syo för invandrarelever*

Mot bakgrund av de mål som uppställts av riksdagen för invandrar- och minoritetspolitiken konstaterar SÖ i utvärderingsrapporten att syon för

invandrareleverna inte fungerar tillfredsställande. Andelen invandrarelever varierar starkt mellan olika kommuner och regioner. SÖ menar att det råder ojämlikhet inte bara mellan kommunerna utan också mellan svenska elever och invandrarelever och mellan olika invandrargrupper. SÖ redovisar i utvärderingsrapporten en mängd problem som är förknippade med undervisningen av invandrareleverna och deras val av utbildning och yrke.

Många remissinstanser påpekar att behovet av fortbildning är stort, både av syo-funktionärer och i hög grad av hemspråklärare samt även av de två personalgrupperna gemensamt.

SIV menar att det är viktigt att invandrareleverna får stöd i övergången från skolan till arbetslivet. I yrkesvalet som måste göras utifrån svenska förhållanden känner sig invandrareleverna och deras föräldrar ofta kluvna mellan två mönster, mellan två kulturer.

Även om statistiken i samband med invandrarungdomars övergång från skola till arbetsliv är bristfällig pekar trenden klart, enligt vad SIV anför, mot att de har större svårigheter än svenska ungdomar. Det behövs, enligt SIV, tvåspråkiga tjänster för syo-konsulenter och arbetsförmedlare.

Jag finner det för min del angeläget att återigen framhålla att det är på skolan som ansvaret vilar för elever med svårigheter i skolan. Invandrar-elever som har svårigheter i skolarbetet omfattas således också av skolans särskilda ansvar. Principerna för skolans ansvar i detta avseende har utvecklats i Mål och riktlinjer för grundskolan (Lgr 80). Detta särskilda ansvar innebär att de resurser som skolan förfogar över för att stödja elever med särskilda behov även skall komma de invandrarelever till godo som bedöms vara i behov av dem.

Därutöver utgår särskilda statsbidrag till undervisning av invandrarelever i deras hemspråk och kultur och för stödundervisning i svenska, fr. o. m. läsåret 1982/83 benämnt undervisning i svenska som främmande språk. Jag instämmer med TCO som i sitt remissvar framhåller att, liksom det är naturligt att syo ingår i all skolans undervisning, bör den självklart ingå i hemspråksundervisning och undervisning i svenska. För alla elever och därmed också för invandrarelever utgör syon en ständigt pågående process och den skall inte sättas in vid enstaka tillfällen. Därför är ett nära samarbete mellan hemspråkläraren och syo-funktionären nödvändigt, ett påpekande som gjordes även i 1978 års budgetproposition (prop. 1977/78: 100 bil. 12, s. 241). Skolans arbetsenhetskonferenser ger rika möjligheter till planering av gemensamma insatser.

Att syo-funktionären kan stöta på särskilda problem i verksamheten bland invandrarelever, såsom SÖ anför, är jag fullt medveten om. De ordinarie vallsituationerna i skolan kompliceras nämligen ytterligare för invandrareleverna genom att de vid varje val dessutom måste göra ett val mellan den egna ursprungliga kulturen och det nya landets kultur. Invandrareleverna lever ofta i en miljö där kunskaperna om den svenska arbetsmarknaden och det svenska arbetslivet ibland är begränsade. Inte minst

flickorna kommer i kläm i denna komplicerade valsituation. Detta har SIV också påpekat i sitt remissvar.

Härvidlag är hemspråkslärarna nyckelpersoner. Genom det sociala kontaktarbete som ingår i hemspråkslärarnas tjänstgöring får dessa ofta en god kännedom om invandrarelevernas hemmiljö och speciella kulturella bakgrund, vilket också har betydelse för syo-arbetet. Det bör därför, enligt min mening, vara naturligt att ta till vara hemspråkslärarnas speciella kapacitet, t. ex. i samband med föräldrakontakter och i vägledningssammanhang.

Emellertid har hemspråkslärarna en mycket varierande bakgrund och många av dem har bristfälliga kunskaper om den svenska arbetsmarknaden och arbetslivet. Vad gäller fortbildning av bl. a. hemspråkslärare vill jag erinra om vad som anförs här om i den av riksdagen våren 1981 beslutade propositionen om skolforskning och personalutveckling. Riksdagen har beslutat i överensstämmelse med förslagen. Under avsnittet Angelägna utbildningsbehov (s. 42-46) behandlas konsekvenserna av den förstärkta syon i grundskolans kursplaner samt även hemspråkslärarnas behov av fortbildning. Jag vill emellertid framhålla att den form av gemensam fortbildning med syo-funktionärer och hemspråkslärare, som remissinstanserna efterlyser, utgör exempel på det lokala utvecklingsarbete som föreslås i nyssnämnda proposition och som syftar till att utveckla den egna verksamheten i kommunen. Det viktiga i denna verksamhetsutveckling är, enligt vad som har anförts i propositionen om skolforskning och personalutveckling (s. 31), att de som skall genomföra arbetet själva får ta ansvar för förändringar och förbättringar.

Mot bakgrund av vad jag har anfört bör syon för invandrarelever i princip inte skilja sig från syon för alla andra elever. Många invandrarelever har emellertid på grund av sin härkomst och kulturbakgrund svårigheter i skolarbetet och vid studie- och yrkesvalet vilket kan kräva särskilda insatser i det enskilda fallet.

Jag är emellertid medveten om att problemen skiftar mellan olika kommuner och mellan olika språkgrupper. Jag vill därför erinra om vad fördraganden anfört i samband med anslaget för Särskilda åtgärder på skolområdet i 1981 års budgetproposition (prop. 1980/81: 100 bil. s. 263). Länskolnämnden bör vid fördelning av den aktuella resursen så långt som möjligt utgå från en helhetsbedömning av situationen inom skolväsendet i resp. kommun. I en sådan helhetsbedömning kan också invandrarelevnas behov ingå. Jag förutsätter att SÖ genom länskolnämnderna noga följer utvecklingen i kommunerna i detta avseende.

Det bör i detta sammanhang nämnas att SIV på uppdrag av regeringen hösten 1980 inkom till regeringen med förslag till åtgärder för invandrarungdom. SIV förde däri fram förslag som berörde syo i invandratäta kommuner samt förslag om syo-utbildning för tvåspråkiga.

Den ojämförligt största gruppen bland invandrarna utgörs av invandrare

från Finland. Det pågår dessutom en ständig migration mellan Sverige och Finland. Jag avser att senare återkomma till regeringen med förslag om en särskild antagning av finsktalande sökande till syo-utbildning.

Vad gäller informationsmaterial som underlag för syo-information till invandrarföräldrar och invandrarelever i övriga språkgrupper bör det ankomma på SÖ att framställa sådant i form av kommentarmaterial som stöd för syo-verksamheten.

SIV pekar på de svårigheter som invandrarelever har vid övergången från grundskola till gymnasieskola. Enligt SCB:s senaste statistiska rapport om invandrarelevernas benägenhet att söka till fortsatta studier efter gymnasieskolan är emellertid skillnaden större mellan olika grupper av invandrare än mellan invandrarelever i allmänhet och svenska elever. I detta sammanhang vill jag framhålla att de s. k. introduktionskurserna för invandrarungdom bör betraktas som en syoresurs. I timplanen för dessa kurser finns ett antal veckotimmar syo. Dessa introduktionskurser, som fr.o.m. höstterminen 1981 ligger inom gymnasieskolans lilla ram, kan omfatta en termin, ett år eller organiseras som sommarkurser.

2.3.5 Syons roll vid övergången från grundskola till gymnasieskola

I 1971 års proposition om syo förutsatte föredraganden att införandet av den nya syo-konsulentkåren, som skulle vara gemensam för grund- och gymnasieskola och som därigenom skulle kunna arbeta stadieövergripande, också skulle kunna utgöra en garanti för att denna för en del elever så problemfyllda stadieövergång skulle underlättas.

En rad åtgärder har under det gångna årtiondet vidtagits inom skolans område för att stödja ungdomar inför utträdet i arbetslivet. Grovt räknat kan de grupperas på följande sätt: utökad arbetslivsorientering i både grund- och gymnasieskola, åtgärder vid övergång från grundskola till gymnasieskola, gymnasieskolans dimensionering för att kunna ta emot fler 16-åringar samt särskilda åtgärder för dem som varken sökt eller kommit in på någon av gymnasieskolans ordinarie studievägar.

Jag kommer att i det följande närmare redovisa de åtgärder som berör syo-verksamheten. Vad avser den praktiska arbetslivsorienteringen har jag behandlat den i det föregående och övergår således till att avhandla frågor i samband med övergången från grundskolan till gymnasieskolan.

Successivt har förändringar och försöksverksamheter initierats som syftar till att eleverna skall få besked om intagning till gymnasieskolan så tidigt som möjligt. Detta gör det i sin tur möjligt att stödja de elever som inte kommit in i eller inte sökt till gymnasieskolan.

År 1974 inleddes en försöksverksamhet med modifierad intagning och uppföljande syo efter förslag av 1973 års betygsutredning. Intagningsnämnderna gjorde en preliminär intagning till gymnasieskolan på grundval av höstterminsbetygen. De elever som då befanns löpa risk att inte bli intagna på sina förstahandsval erhöll besked därom. Syftet var att det

skulle finnas god tid att ge eleverna förstärkt syo medan de fortfarande gick kvar i årskurs 9. I synnerhet elever som var villrådiga, som inte sökt eller inte tagits in eller inte kommit in på sitt förstahandsval skulle få hjälp. Erfarenheterna av försöksverksamheten blev goda och systemet infördes därför som reguljärt system den 1 juli 1977.

I samma syfte har senare inletts en försöksverksamhet med slutlig intagning till gymnasieskolan på grundval av terminsbetyget från höstterminen i årskurs 9. Denna försöksverksamhet startade efter regeringens medgivande läsåret 1978/79. Jag föreslår att den reguljära ordningen i fortsättningen skall vara intagning till gymnasieskolan på grundval av höstterminsbetyget i årskurs 9. Denna ordning bör tillämpas första gången på intagningar till läsåret 1983/84.

2.3.6 Syons roll i skolans uppföljningsansvar

Enligt riksdagens SIA-beslut våren 1976 skulle skolstyrelsen i samarbete med den lokala arbetsförmedlingen och de sociala myndigheterna bedriva uppföljande syo för att stödja ungdomar under 18 år som efter avslutad grundskola varken studerar eller har arbete. Detta skolstyrelsens uppföljningsansvar har genom riksdagens beslut om läroplan för grundskolan (Lgr 80) utvidgats till att omfatta alla ungdomar i den aktuella åldern. Uppföljningsansvaret omfattar således även ungdomar som fått anställning eller börjat någon form av studier och sedan avbrutit dessa. Genom riksdagens beslut våren 1980 om åtgärder för att främja ungdomars utbildning i gymnasieskolan erhöU skolstyrelsen ökade möjligheter att vidta konkreta åtgärder för att förverkliga sitt ansvar gentemot kommunens 16–17-åringar. Jag redovisar inledningsvis bakgrunden för skolans verksamhet på detta område.

År 1975 inrättades en orienteringskurs, Studievägar och arbetsliv (SA-kurs), med syfte att ge ungdomar som är tveksamma i sitt utbildnings- och yrkesval bättre kännedom om studievägar i gymnasieskolan och om arbetsförhållanden inom vissa delar av arbetslivet.

Efter hand har det tillkommit ett särskilt utbildningsutbud i gymnasieskolan som har vänt sig till mindre studiemotiverade ungdomar. År 1977 fastställdes efter regeringens bemyndigande tim- och kursplaner för vissa kortare kurser.

År 1978 medgavs försöksverksamhet med individuellt anpassad kombination av utbildning och praktikarbete i form av beredskapsarbete i högst tio kommuner. Genom ett regeringsbeslut år 1979 gavs skolstyrelserna möjlighet att anordna 5-veckors introduktionskurser vid läsårets start som stödinsats för ungdomar som inte fått utbildningsplats eller arbete.

Våren 1980 beslöt riksdagen med anledning av propositionen (1979/80: 145) om åtgärder att främja ungdomars utbildning i gymnasieskolan m. m. att kommuner som har gymnasieskola skall kunna anordna introduktionsprogram för utbildning om högst fyra veckor för 16–17-åringar som

inte direkt påbörjar en utbildning på linje eller specialkurs inom gymnasieskolan. Dessutom fattades beslut om en yrkesintroduktion om högst 40 veckor.

Beslutet om introduktionsprogram och yrkesintroduktion togs mot bakgrund av den aktuella arbetsmarknadssituationen för 16–17-åringar och med hänsyn till skolstyrelsens uppföljningsansvar för dessa ungdomar. I den nämnda propositionen bedömdes behovet av att anordna s. k. korta yrkesinriktade kurser och specialkursen Studievägar och arbetsliv genom tillkomsten av försöksverksamheten med yrkesintroduktion och introduktionsutbildning komma att upphöra inom något år. Gymnasieskolan kan dock – liksom tidigare – anordna korta yrkesinriktade kurser inom den s. k. lilla ramen som är avsedd för specialkurser av olika slag (prop. 1980/81: 100 bil 12 s. 313, UbU 1980/81: 22 och 30, rskr 1980/81: 283).

Jag avser att föreslå regeringen att ge SÖ i uppdrag att i samband med redovisning av erfarenheterna från försöksverksamheten särskilt uppmärksamma de 17-åringar som under läsåret 1980/81 genomgått introduktionsprogram eller yrkesintroduktion. Uppföljningen bör redovisa i vilken grad de fått arbete eller övergått till utbildning. Om utvecklingen innebär särskilda problem för denna grupp, bör SÖ i samråd med AMS föreslå möjliga åtgärder.

Jag vill emellertid redan nu poängtera att skolstyrelsens strävan bör vara – om eleverna inte lyckas få ett mer permanent arbete – att kunna erbjuda dem olika möjligheter att genomgå en yrkesutbildning av något slag inom gymnasieskolan. Det är därför viktigt att gymnasieskolans utbud innehåller studievägar, främst i form av specialkurser av olika längd, som är attraktiva för elever som inte vill följa mer teoretiskt utformade studievägar. Jag vill erinra om den förteckning över sådana kurser som publicerades av SÖ i Aktuellt från Skolöverstyrelsen (ASÖ) 1976/77: 4.

Yrkesintroduktion under högst 40 veckor är avsedd att vara ett sista alternativ om eleverna inte kan eller vill välja kursplanebunden yrkesutbildning inom linjer, specialkurser eller som lärlingsutbildning. Den får därför inte presenteras som ett valalternativ samtidigt som annan utbildning. Den bör istället motivera eleven för utbildning. Syftet bör vara att en 40 veckors yrkesintroduktion inte skall behöva utnyttjas i hela sin längd. Jag anser därför att den ordningen bör införas, att skolstyrelsen efter en tio-veckorsperiod, om eleven då inte fått en fast anställning, bör överväga om inte yrkesintroduktionen kan utbytas mot eller varieras med i första hand yrkesutbildning inom någon specialkurs eller linje i gymnasieskolan eller inom gymnasial lärlingsutbildning. En naturlig utbildningsgång kan vara: introduktionsprogram – yrkesintroduktion – kortare specialkurs – yrkesintroduktion (om nödvändigt) – specialkurs/lärlingsutbildning/linje.

Regeringen har den 24 september 1981 på min föredragning beslutat förelägga riksdagen en proposition (prop. 1981/82: 14) om förändringar av gymnasieskolans utformning m. m.. Förslagen i propositionen innebär att en skolstyrelse får tillgång till en betydande fri resurs av lärarveckotimmar

inom gymnasieskolan, vilken bör kunna utnyttjas för stödundervisning och därmed underlätta en successiv intagning efter terminsstarten på ej utnyttjade elevplatser inom olika studievägar.

Jag övergår nu till att redogöra för syons särskilda roll i uppföljningsarbetet. Enligt SÖ:s rapport har syons roll i detta sammanhang främst dokumenterats i försöksverksamheten med uppsökande syo och modifierad intagning. SÖ konstaterar i utvärderingsrapporten att kommunerna har stor frihet vid utformningen av den uppsökande och uppföljande syon. Oberoende av vilken modell som tillämpas är det dock oftast syo-funktionären vid den enskilda skolan som söker upp och etablerar kontakt med f. d. elever.

Enligt min uppfattning framstår det som en naturlig fördelning av uppföljningsverksamheten att låta syo-funktionären vid den skola som eleven senast har lämnat svara för kontakterna med eleven. En annan ordning kan dock tänkas vara lämpligare i vissa fall. I samband med mina förslag om statsbidrag för syo kommer jag att förorda att det nuvarande särskilda bidraget för uppföljande syo läggs in i grundskolans förstärkningsreurs. Det bör ankomma på den enskilda kommunen att avgöra hur den organisatoriska frågan bäst skall lösas.

I skolans uppföljningsansvar intar det förebyggande arbetet en viktig roll. Den pågående försöksverksamheten med en förändrad och utökad praktisk arbetslivsorientering utgör ett exempel på förebyggande åtgärder. Systemet med preliminär intagning till gymnasieskolan på höstterminsbetyget och det av mig föreslagna reguljära systemet med slutlig intagning på höstterminsbetyget i årskurs nio är vidare exempel på hur man försökt skapa bättre utrymme för syo-arbetet inför övergången till gymnasieskolan.

Jag vill här betona att åtgärderna inom uppföljningen inte får stanna vid en passiv registrering utan skall verka stimulerande och stödjande. Betydande ansträngningar måste göras för att bryta den onda cirkel som många ungdomar befinner sig i på grund av t. ex. misslyckanden i skolan, brister i den sociala miljön och negativ påverkan i samhället. Varje elev måste utifrån sina egna förutsättningar få ett sådant stöd att han/hon inte tappar tron på sin egen förmåga.

SÖ redovisar erfarenheter från det direkt uppsökande och uppföljande syoarbetet som dokumenterats bl. a. i rapporter från Göteborg och Stockholm. SÖ påpekar att både syo-funktionärer och arbetsförmedlare önskar mer organiserade former av samverkan med regelbundna kontakter. Kontakterna är svåra att etablera och bevara. Ett mer aktivt engagemang i uppföljningsarbetet från intagningsnämndens sida är också önskvärt.

Vissa erfarenheter pekar enligt SÖ:s utvärderingsrapport på att en del elever så tappat tron på sin egen förmåga att de t. ex. inte vågar söka ett arbete av rädsla för ett misslyckande. En känsla av bristande möjligheter att påverka den egna situationen kan, som SÖ påpekar, leda till resignation, håglöshet, missbruk etc.

RHS anser att skolan måste sörja för de ungdomar som inte vill genomgå utbildning. I dag arbetar man på att få fram anställningar på alla arbetsplatser för handikappade. Man skulle likaväl kunna inventera möjliga platser för ungdomar från grundskolan som inte utbildar sig vidare. RHS anser att man måste acceptera att det finns ungdomar, som finner alla former av ordnad utbildning så negativ, att de inte kan inordna sig inom den ramen, den må vara aldrig så individuellt anpassad. RHS menar att man bör överväga möjligheten att låta en del ungdomar utbilda sig tillsammans med äldre, som på ett naturligt sätt kan hjälpa dem tillrätta, så som exempelvis sker när yrkesutbildning ges direkt i arbetslivet.

Som jag inledningsvis nämnde och som framgår av de erfarenheter och synpunkter som jag nu har redovisat har förutsättningarna för syo-verksamheten ändrats i betydande grad under 1970-talet. Arbetslöshet och osäkra arbetsmarknadsutsikter är i dag problem som i hög grad påverkar syo-verksamheten och hela skolans situation. Det är ett ytterst krävande arbete som syo-funktionärerna lägger ner för att skapa tilltro till den egna förmågan hos elever som möter svårigheter och motgångar i skolan, uppbyggande av en framtidstro och förändring av attityder som hämmar studie- och yrkesvalet.

Jag vill understryka att insatser av enskilda syo-funktionärer måste ses i ett helhetsperspektiv. De måste utgöra ett led i hela skolans ansvarstagande för elever med särskilda behov, varav uppföljningen av elever som lämnar grundskolan utan att genomgå fortsatt utbildning eller få arbete är en del. Jag instämmer med de remissinstanser som betonar vikten av planering och samarbete mellan olika personalkategorier och myndigheter inom kommunen.

Jag anser att till skolans arbetslivsförberedande och förebyggande verksamhet i dag hör att lärare och syo-funktionärer i olika sammanhang tar upp frågan om arbetslöshet inte endast ur ett samhälleligt perspektiv utan med utgångspunkt från de effekter den har på individen. Med den ökade betoning av arbetslivsfrågor som skall genomsyra undervisningen är detta en minst lika viktig fråga som övriga frågor om arbetets villkor och värde. Många gånger framställs arbetet efter skoltiden som nästan det enda värdefulla i en människas identitet. De ungdomar som efter grundskolan står utan arbete är då helt utlämnade. Genom att i skolan öppet diskutera arbetslösheten som den ter sig i verkligheten kan en handlingsberedskap skapas hos eleverna och risken för utslagning av dem som verkligen blir arbetslösa minska.

Emellertid vill jag också understryka att denna probleminventering i skolan av arbetslöshetsfrågor inte får lägga grunden för något slags uppgivenhetskänsla eller att individen fräntas ansvaret för att handla och själv ta initiativ. Målet för skolans behandling av ungdomens arbetslöshetsproblem bör vara att hos individen ingjuta känslan av eget ansvar samt en vilja och förmåga att övervinna arbetslöshetssituationen. Utgångspunkten bör

vara att ungdomars arbetslöshet inte är självförvållad men att situationen ej heller är vare sig oundviklig eller hopplös. Det är således viktigt att man till en sådan probleminventering knyter an en kartläggning av olika utbildningsalternativ som erbjuds. De övriga resurser som samhället ställer till förfogande bör inte uppfattas som den enda utvägen utan bör tvärtom upplevas som en säkerhet och ett stöd för egna initiativ.

Jag vill i detta sammanhang understryka det svåra och viktiga i syofunktionärens arbete. Dessa företräder samhället gentemot ungdomar, som ofta och med all rätt hyser oro för sin framtid. Det är då viktigt att syofunktionärerna på ett realistiskt sätt balanserar obefogad optimism eller pessimism hos dessa ungdomar. Både skolan och arbetsmarknadsverket bör ta vara på syofunktionärernas i detta sammanhang unika erfarenheter och kunskaper.

När det gäller uppföljningen nämnde jag tidigare ett antal beslut som riksdagen fattade år 1980 med anledning av vissa förslag som förelades, dels i budgetpropositionen 1980 (prop. 1979/80: 100 bil 12 s. 302–305), dels i propositionen år 1980 om åtgärder för att främja ungdomars utbildning i gymnasieskolan m. m. Både när det gäller introduktionsprogram och yrkesintroduktion har jag erfarit att syofunktionärernas engagemang är starkt och att deras tjänster anlitas i stor utsträckning av kommunerna. Det är emellertid för tidigt att göra några mer ingående uttalanden om verksamheten utöver vad jag nyss har anfört.

Jag vill också fästa uppmärksamheten på de möjligheter till intensifierad vägledning i förebyggande syfte som den av mig i föregående avsnitt nämnda intagningen på höstterminsbetyget erbjuder. Flera remissinstanser har påpekat denna möjlighet och även lagt fram förslag. SÖ har föreslagit s. k. vägledningsgrupper i årskurs nio. Efter besked om preliminär – i vissa fall definitiv – intagning skulle särskilda vägledningsgrupper med intensifierad vägledning i små grupper organiseras på vårterminen i årskurs nio. Jag ställer mig positiv till denna form av förebyggande verksamhet som jag anser bör ingå som ett led i den verksamhet som den av mig föreslagna reguljära intagningen på höstterminsbetyget skall syfta till.

Sådana vägledningsgrupper kan organiseras utan särskilda beslut av statsmakterna. Inget hindrar att den icke undervisningsbundna delen av grundskolans förstärkningsresurs tas i anspråk för att ersätta de kostnader som eventuellt kan uppstå för nyssnämnda vägledningsgrupper. De förslag om en ny konstruktion av statsbidraget till syo-verksamhet, som jag återkommer till i det följande, underlättar ytterligare en sådan verksamhet inom befintliga resurser.

Jag vill i detta sammanhang också erinra om de stora möjligheter den nya läroplanen för grundskolan skapar för olika förberedande verksamheter. Dessa kan organiseras som temaarbeten, som entermens tillvalskurser eller som fria aktiviteter. De kan ge elever möjlighet att pröva på olika arbetsuppgifter och få inblick i exempelvis tekniska studier och

verkstadsarbete. Skolan bör därvid uppmärksamma invandrarelevernas behov av intensifierade insatser.

2.4 Organisatoriska frågor

Jag framlägger i det följande mina överväganden med avseende på planeringsrådets funktion, på ansvarsfördelningen mellan skol- och arbetsmarknadsmyndigheterna avseende anskaffning av praktikplatser framför allt för praon samt när det gäller framställning och distribution av informationsmaterial till syo-funktionärer.

2.4.1 Centralt planeringsråd samt regionala och lokala planeringsråd

Enligt riksdagens beslut (prop. 1975/76:39 s. 286, UbU 1975/76:30 s. 42–43, rskr 1975/76:367) om skolans inre arbete m. m., skulle regionala och lokala planeringsråd inrättas för samverkan mellan skola och arbetsliv den 1 juli 1977. Vid detta datum infördes lokala planeringsråd i varje kommun. Vid samma tid inrättades på försök regionala planeringsråd i de tre storstäderna. Efter avslutad försöksverksamhet med regional samordning av kontakterna mellan skola och arbetsliv i Stockholms, Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län har medel för regionala planeringsråd i samtliga län beräknats fr.o.m. budgetåret 1980/81.

På grundval av riksdagens beslut om ett centralt planeringsråd för samverkan mellan skola och arbetsliv (prop. 1980/81: 107 s. 75–77, UbU 1980/81: 38, rskr 1980/81: 395) har regeringen den 1 oktober 1981 i förordning om ändring i förordningen (1965:737) med instruktion för skolöverstyrelsen utfärdat bestämmelser om det centrala planeringsrådet. I rådet skall ingå en företrädare för var och en av följande myndigheter och organisationer, nämligen SÖ, UHÅ, AMS, Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, SAF, LO, TCO, SACO/SR, RHS, elevorganisationer inom ungdomsskolan och studerandeorganisationer inom vuxenutbildningen. Dessutom skall i rådet ingå företrädare för småföretagsverksamhet, lantbruk, hantverk, service och Kooperation.

De grundläggande bestämmelserna om lokala planeringsråd finns i skollagen. I 16 a § föreskrivs att skolstyrelsen skall utse ett planeringsråd med uppgift att biträda styrelsen i frågor om utbildningens anknytning till arbetslivet och att följa yrkesutbildningen i den egna kommunen. Ytterligare bestämmelser om planeringsråd finns i 2 kap. 8 a § skolförordningen.

I både förordningen (1980:533) om försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning och förordningen (1980:534) om försöksverksamhet med introduktionsprogram och yrkesintroduktion knutna till gymnasieskolan föreskrivs att det lokala planeringsrådet skall biträda skolstyrelsen i frågor som rör verksamhetens anknytning till arbetslivet.

Enligt SÖ:s föreskrifter, anvisningar och kommentarer för verksamheten i lokala planeringsråd (SÖ-FS 1978:235) är en av de övergripande

uppgifterna för planeringsråden att medverka till ett närmande mellan skolan, arbetslivets företrädare och arbetsförmedlingen. Planeringsråden skall bl. a. planera och följa den uppsökande syon bland ungdomar som inte går vidare till gymnasieskolan.

SÖ har sammanställt en utvärdering av verksamheten i de lokala planeringsråden. Enligt de redovisade erfarenheterna spelar de lokala planeringsråden en betydelsefull roll när det gäller att öka kontakterna mellan skola och arbetsliv. På många håll har de lokala planeringsråden enligt SÖ medverkat till att samarbetet med arbetsförmedlingen har förbättrats. Vissa initialsvårigheter tycks dock ha förekommit. En del menar att det tar upp till två år innan man i råden börjar finna lämpliga arbetsformer och innan de arbetsuppgifter man vill prioritera har ringats in.

Råden har i första hand inriktat sig på åtgärder mot ungdomsarbetslöshet samt uppsökande syo. ändrad arbetslivsorientering och fortbildning. Verksamheten har ofta ägt rum i nära samverkan med intagningsnämnd och social centralnämnd. Skolstyrelsen fastställer utbudet av yrkesinriktade kurser inom kommunal vuxenutbildning efter samråd med arbetsmarknadens parter. Samråd uppges i det stora flertalet kommuner ske inom det lokala planeringsrådet. Det har varit förenat med vissa problem att få förslag på representanter från de fackliga organisationerna till rådet. Representanternas ersättning i samband med sammanträden har också varit en besvärlig fråga. Problem att handlägga ärenden rörande vuxenutbildningen kan sammanhånga med att representanter för kommunal vuxenutbildning saknas i ett mycket stort antal lokala planeringsråd.

Den anställda SSA-sekreteraren är oftast en syo-konsulent eller yrkesvals lärare med deltidstjänstgöring men det förekommer också att studierektorer innehar uppdraget. Endast sekreteraren är arvoderad eller anställd.

Vad gäller de regionala planeringsråden bör deras huvudsakliga arbetsuppgifter, enligt SÖ:s anvisningar, vara att lyhört samordna och stimulera de lokala planeringsrådets verksamhet. Viktiga uppgifter är att vara stödjande organ för de lokala planeringsråden, att medverka till regional fortbildning inom skola – arbetslivsverksamheten och att stödja lokalt utvecklingsarbete och lokal försöksverksamhet. Enligt riksdagens beslut i enlighet med förslag i 1981 års budgetproposition (prop. 1980/81: 100 bil. 12 s. 263, UbU 1980/81: 25, rskr 1980/81: 332) skall de regionala planeringsråden svara för utbildning av och information till arbetslivsrepresentanter i regionaia och lokala planeringsråd och till handledare i inbyggd utbildning och i yrkesintroduktion.

Erfarenheterna från försöksverksamheten med de tre regionala planeringsråden visar att arbetet med arbetslösa ungdomar har ansetts som en viktig uppgift. Att samordna och stimulera arbetet i de lokala planeringsråden inom resp. län har varit en annan stor arbetsuppgift.

Den förändrade och utökade arbetslivsorienteringen har inneburit bl. a.

att behovet av regional samordning av skolans kontakter med arbetslivet har ökat, konstaterar SÖ i rapporten.

Jag vill understryka vikten av att samarbetet mellan arbetsmarknads- och skolmyndigheterna fungerar väl, både på regional och lokal nivå. Därvidlag bör de regionala planeringsråden ha en viktig uppgift att fylla, liksom även de lokala planeringsråden. Någon förändring i organisationen bör därför inte företas nu. Jag avser att föreslå regeringen att uppdraga åt SÖ att följa och göra en samlad utvärdering av det centrala och de regionala planeringsrådets funktioner och arbetsformer. SÖ bör därvid åläggas att inkomma med en redovisning samt med förslag till regeringen vid utgången av år 1984.

2.4.2 Samverkan mellan skol- och arbetsmarknadsmyndigheter

För att ge en sammanhängande bild av den rådande ansvarsfördelningen för skolans arbetslivsanknytning övergår jag nu till att behandla arbetsfördelningen mellan skol- och arbetsmarknadsmyndigheter med avseende på syon.

I 1971 års riksdagsbeslut om syo fastlades principerna för arbetsfördelningen när det gällde syo i grundskolan och gymnasieskolan mellan SÖ och AMS. Det gällde arten och mängden av specialistinsatser i skolan, informationsmaterial till syo-funktionärer och till eleverna samt fortbildning av skolans funktionärer. Därtill kom pryoverksamhet och studiebesök.

Enligt propositionen skulle vissa specialistinsatser fullgöras av arbetsmarknadsverket, framför allt viss kollektiv information i skolorna om yrken och arbetsmarknad samt enskild yrkesvägledning i viss utsträckning. Fackpsykologisk undersökning skulle bekostas av arbetsmarknadsverket. Platser för pryoverksamhet skulle anskaffas av arbetsförmedlingens distrikts- och lokalkontor. Arbetsförmedlingen skulle tillhandahålla listor över företag och institutioner, som kunde ta emot studiebesök.

Enligt SÖ:s utvärderingsrapport fungerar samarbetet mellan AMS och SÖ väl när det gäller att ge arbetsmarknadsinformation i skolorna och medverka i syo-fortbildningen. SÖ menar att samverkan i uppföljningsarbetet och praktikplatsackvisitionen kan förbättras.

Samarbetet mellan skolan och arbetsmarknadsmyndigheterna i syo-frågor bygger på en lång tradition. På senare år har kraven på samarbete mellan AMS och SÖ ökat som en följd av bl. a. de ökade insatserna vad gäller praktisk arbetslivsorientering för elever i grundskolan och gymnasieskolan och uppföljning av ungdomar i åldern 16–17 år vilka inte fortsätter studierna efter grundskolan eller inte lyckas få arbete.

I den redovisning av bl. a. kostnader för den utökade arbetslivsorienteringen som SÖ nyligen har inkommit till regeringen med och som jag har redovisat tidigare understryker SÖ att de beräkningar av kostnaderna för anskaffningen av prao-platserna som presenteras i rapporten är giltiga endast i det fall arbetsmarknadsverket har samma ansvar för ackvisitionen

som nu. Mot bakgrund av det utökade behovet av platser för praktisk arbetslivsorientering har AMS i skrivelser (1981-03-18 och 1981-08-21) till regeringen tagit upp frågan om ansvaret för ackquisitionen av sådana platser.

Arbetsförmedlingens insatser varierar f. n. över landet. Utöver själva ackquisitionsarbetet förekommer det att förmedlingar också fördelar platserna på elever, skriver ut pryö-blanketter m. m.

I skrivelse (1981-08-21) föreslår AMS att arbetsförmedlingen även fortsättningsvis skall ha kvar det samlade ansvaret för ackquisitionen, men framhåller därvid som en förutsättning att arbetsfördelningen mellan arbetsförmedling och skola blir klarlagd.

Enligt AMS förslag skall arbetsförmedlingen svara för själva ackquisitionen samt till kommunen överlämna en förteckning över de arbetsgivare som åtar sig prao-elever. Kommunen ansvarar därefter för fördelningen av platser på skolenheten och på elever.

Skrivelsen kommer inom kort att behandlas inom regeringskansliet. I avvaktan på detta finner jag efter samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet inte anledning att här föreslå någon ändring av den nuvarande ansvarsfördelningen.

2.4.3 Informationsmaterial

Enligt riksdagsbeslutet år 1971 om syo fördelades ansvaret för informationsmaterial och läromedel mellan SÖ och AMS. SÖ skulle svara för tryckt informationsmaterial och läromedel beträffande ämnes- och linjeval i grundskola och gymnasieskola, beträffande kompetensfrågor m. m. samt för tjänstematerial i syo-frågor. AMS skulle svara för tryckt informationsmaterial om yrken, arbetsmarknad, utbildningsväsende utanför grund- och gymnasieskola m. m. samt för tjänstematerial i syo-frågor till arbetsmarknadsverkets personal och till skolans syo-funktionärer.

I utvärderingsrapporten har SÖ intet att anföra mot denna ansvarsfördelning som tycks ha fungerat tillfredsställande. SÖ framhåller i utvärderingsrapporten att en stor del av arbetet inom SÖ upptas av att sammanställa och distribuera central information om utbildning och arbetsliv till ett stort antal mottagargrupper.

Detta arbete kompliceras enligt vad SÖ anför i rapporten av att fasta rutiner ännu saknas t. ex. när det gäller samordningen av centrala myndigheters informationsansvar. Ett arbete i syfte att organisera rationella rutiner har påbörjats, genom att statskontoret gjort en kartläggning av utbudet av utbildningsinformation till olika målgrupper. Syo-funktionärerna behöver dels information för att kunna aktualisera egna kunskaper, dels information som är lämplig att använda i väglednings- resp. fortbildningssammanhang.

Med utgångspunkt i SÖ:s rapport och remissinstansernas uttalanden synes den förstudie som har färdigställts inom statskontoret motsvara ett länge känt behov.

Med anledning av vad *skolstyrelsen i Västerås* anför om behovet av informationsmaterial om den lokala arbetsmarknaden vill jag påpeka att det är just sådana uppgifter som kan insamlas i samband med elevernas praktiska arbetslivsorientering och yo-veckor inom gymnasieskolan. Det upplevs säkerligen mera meningsfullt för eleverna att skriva rapporter om sin praktiska arbetslivsorientering om de vet att dessa rapporter kommer att ingå i en typ av informationsbank om den lokala arbetsmarknaden.

Jag vill, i likhet med vad jag har anført i det föregående, understryka att det enligt min mening inte finns någonting som talar för att ändra de nuvarande principerna för ansvarsfördelningen mellan SÖ och AMS vad gäller produktion och distribution av tryckt informationsmaterial.

2.5 Tjänstekonstruktion för syo i grund- och gymnasieskola

Att syo är en integrerad del av skolans hela verksamhet är utgångspunkten för mina förslag i det följande om tjänstekonstruktion för syo, fortbildning för syo-funktionärer samt statsbidrag för syo-verksamheten i grund- och gymnasieskola. Enligt min mening kommer mina förslag dels att främja syos integration i skolans undervisning, dels att underlätta utläggningen av tjänster så att en syo-funktionär kan ha hela sin tjänstgöring förlagd till en skolenhet.

Genom 1971 års riksdagsbeslut om syo har på försök en gemensam organisation införts för syo i grundskolan och gymnasieskolan. Systemet innebär att den som närmast svarar för syo normalt är en kommunalt anställd funktionär, s. k. syo-konsulent, som ägnar sig uteslutande åt syo inom skolväsendet. Undervisning kan inte ingå i syo-konsulenttjänsten. Parallellt med detta system finns det äldre systemet kvar med yrkesvalslärare i grundskolan. De har, i likhet med övriga lärare, statligt reglerade tjänster. Yrkesvalslärarnas tjänstgöring skall normalt utgöras både av undervisning i ett eller flera ämnen och av tjänstgöring inom syo.

För grundskolans del har av hävd den teoretiska yrkesorienteringen och för- och efterarbete av pryon ankommit på läraren i samhällskunskap. När yrkesvalslärarsystemet infördes på 1950-talet ansågs det därför lämpligt att yrkesvalsläraren skulle undervisa i ämnet samhällskunskap. Den omedelbara kopplingen till ämnet samhällskunskap har dock kommit att förlora i betydelse allt eftersom syo som en angelägenhet för allt flera ämnen kommit att betonas.

SÖ menar att det är svårt att göra en generell bedömning av huruvida en lärartjänstanknuten syo-organisation är att föredra eller inte. En fördel med yrkesvalslärarsystemet är enligt SÖ att tjänstekonstruktionen genom sin koppling till undervisning är flexibel ur organisatorisk synpunkt. Detta gör det möjligt att åstadkomma en tjänst per skola. Syo-personal med tjänstgöring förlagd till flera skolenheter medför många gånger nackdelar enligt SÖ:s mening: ansvar för och skötsel av flera syo-expeditioner,

administrativt merarbete över huvud taget och svårigheter att uppfylla krav på kontinuerliga insatser och att ingå i lärarkollegiet.

För att få en belysning av hur man i kommunerna löst organisatoriska frågor och hur den statliga syo-resursen anpassats till lokala förutsättningar har SÖ genomfört en enkätundersökning våren 1976 och en hösten 1978. Båda omfattade samtliga primär- och landstingskommuner i landet. Av resultaten framgår bl. a. att nästan samtliga yrkesvalslärare arbetar i grundskolan medan syo-konsulenternas tjänstgöring fördelar sig relativt jämnt mellan grundskola och gymnasieskola eller på en kombination dem emellan. Av yrkesvalslärarna arbetar 82% på ett högstadium. I deras tjänsteunderlag ingår ofta tre eller flera lokalmässigt separata mellansta-dieskolor. Bland syo-konsulenterna tjänstgör 20 % på tre skolenheter eller flera.

Cirka en femtedel av yrkesvalslärarna har inte någon undervisning alls. En vanlig tjänstekombination är 20 veckotimmar syo och 4 veckotimmar undervisning. Ungefär hälften av yrkesvalslärarna har 0–4 veckotimmar undervisning i sin tjänst.

Av undersökningarna framgår bl. a. att syo-konsulenterna har sin tjänstgöring uppsplittrad på fler skolenheter än yrkesvalslärarna, att yrkesvalslärarna arbetar deltid i betydligt lägre grad än syo-konsulenter (9% mot 42%) och att deltidsarbetande syo-konsulenter oftast har ofrivilliga deltidstjänster (66% har svarat att tjänsten utlysts som deltid och att de därför inte haft något val).

SÖ framhåller i utvärderingsrapporten att det är angeläget att det i skolan finns personer som representerar andra kunskaper och erfarenheter än dem som lärarna besitter. SÖ föreslår att den försöksvis inrättade organisationen med syo-konsulenter blir reguljär i både grundskola, gymnasieskola och kommunal vuxenutbildning. Med tanke på studie- och yrkesvalets karaktär av fortlöpande process är det enligt SÖ:s mening önskvärt med utbytbara tjänster, dvs. att syo-funktionärerna kan tjänstgöra på olika stadier och i olika skolformer.

Möjligheterna till lokal flexibilitet i fråga om tjänstens innehåll borde, enligt SÖ, i princip kunna vara större med ett system med syo-konsulenter än med yrkesvalslärarsystemet. Förutom syo-konsulenttjänster med enbart syo-uppgifter är det enligt SÖ:s åsikt både möjligt och lämpligt att ibland kombinera sådana uppgifter med andra inom skolan förekommande verksamheter, som t. ex. elevvård eller fritidsverksamhet. Sådana arrangemang bör kunna öka förutsättningarna att avdela en tjänst per skola och därmed motverka ofrivilliga deltidstjänster.

SÖ föreslår även att bestämmelserna om anställnings- och tjänstgöringsförhållanden för yrkesvalslärarna i grundskolan ges fortsatt giltighet och utökas med nya regler om inräknande av SSA-uppgifter i den statligt reglerade tjänsten. SÖ föreslår också att de i tjänst varande yrkesvalslärarna ges rätt att söka och inneha yrkesvalslärartjänst i annan kommun än där

tjänsten är placerad. Under försöksperioden har detta inte varit möjligt.

Nästan alla remissinstanser har haft synpunkter på tjänstekonstruktionen för syo-funktionärerna. Några remissinstanser menar att syo-funktionärernas tjänstekonstruktion samt stöd och anvisningar för att underlätta syo-integration i undervisningen är de viktigaste frågorna att lösa i syo-organisationen.

Krav som med eftertryck framförts från remissinstansernas sida har varit:

- minst en tjänst per skolenhet,
- inga delade tjänster mellan flera skolenheter,
- inga ofrivilliga deltidstjänster.

En huvudfråga har varit om syon skall vara en renodlad specialistfunktion, vilket SÖ anser, eller om syo-funktionären också skall kunna ha undervisningsuppgifter i sin tjänst. En mycket stark remissopinion förordar att syo-verksamheten kombineras med undervisning.

Enligt min uppfattning är det uppenbart, dels att syo till stor del är en pedagogisk funktion som det har visat sig vara svårt att fullgöra inom ramen för en renodlad specialisttjänst, dels att nackdelarna med uppsplittning av en specialiserad syo-tjänst på flera skolenheter varit större än de fördelar som vunnits genom att denna specialist kunnat ägna sig åt rena syo-frågor. Jag vill därvidlag hänvisa till den massiva remissopinion som förordar att syo-tjänsten bör kombineras med undervisning.

Ett av de viktigaste argumenten inför beslutet år 1971 om införandet av en specialistfunktion som inte var läraranknuten var vikten av att föra in en person i skolan med en annorlunda erfarenhetsbakgrund än den lärarna hade. Några påvisbara effekter av syo-konsulenternas eventuellt annorlunda bakgrund redovisas inte i utvärderingen. Lärarfunktionen i sig utesluter inte erfarenhet från och kunskaper om arbetslivet utanför skolan. Sådan erfarenhet är rikt företrädd inom lärarkåren och därvid särskilt bland lärare på de yrkesinriktade linjerna.

Den arbetslivserfarenhet som man talar om i dessa sammanhang är emellertid ofta begränsad till snäva sektorer av arbetslivet från vilka man svårligen kan generalisera till arbetslivet i stort. Därtill kommer att arbetslivserfarenheter med nuvarande utvecklingstakt av arbetsuppgifter snabbt blir inaktuella. Betydelsefullare för skolpersonalens anknytning till arbetslivet är därför, enligt min mening, den prioritering av syo-fortbildning och yrkesstudier som riksdagen beslutat om i anslutning till propositionen om skolforskning och personalutveckling (s. 43).

Syo-funktionärens uppgift att utgöra en förstärkning vad gäller kunskaper om arbetslivet i skolan bör beaktas både vid utformning av krav på förkunskaper och arbetslivserfarenheter för tillträde till syo-utbildning och vid uppläggningsen av densamma liksom även i fortbildningssammanhang. Det är vidare, enligt min mening viktigt att i grundutbildning förbereda syo-funktionärerna för deras vägledande funktion, framför allt för elever

med särskilda behov. Som betonats i regeringens skrivelse (1979/80: 168) om riktlinjer för det fortsatta jämställdhetsarbetet bör jämställdhetsfrågorna ges utrymme i både grundutbildning som fortbildning av syo-funktionärer. Jag återkommer till regeringen med förslag i dessa frågor.

I samband med förarbetet till 1971 års proposition om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola diskuterades lärarrollen och de fördelar som vanns genom att frikoppla syo-funktionen från lärarrollen. Det var framför allt det faktum att läraren satte betyg som ansågs kunna ha negativa effekter för syo-funktionen. Man ansåg att lärarrollen av tradition skapade föreställningar och förväntningar hos elever och föräldrar som kunde ha ogynnsamma effekter på syo-funktionärens elevvårdande uppgifter. Det ansågs att lärarroll och elevvårdsroll inte sammanföll i nämnvärd grad, framförallt inte på de högre skolstadierna. I detta avseende är synsättet numera ett annat. Skolpersonalens och därmed också lärarnas gemensamma ansvar för elevvårdsfrågorna har exempelvis betonats i samband med SIA-besluten och i Lgr 80.

2.5.1 En ny tjänstekonstruktion för syo

Mot bakgrund av vad jag nu har anfört och med stöd av de synpunkter som framförts i så gott som samtliga remissvar anser jag att syo-funktionärerna i grund- och gymnasieskola bör ges en starkare organisatorisk anknytning till undervisningen så att syo-uppgiften skall kunna kombineras med undervisning.

Jag föreslår således att för syo-verksamheten skall finnas statligt reglerade tjänster i grundskola och i gymnasieskola. I denna tjänst skall undervisning kunna räknas in. Med statligt reglerad tjänst avser jag att avlöningsförmånerna skall fastställas under medverkan av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

Tjänstekonstruktionen bör utformas så att den möjliggör tjänstgöring inom särskolan och specialskolan, inom övriga skolformer inom skolväsendet samt inom den kommunala vuxenutbildningen. Som jag redan har nämnt i inledningen har SÖ:s förslag om en framtida syo-organisation överlämnats till komvux-utredningen i den del de berör kommunal vuxenutbildning. Utan att föregripa de kommande förslagen från komvux-utredningen förutsätter jag att den nya tjänstekonstruktionen för syo kan komma till användning vid utformningen av tjänstekonstruktionen för syo i den framtida kommunala vuxenutbildningen.

De tjänster som f. n. finns för skolans syo-verksamhet är tjänster som yrkesvalslärare och kommunalt reglerade tjänster som syo-konsulenter. Yrkesvalslärartjänsterna finns kvar i skolan övergångsvis och är till sin konstruktion lärartjänster med nedsatt undervisningsskyldighet.

Erfarenheterna från försöksverksamheten med en specialistfunktion för syon har enligt min mening klart påvisat att den avsedda pedagogiska anknytningen till undervisningen ej kunnat förverkligas. Det har också

framgått hur väsentlig denna knytning till undervisningen är. De överväganden som gjordes vid införandet av syo-konsulenttjänsterna byggde på erfarenheterna från yrkesvalslärarysystemet, där den pedagogiska anknytningen till undervisningen var starkare. Trots detta hade man redan då fått erfarenheter av hur svårt det var att integrera syon i undervisningen.

Utvecklingen under 1970-talet med utökad praktisk arbetslivsorientering i både grundskola och gymnasieskola har, i enlighet med de tankegångar jag har utvecklat i det föregående, lett till att ökade krav bör ställas på att integrera arbetslivsorienteringen i undervisningen. Detta är, enligt min mening, härande skäl till att syo-tjänstgöringen bör kombineras med undervisning.

Vid införandet år 1971 av den nuvarande syo-konsulentorganisationen ansågs det att en av vinsterna var möjligheten för syo-konsulenterna att kunna fungera inom alla skolformer. Yrkesvalsläraren var genom sin tjänst som lärare bunden till en viss skolform. Enligt vad såväl SÖ som en stark remissopinion nu har anfört är det emellertid en fördel om syo-funktionären är knuten till endast en skolenhet. Jag delar denna uppfattning förutsatt att detta kan genomföras utan nya statliga eller kommunala kostnader. En annan sak är givetvis att det för såväl den enskilde funktionären som för skolan är till fördel om syo-funktionären kan röra sig mellan olika skolformer. Detta talar för att tjänstekonstruktionen bör vara i princip den samma inom alla skolformer.

Starka skäl talar, enligt min mening, för att varje skolenhet med högsta stadium eller gymnasieskola bör ha minst en funktionär anställd med syo-uppgifter i sin tjänstgöring. Detta får inte innebära ökade statliga eller kommunala kostnader. Genom att kombinera syo-funktionen med undervisning ökas möjligheten att integrera syo-verksamheten i skolans dagliga verksamhet. Det underlättar för syo-funktionären att hålla sig förtrogen med såväl skolans personal som dess elever.

Ett huvudsyfte med en reformerad tjänstekonstruktion bör därför vara att ge skolhuvudmannen praktiska möjligheter att åstadkomma lösningar i den här förordade riktningen. Om det i något fall visar sig vara bäst att lägga ut en syo-tjänst på två skolenheter bör detta naturligtvis vara fullt möjligt. Jag vill också understryka vikten av att syo-funktionären skall kunna tjänstgöra inom både grundskola och gymnasieskola och även, som jag nyss anförde, inom andra skolformer.

Mot bakgrund av vad jag nu har anfört vill jag, i likhet med flertalet remissinstanser, förorda att i den nya syo-funktionärstjänsten skall kunna ingå undervisning.

Några remissinstanser föreslår att syo-funktionärerna skall utgöra en allmän pedagogisk resurs. Det skulle innebära en helt ny typ av lärartjänst inom skolans ram. Denna form av allmän resurslärare är enligt min mening inte lämplig och därtill svår att anpassa till skolans verksamhet. Även resurslärare i skolan undervisar i ett eller flera ämnen. En allmän resurslär-

are måste, som jag ser det, kunskapsmässigt gripa över hela skolans område, vilket vore att ställa orimliga krav. Det är enligt min uppfattning inte heller lämpligt att syo-funktionärens lärartjänstgöring organiseras så, att han eller hon går in i undervisningen mera allmänt som en syo-specialist. Det skulle kunna äventyra skolans mål att syo är en angelägenhet för alla och för all undervisning i grundskolan, såsom framhålls i Lgr 80.

Som jag ser det är den enda praktiskt genomförbara lösningen att de nya tjänsterna anknyts till undervisning i något eller några ämnen. I fråga om innehållet i grundutbildningen av denna nya personalgrupp är samhällskunskap det ämne som naturligt anknyter till syo. Jag anser emellertid att även andra ämnen bör komma i fråga av pedagogiska men framför allt av tjänsteorganisatoriska skäl. Det finns därvid särskilt anledning att framhålla betydelsen av de naturvetenskapligt-tekniskt inriktade ämnena. En ny syo-funktionärsutbildning bör givetvis innehålla syo-utbildning samt praktisk-pedagogisk utbildning och ämnesutbildning.

Det bör ges möjlighet att i en statligt reglerad tjänst som syo-funktionär räkna in tjänstgöring som SSA-sekreterare och tjänstgöring inom den uppföljande syo-verksamheten. Detta bör också gälla dem som har tjänst som yrkesvalslärare. Jag vill här framhålla att det bör vara möjligt att inrätta statligt reglerade tjänster som innefattar endast syo.

De flesta remissinstanser betonar att arbetstidsregleringen för ett nytt slag av syo-tjänster bör vara densamma som för nuvarande syo-konsulenter, som har 40 timmars arbetsvecka och semester. Jag delar denna uppfattning. Enligt min mening blir viktiga delar av syo-arbetet eftersatta om syo-funktionärerna skulle åtnjuta ferier och därmed få en arbetstidsreglering som avviker från det övriga arbetslivets. Det är givetvis också av stor betydelse att syo-funktionärerna såsom hittills är tillgängliga och disponibla för skolan i större grad än vad som är fallet för lärare. Jag erinrar härvidlag om vad jag tidigare har anfört om syons roll vid övergången från grundskola till gymnasieskola samt om skolans uppföljande ansvar.

Enligt min bedömning bör huvudinnehållet i tjänstgöringen vara syo-verksamhet, vilket jag anser bör understrykas bl. a. därigenom att arbetstidsregleringen får en utformning som anpassas till vad som redan nu gäller för syo-personalen. Jag anser sålunda att arbetstiden bör vara totalreglerad och att arbetstiden vid heltidstjänstgöring skall vara 40 timmar i veckan.

Därav följer att man vid utformningen av den nya tjänstekonstruktionen bör beakta att det är syo-funktionen som är huvuduppgiften. Detta är enligt min mening viktigt, både från pedagogisk synpunkt och med tanke på att syo-funktionären skall kunna fullgöra de uppgifter som ingår i syo-funktionen.

En strävan vid tjänsteutläggningen bör vara att syo-funktionären har undervisning i så många arbetsenheter som möjligt för att han eller hon därigenom skall få kontakt med så många elever och lärare som möjligt. För de sålunda inrättade tjänsterna som syo-funktionärer bör i huvudsak

gälla de bestämmelser om fyllnadstjänstgöring som gäller för lärare i grundskolan och gymnasieskolan.

Behörig till statligt reglerad tjänst som syo-funktionär bör, enligt min mening, den vara som har genomgått utbildningslinje där syo ingår enligt förslag som jag senare avser att återkomma till. Den som är behörig till tjänst som yrkesvalslärare bör också vara behörig till de nya tjänsterna. Det bör ankomma på regeingen att utfärda övergångsvisa bestämmelser om behörighet.

Jag har i det föregående förordat att det skall vara möjligt att i en tjänst som syo-funktionär i grundskolan eller gymnasieskolan räkna in även tjänstgöring i vissa andra skolformer. Vad gäller frågan om vilka tjänster för syo-funktionen som bör kunna finnas i andra skolformer – jag tänker framför allt på sameskolan, specialsolan, riksinternatskolor och privatskolor som omfattas av privatskolförordningen (1967:270) – är jag inte beredd att nu lägga fram något förslag. Jag avser att återkomma till frågan i senare sammanhang.

Enligt min mening och många remissinstansers uppfattning är den arbetstidsreglering jag här förordat utomordentligt viktig för att verksamheten skall kunna bedrivas på ett tillfredsställande sätt.

Vad jag här har föreslagit om tjänster bör börja tillämpas den 1 juli 1983.

2.6 Fortbildning för syo-funktionärer

I propositionen om skolforskning och personalutveckling har bl. a. personalutbildningen för skolväsendet behandlats. Det finns i detta sammanhang, i och med att en ny personalkategori föreslås bli införd, anledning att något behandla personalutbildningen för denna kategori.

En självklar utgångspunkt måste vara att syo-funktionärerna är väl förtrogna med svensk arbetsmarknad och svenskt utbildningsväsende. Utbildning med anknytning därtill torde i viss utsträckning få anordnas utanför högskolan, även om utbildningsansvaret bör ligga på högskolemyndigheten. Jag anser det vidare angeläget att syo-funktionärerna har en god faktisk kännedom om hur arbetsmarknaden och olika arbetsplatser fungerar. De bör därför ha möjlighet till arbetslivsorientering i betydande omfattning. I detta sammanhang bör det påpekas att i den tidigare nämnda regeringsskrivelsen om riktlinjer för det fortsatta jämställdhetsarbetet framhölls att det vore önskvärt att syo-funktionärerna skulle beredas tillfälle att praktisera i arbetslivet inom för respektive kön otraditionella yrkesområden. En strävan bör således vara att arbetslivsorienteringen blir så allsidig som möjligt. Det är bl. a. mot denna bakgrund som jag har framfört uppfattningen att de nya tjänsterna inte skall vara förenade med ferier. En arbetslivsorientering av tillräcklig omfattning och med godtagbar allsidighet är, som jag ser det, inte ekonomiskt möjlig att bedriva under

terminstid, med det för verksamheten rimliga anspråket att ersättare skall anställas.

Vad beträffar ämnesteoretisk fortbildning kommer denna nya grupp givetvis att ha samma behov som de som har en renodlad lärartjänst i de aktuella ämnena. Särskild uppmärksamhet bör enligt min mening därvid ägnas dem som övergått till de nya syo-funktionärstjänsterna.

Utbildning och fortbildning av syo-funktionärerna bör enligt min mening finansieras inom ramen för de resurser som f. n. ställs till förfogande för lärarutbildning resp. inom ramen för de resurser som det nya statsbidraget till lärarfortbildning ställer till förfogande.

2.7 Statsbidrag

Det nuvarande statsbidraget till syo ger kommunen en viss summa, schablonmässigt beräknad på elevunderlaget för verksamheten. I underlaget inräknas elever i grundskolan, gymnasieskolan och i viss kommunal högskoleutbildning men ej i gymnasieskolans högre specialkurser. Om kommunen efter överenskommelse med huvudmännen för vissa andra skolor bedriver syo för elever vid dessa skolor får även de eleverna medräknas.

För grundskolans del förordar jag att statsbidraget i fortsättningen bör knytas till det allmänna statsbidraget till skolformen. Detta bör för grundskolans del ske genom en höjning av den icke-undervisningsanknutna delen av förstärkningsresursen som utgår direkt till kommunerna. I stället bör den andel av nuvarande särskilda bidrag för syo-verksamhet som utgår till grundskolan slopas. Vidare bör statsbidraget till uppföljande syo samt till de lokala planeringsråden också föras över till och hädanefter bestridas ur förstärkningsresursen. Den del av tilläggsbidraget som har beräknats för kostnaderna för yrkesvalslärares nedsättning av undervisningsskyldigheten för syo bör likaså föras över till förstärkningsresursen.

Detta bör kopplas till en reglering av hur stor del av förstärkningsresursen som minst skall användas för syo-verksamheter av nyssnämnda slag. Denna miniminivå bör motsvara nuvarande syo-insatser.

Det skall, som jag tidigare har anført, också vara möjligt att räkna in SSA-sekreterarskap i den nya statligt reglerade tjänsten. Jag får här erinra om mitt förslag att i den icke undervisningsanknutna delen av förstärkningsresursen skall inräknas medel för verksamheten i det lokala planeringsrådet. Täckningen av den del av syo-funktionärens lön som svarar mot hans eller hennes undervisning får ske som för övriga lärare, dvs. i huvudsak via basresurserna.

Det blir sålunda möjligt för den enskilda kommunen att, inom ramen för den icke undervisningsanknutna delen av förstärkningsresursen, ytterligare öka – men däremot inte minska – sina insatser för syo. Jag förutsätter härvid att kommunen liksom hittills beaktar andelen särskilt syo-krävande

elever i kommunen. Det blir vidare möjligt för kommunen att själv avgöra hur resursen skall fördelas på olika syo-krävande insatser. Jag avser återkomma till regeringen med förslag om syo-bidraget i grundskolan som kan föreläggas riksdagen i budgetpropositionen 1982.

Ett statsbidrag enligt vad jag här förordat, med en stark schablonisering och en koppling till det allmänna statsbidraget, innebär att statsbidragshandlingen förenklas. Denna rationaliseringsvinst bör såväl den statliga skoladministrationen som den kommunala kunna tillgodogöra sig.

Det nuvarande statsbidraget till syo innebär emellertid att små kommuner får ett procentuellt högre statsbidrag än andra. Detta sker på så sätt att statsbidraget utgår med en fastställd lägsta nivå. En motsvarighet är inte möjlig att konstruera i ett schabloniserat system inom ramen för förstärkningsresursen.

Så som förstärkningsresursen till grundskolan är konstruerad har den enskilda kommunen stor frihet att avgöra hur resurserna skall disponeras. Små kommuner, likaväl som andra, kommer alltså att själva kunna satsa mera på syo om de anser att verksamhetens omfattning skulle bli för liten. Detta medför dock att annan verksamhet som skall finansieras av förstärkningsresursen måste minska. Jag avser att återkomma till detta problem i samband med budgetpropositionen 1982.

På gymnasieskolan bör bidraget knytas till statsbidraget för driften av gymnasieskolor och, i likhet med grundskolebidraget, utformas på så sätt att kostnaderna förblir desamma som i dag för staten. Av praktiska skäl bör konstruktionen i så stor utsträckning som möjligt anpassas till vad som gäller gymnasieskolan i övrigt.

Bidraget bör baseras på visst elevunderlag. Bidraget bör utformas så att det senare kan inlemmas i den fria resurs som jag har föreslagit i propositionen (prop. 1981/82: 14) om förändringar av gymnasieskolans utformning m. m. Jag vill emellertid poängtera att vad jag har anfört om en miniminivå för syo-insatser i grundskolan bör gälla även för gymnasieskolan.

I fråga om gymnasieskolans syo-bidrag och dess konstruktion avser jag att återkomma till regeringen med förslag som kan föreläggas riksdagen i budgetpropositionen 1982.

Beträffande statsbidrag till syo i kommunal vuxenutbildning bör nuvarande regler tills vidare gälla oförändrade.

F. n. gäller att en kommun i elevunderlaget för statsbidrag till syo får inräkna även elever vid skolenhet med statlig vuxenutbildning, riksinternatskola och privatskola som omfattas av privatskolförordningen (1967:270), i den mån kommunen efter överenskommelse bedriver syo även för sådana elever. Någon motsvarighet till detta bör inte finnas efter övergången till det nya systemet för statsbidrag till syo i grundskolan och gymnasieskolan.

Vad gäller frågan om statsbidrag till syo i riksinternatskolor och privat-

skolor som omfattas av privatskolförordningen (1967: 270) avser jag att återkomma till regeringen med förslag som kan föreläggas riksdagen i budgetpropositionen 1982. Vad gäller statsbidrag till syo inom kommunal högskoleutbildning får jag erinra om att frågor om statsbidrag till sådan utbildning f. n. bereds i regeringskansliet. Jag har erfarit att chefen för utbildningsdepartementet avser att ta upp dessa frågor inom kort.

2.8 Vissa övergångsfrågor

De syo-konsulenter som f. n. finns i skolan företer i vad avser utbildningsbakgrund en splittrad bild. Syo-konsulenternas utbildning varierar i längd från 40 till 120 poäng. För somliga gäller att de, exempelvis, utöver 40 poängs syo-utbildning, endast har 20 poäng i något beteendevetenskapligt ämne. Andra åter kan ha en fullständig högskoleutbildning om 120 poäng eller mer utöver syo-utbildningen. Denna disparata bild gör det naturligtvis svårt att passa in nuvarande syo-konsulenter i det mera formaliserade system som skolans behörighetsreglering utgör. Jag förordar bekräftande de personer som nu tjänstgör som syo-konsulenter att formell behörighet för syo-delen av den nya tjänstekonstruktionen skall den ha, som har en fullgjord syo-utbildning om minst 40 poäng.

Länsskolnämnden bör kunna råda en redan anställd syo-konsulent om vad han eller hon bör komplettera sin utbildning med för att bli behörig till den nya typen av tjänst. Denna prövning bör vara generös. Jag anser det lämpligt att SÖ råder länsskolnämnderna om vilken ämneestetisk och praktisk-pedagogisk komplettering som kan behövas ovanpå syo-utbildningar av olika längd för att syo-konsulenterna skall kunna bedömas behöriga till den nya tjänsten. Vidare kan viss ämnesmetodisk utbildning vara behövlig. Sådan kan anordnas på flera sätt, antingen inom ramen för högskolan eller mera lokalt i skolstyrelsens regi. Strävan bör vara att, inte bara av rent finansiella skäl, utnyttja de olika individernas tidigare vunna kompetenser så att kompletteringsutbildningarna kan göras så korta som möjligt. Samhällets åtgärder härvidlag bör, enligt min mening, riktas mot dem som har en minst 40 poängs avslutad syo-utbildning.

Kompletterande utbildningar bör, inom de mest frekventa ämnesområdena, anordnas inom ramen för de enstaka kurser avsedda för personalutbildning för skolväsendet som riksdagen har beslutat om med anledning av propositionen om skolforskning och personalutveckling. Enligt min mening bör utbildningarna i största möjliga utsträckning anordnas så att de kan genomföras på deltid. Jag anser emellertid att lön med B-avdrag vid tjänstledighet för studier också bör kunna komma i fråga. Detta förutsätter emellertid sådana övergångsvisa anordningar att nuvarande syo-konsulenter kan anställas på statligt reglerade tjänster. För dem som inte har sådana tjänster bör utbildningsarvode kunna komma i fråga. Jag avser att återkomma till regeringen i hithörande frågor.

Omsorgskommittén förslår i sitt betänkande (SOU 1981: 26) Omsorger om vissa handikappade ett primärkommunalt huvudmannaskap för särskolan och att de nuvarande yrkesvalslärarna i denna skolform inlemmas i den ordinarie organisationen för syo i grund- och gymnasieskola. Utredningen föreslår därvid att samma övergångsbestämmelser tillämpas som vid övergången till reguljär syo-organisation för den övriga skolan. Ställningstagande i dessa frågor får anstå till efter remissbehandlingen av omsorgskommitténs betänkande.

Mina förslag leder till att en relativt lång övergångstid blir nödvändig för att de enskilda skall kunna genomgå utbildningarna. På gymnasieskolan kan det dessutom finnas ytterligare skäl för en övergångstid, nämligen det minskade underlaget för lärartjänster orsakat av att elevantalet kan förväntas minska och av de besparingsåtgärder som jag tidigare har föreslagit i propositionen (prop. 1981/82: 14) om förändringar av gymnasieskolans utformning m. m. Det bör ankomma på regeringen att avgöra om några föreskrifter behövs i fråga om i vilken takt de nya tjänsterna skall inrättas. Enligt min mening bör de som nu har yrkesvalslärartjänster få behålla dem. Vad gäller den kommunala vuxenutbildningen bör nuvarande organisation av syo övergångsvis råda i avvaktan på regeringens ställningstaganden till komvux-utredningens kommande förslag.

I fråga om statsbidrag anser jag att det nya systemet bör träda i kraft den 1 juli 1982.

Såsom jag tidigare har förordat, bör den nya ordningen i fråga om tjänster börja tillämpas fr. o. m. den 1 juli 1983.

3 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen

1. föreslår riksdagen att godkänna de riktlinjer som jag har förordat för skolans arbetslivsförberedelse,
2. bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört om syo för invandrarelever,
3. föreslår riksdagen att godkänna vad jag har förordat om intagning till gymnasieskolan på grundval av höstterminsbetyget i årskurs 9,
4. föreslår riksdagen att godkänna vad jag i fråga om yrkesintroduktion har förordat om en prövning av andra alternativ efter varje tioveckorsperiod,
5. bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört om ansvarsfördelningen mellan skol- och arbetsmarknadsmyndigheterna avseende syo,
6. bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört om ansvarsfördelningen mellan skolöverstyrelsen och arbetsmark-

nadsstyrelsen i fråga om produktion och distribution av tryckt informationsmaterial,

7. föreslår riksdagen att godkänna att för syo-funktionen i grundskolan och gymnasieskolan samt för uppföljande syo konstrueras statligt reglerade tjänster i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag har förordat,
8. bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag anfört beträffande fortbildning av syo-konsulenter,
9. föreslår riksdagen att godkänna de principer för statsbidrag till syo som jag har förordat,
10. föreslår riksdagen att besluta att den nya organisationen i fråga om tjänster skall börja tillämpas den 1 juli 1983,
11. föreslår riksdagen att besluta att de nya principerna för statsbidrag skall gälla för tiden fr.o.m. den 1 juli 1982,
12. föreslår riksdagen att bemyndiga regeringen att vidta de övergångsåtgärder som behövs.

4 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom propositionen förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för de åtgärder eller de ändamål som föredraganden har hemställt om.

Sammanfattning av skolöverstyrelsens förslag om studie- och yrkesorientering (syo)

1 Syons mål och program

Betydelsen av arbetslivsförberedelse i skolan har kommit att uppmärksammas alltmer, inte minst mot bakgrund av utvecklingen på arbetsmarknaden och den ökande ungdomsarbetslösheten.

Från början tillskrevs syo rollen att vara en till arbetsmarknadspolitiken anpassad verksamhet. Först i och med de anvisningar som nu gäller (ASÖ 1973/74: 55) påpekas att hänsyn också skall tas till individerna och elevernas möjligheter att medverka till samhällsförändringar.

Syon tillskrivs nu en aktiv och medvetandegörande roll. Syon skall stimulera individens egen aktivitet och självanalys. Detta ställer krav på en aktiv syo.

Studie- och yrkesvalet ses i dag som en process. Information och vägledning skall därför ske fortlöpande och inte inskränka sig till enstaka tillfällen. Vidare skall syo-verksamheten präglas av en helhetssyn, vilket innebär att samverkan både med samhället och skolans verksamhet betonas starkt.

De förslag till åtgärder SÖ för fram rör inte bara syo-funktionärens roll i skolans syo utan också de allmänna förutsättningarna/ramarna för verksamheten som t. ex. grundutbildning och fortbildning för andra personalkategorier inom skolan.

Mål och program för syo har blivit föremål för studier och kommentarer i olika sammanhang. Underlag för revidering av gällande anvisningar (ASÖ 1973/74: 55) utarbetades år 1977 och sändes ut på remiss. Mot bakgrund av bl. a. remissinstansernas synpunkter beslöts att behålla gällande anvisningar t. v.

SÖ konstaterar att det råder viss oenighet mellan syo-funktionärer och övrig skolpersonal avseende tolkningen av målen och hur olika delmål skall prioriteras. I remissvaren till bl. a. förslaget om nya anvisningar för syo efterlyser ett flertal remissinstanser åtgärder för att sprida kunskaper om mål och program. Man föreslår bl. a. att målen skrivs in i läroplanerna och att syo blir obligatorisk i skolledares och lärares grundutbildning och fortbildning.

Förändring av skolans innehåll och inriktning (bl. a. genom införandet av SIA-skolan) får effekter på mål och program för syo. Härvid åsyftas framför allt den starkare betoningen av skolans samhälls- och arbetslivsförberedande roll liksom samhällets och skolans omsorg om de ungdomar som inte går vidare till fortsatt utbildning efter grundskola, avbryter påbörjade studier och/eller inte lyckas finna ett arbete.

Den praktiska arbetslivsorienteringen har tidigare varit i huvudsak individuellt yrkesförberedande. Nu betonas att den också skall vara mer allmänt arbetslivsförberedande. Den skall inte bara ge en grund för den enskilda elevens studie- och yrkesval utan också ge mer allmänna kunskaper om arbetslivet i sin helhet.

Kommunernas uppföljningsansvar för ungdomar i åldern 16–17 år betyder för syon en starkare betoning av den kompensatoriska rollen, dvs. en intensifierad verksamhet för elever med särskilda behov.

Till vidgningen av målen hör också den under senare år allt starkare betoningen av jämställdheten mellan könen.

Erfarenheterna under försöksperioden har visat att integrationen av syo i skolans undervisning har fungerat dåligt och att det varit svårt att få alla i skolan att känna ett ansvar för syo-verksamheten.

SÖ föreslår därför att målen för syo skrivs in i den allmänna delen av läroplanen för grundskolan och att huvudmomenten i grundskolans läroplan preciseras så att de ämnesspecifika målen anknyts till skolans övergripande mål beträffande elevernas förberedelse för samhälls- och arbetslivet. Vidare föreslås att motsvarande åtgärder vidtas beträffande den allmänna delen och huvudmomenten i gymnasieskolans läroplan.

2 Syo i grundskola och gymnasieskola

2.1 Syo i skolans undervisning

För att få en heltäckande belysning av hur man i kommunerna löst organisatoriska frågor och hur den statliga syo-resursen anpassats till lokala förutsättningar har två enkätundersökningar genomförts dels våren 1976, dels hösten 1978. Av resultaten framgår bl. a. att nästan samtliga yrkesvalslärare (ca 95 %) arbetar i grundskolan medan syo-konsulenternas tjänstgöring fördelar sig relativt jämnt mellan grundskola (34 %) och gymnasieskola (33 %) eller på en kombination dem emellan (ca 4 %). 6–10 % av syo-konsulenterna har sin tjänst förlagd till komvux eller till en kombination av komvux och gymnasieskola.

Resultaten visar vidare att ca 20 % av syo-konsulenterna tjänstgör på tre skolenheter eller flera. Elevunderlaget per tjänst varierar starkt mellan tjänster med samma tidsomfång/konstruktion. Detta gäller för både yrkesvalslärare och syo-konsulenter. För yrkesvalslärarna (totalt 504 stycken) är en vanlig tjänstekombination 20 timmar syo och 4 timmar undervisning. Ca 10 % av yrkesvalslärarna har inte någon undervisning alls. De flesta (ca 80 %) som tjänstgör som syo-konsulent (totalt 1016 stycken) har ettårig syo-utbildning.

SÖ har tidigare konstaterat svårigheter att få alla i skolan att medverka i skolans syo-program. Problemet kvarstår enligt SÖ. Anledningar anser SÖ vara bl. a. bristande kunskap hos syo-funktionärer och lärare om varand-

ras arbetsområden samt organisatoriskt-praktiska hinder. Särskilt svårt förefaller det vara att integrera syo i gymnasieskolan.

2.2 Praktisk arbetslivsorientering

Försöksverksamheten med förändrad arbetslivsorientering startade läsåret 1977/78 och planerades vara avslutad läsåret 1979/80. Ca 100 kommuner deltar. Försöket omfattar också ett 20-tal gymnasieskolor. Detta s. k. SKAL-projekt (skola-arbetsliv) inkluderar också en försöksverksamhet med syo på låg- och mellanstadiet samt en försöksverksamhet med styrd praktisk yrkesorientering. Det skulle pågå fram till dess ny läroplan för grundskolan infördes. Nu önskar SÖ att försöksverksamheten förlängs till läsåret 1982/83 då den nya läroplanen (Lgr 80) skall införas.

Enligt SÖ visar resultaten från försöksverksamheten att elever och skolpersonal är mycket positiva till utökad praktisk arbetslivsorientering. På många håll tycks dock de organisatoriska frågorna ha kommit att dominera över frågorna om arbetslivsorienteringens innehåll och kvalitet.

SÖ framhåller att då studie- och yrkesvalet är en process som startar långt ner i åldrarna bör också eleverna i årskurserna 1–5 få inräknas i underlaget för kommunernas rekvisition av statsbidrag för syo.

Arbetet för syo-funktionären på låg- och mellanstadierna bör innebära att vara inspiratör, konsult och samordnare. Kontaktarbetet med elever och föräldrar liksom ansvaret för syo-momentens integration i undervisningen måste i största möjliga utsträckning åvila klassföreståndaren och arbetsnheten.

Andra ekonomiska krav som redan nu kan konstateras gäller exempelvis transporter för grundskolans elever till och från arbetsplatser och gymnasieskolor. Dessa kan bli betungande för kommuner i glesbygd eller för kommuner med ensidigt eller koncentrerat arbetsliv.

SÖ föreslår att kommunernas variationer beträffande transportkostnaderna i samband med elevernas arbetslivsorientering beaktas vid fördelning av den s. k. länskolnämndsresursen.

Arbetslivsrepresentanternas medverkan i en allsidig undervisning och i fortbildning förutsätter att ersättning för lönebortfall kan utgå. Erfarenheterna hittills utvisar att förhållandena varierar starkt beroende på resp. kommuns ekonomi. SÖ menar att villkor och tillämpningsföreskrifter måste preciseras för att verksamheten skall kunna utvecklas i avsedd omfattning.

SÖ har i annat sammanhang framhållit att resurserna för lärarnas arbetslivsorientering är helt otillräckliga för att denna skall få avsedd effekt i skolans inre arbete. Erfarenheterna hittills visar ett klart samband mellan lärarnas arbetslivsorientering och deras beredskap att pröva nya arbetssätt i samverkan skola–arbetsliv.

Det är angeläget att skolans pryso-perioder organiseras så att klassföre-

ståndare och övriga lärarkategorier ges möjlighet att besöka sina elever på praktikplatser i arbetslivet. Även gymnasieskolans yrkeslärare och institutioner bör kunna utnyttjas för att ge övriga lärare den fortbildning som behövs för att dessa skall kunna ta aktiv del i skolans syo-program.

De förslag om åtgärder som SÖ för fram berör i huvudsak grundskolan. SÖ tar dock för givet att också gymnasieskolan undan för undan kommer att söka sig mot mera verklighetsanknutna arbetsformer, som på ett ändamålsenligt sätt kan förena skolans teoretiska studier med verksamheten i samhälle och arbetsliv utanför skolan. SÖ förutsätter att gymnasieutredningen kommer att beakta detta i sina kommande förslag och avser att genom lokalt och regionalt utvecklingsarbete stimulera en utveckling i denna riktning.

2.3 Personlig vägledning, enskilt och i grupp

Beträffande den personliga vägledningen, enskilt och i grupp konstaterar SÖ att denna av många syo-funktionärer betraktas som den kanske viktigaste arbetsuppgiften. Rapporterade förhållanden tyder dock på att tidsutrymmet för personlig vägledning är begränsat och att syo-funktionären ofta tvingas att prioritera andra arbetsuppgifter.

I grundskolan utgör enligt SÖ arbetsenheten en naturlig bas för den personliga vägledningen liksom för syon i övrigt. Lärarna, främst klassföreståndarna, i grundskolan och gymnasieskolan måste var och en inom sitt område kunna bistå eleven och hans/hennes föräldrar med information och vägledning inför elevens studie- och yrkesval. För att kunna utföra dessa delvis nya arbetsuppgifter bör lärarna få återkommande fortbildning i såväl samtalsmetodik som kunskap om olika utbildningsvägar och yrkesval.

En del ungdomar har ett avsevärt sämre utgångsläge än vad flertalet har. Detta gäller bl. a. de elever som inte sökt eller antagits till utbildning efter grundskolan liksom invandrarelever och elever med fysiska, psykiska och sociala handikapp.

SÖ och AMS har i en gemensam skrivelse till regeringen den 16 februari 1979 påpekat att det för de nämnda grupperna är angeläget med förebyggande åtgärder inom grundskolan. Grundskolans syo bör därför förstärkas för att de mycket kvalificerade och tidskrävande vägledningsinsatser som krävs för dessa elever under slutet av vårterminen skall kunna genomföras. Efter besked om preliminär – i vissa fall definitiv – intagning bör för dessa elever, inom ramen för anpassad studiegång, särskilda vägledningsgrupper organiseras i årskurs 9.

SÖ föreslår att resurser anvisas för försöksverksamhet med särskilda vägledningsgrupper i årskurs 9.

3 SYO i vuxenutbildningen

Försöksverksamhet med gemensam syo-funktion för olika vuxenutbildningsanordnare inom en kommun har bedrivits inom ramen för två projekt. Erfarenheterna har varit positiva men har inte utvärderats i siffror.

Statsbidrag för intern syo vid vuxenutbildning utgår till kommunal vuxenutbildning, folkhögskolor och statens skolor för vuxna. För den kommunala vuxenutbildningens del ingår resurser för syo i den s. k. schablonresursen. Högst 40% av denna resurs får användas för att inrätta syo-tjänster. Därutöver kan en obegränsad del av schablon tillägget användas för ytterligare syo-insatser. Efter lokal överenskommelse kan syo-funktionär inom den kommunala vuxenutbildningen också medverka i syo för studieförbundens elever.

F. n. utgår inget specialdestinerat statsbidrag för syo till presumtiva vuxenstuderande i en kommun.

Bidraget till syo bygger på antalet schemalagda undervisningstimmar inom komvux. Det innebär bl. a. att hänsyn då inte tas till det stora antalet presumtiva elever.

Folkhögskolornas styrelser har sedan den 1 januari 1977 till förfogande en resurs för syo-funktionen och för kurativ verksamhet motsvarande en fjärdedels tjänst vid en folkhögskola av genomsnittstorlek. Därutöver kan skolorna omvandla högst 3% av det totala antalet undervisningstimmar till resurs för syo och kurativ verksamhet. Skolorna har dessutom stöd i varierande omfattning av AMS:s yrkesvägledare.

SÖ anser att fortbildningsmöjligheterna för de syo-ansvariga vid folkhögskolor är sparsamma och inte anpassade efter deras behov.

SÖ anser att vuxenstuderande och presumtiva vuxenstuderande bör ha möjlighet att få vägledning av en i förhållande till olika studieformer oberoende syo-funktionär med erfarenhet från arbetslivet utanför utbildningsväsendet. Den frihet som nu finns för den kommunala vuxenutbildningen att använda schablonresursen till stödundervisning, syo och studiehandledning bör finnas kvar. En del av denna resurs (17%) bör emellertid tillsammans med nya resurser bilda ett nytt bidrag som utnyttjas för tillskapande av syo-tjänster. Denna resurs skall användas för dels syo till presumtiva studeranden i olika vuxenutbildningar, dels syo vid kommunal vuxenutbildning.

Den föreslagna gemensamma syo-resursen bör ställas till skolstyrelsens förfogande och disponeras tillsammans med syo-resurserna för ungdomsskolan. I detta sammanhang bör skolstyrelsen söka former för att tillgodose också studieförbundens och folkhögskolans intressen då användningen av den externa syo-resursen beslutas.

4 Syons roll i skolans uppföljningsansvar

År 1976 fastställde riksdagen i samband med beslutet om SIA samhällets och kommunernas ansvar för att alla ungdomar upp till 18 års ålder skulle tillförsäkras utbildning, praktik eller arbete efter fullgjord skolplikt. Skolstyrelsen fick det primära ansvaret att med bistånd av t. ex. arbetsförmedling och sociala myndigheter underlätta inträde på arbetsmarknaden.

Syons roll i det s. k. uppföljningsansvaret är fastställd i gällande anvisningar (jfr ASÖ 1973/74: 55, s. 14–15) och har främst kommit till uttryck i en treårig försöksverksamhet med "uppsökande syo-modifierad intagning". Fr. o. m. läsåret 1977/78 är denna verksamhet reguljär i samtliga kommuner.

Kommunerna har stor frihet vid utformningen av den uppsökande och uppföljande syon. Oberoende av vilken modell som tillämpas är det dock oftast syo-funktionären vid den enskilda skolan som söker upp och etablerar kontakt med f. d. elever.

Samordning och utvärdering av kommunernas åtgärder torde i allmänhet ligga på de lokala planeringsråden.

Erfarenheter från det direkt uppsökande och uppföljande syo-arbetet har dokumenterats bl. a. i rapporter från Göteborg och Stockholm. Erfarenheterna visar att det är lättare att nå målen för verksamheten i de fall där skola och arbetsförmedling samverkar. Både syo-funktionärer och arbetsförmedlare önskar mer organiserade former av samverkan med regelbundna kontakter. Vidare önskar man ett mer aktivt engagemang i uppföljningsarbetet från intagningsnämndens sida.

Enligt SÖ kompliceras uppföljningsarbetet av en rad problem som främst är organisatoriska och en följd av bl. a. de inkonsekvenser som råder inom utbildningsväsendet och på arbetsmarknaden, t. ex. när det gäller studiestöd till elever i olika utbildningsformer, ersättning till enskilda arbetsgivare som tar emot arbetslös ungdom, kopplingen beredskapsarbete/praktik – utbildning (olika rekrytering, olika ekonomiska förutsättningar m. m.) osv.

Arbetsförmedlingens möjligheter att hjälpa de yngsta ungdomarna är mycket begränsade, då det på grund av strukturförändringarna i arbetslivet inte på samma sätt som tidigare finns en arbetsmarknad för 16–17-åringar. Oproportionerligt stora resurser måste enligt vad SÖ och AMS konstaterat avdelas på förmedlingen för att klara ungdomarnas problem till men för andra grupper.

SÖ föreslår att uppföljningsansvaret överförs till skolan. De stora problem som är förknippade med detta ansvar för ungdomarna kräver dock en ordentlig analys.

Målet när det gäller att förverkliga uppföljningsansvaret bör vara att ungdomarna i de fall de inte har stadigvarande arbete är knutna till en utbildningsgång i gymnasieskolan. Knytningen kan avse ordinarie utbild-

ningsutbud eller en för den enskilda eleven avpassad studiegång. En avpassad (individuell) studiegång skall kunna läggas upp så att den kan varvas med arbete eller praktik eller innefatta utbildning utanför gymnasieskolan.

SÖ föreslår att en öppen studieväg anordnas i gymnasieskolan.

SÖ avser vidare att tillsätta en arbetsgrupp som utreder hur skolan, arbetsmarknads- och sociala myndigheter skall kunna samverka i uppföljningen. I arbetsgruppen, som bör arbeta skyndsamt, bör ingå företrädare för SÖ, AMS, CSN, SoS, kommunförbunden och arbetsmarknadens parter.

SÖ avser – i den mån framkomna förslag kräver regeringens medgivande – återkomma med de ytterligare förslag som den nämnda arbetsgruppen kan komma fram till.

5 Specialområden inom syo

5.1 Medicinsk syo

Försöksverksamhet inom problemområdet "medicinsk syo" har pågått sedan läsåret 1976/77 mot bakgrund av de erfarenheter som SÖ erhöll från en kartläggning i nio kommuner under läsåret 1975/76. Nya föreskrifter och anvisningar för verksamheten publicerades i SÖ-FS (1978: 23) med stöd av erfarenheterna från försöksverksamheten samt synpunkter som erhållits från olika berörda remissinstanser.

Försöksverksamheten har visat att det finns ett behov av ökade kunskaper inom området för fler grupper inom skolan än syo-funktionärer. SÖ anser det vara angeläget, att länskolnämnderna liksom primär- och landstingskommunala huvudmän snarast tar initiativ till fortbildning i form av studiedagar, temadagar och kurser.

Vidare är det angeläget att medicinsk syo ingår som en integrerad del av skolhälsovården och att ett regelbundet samarbete mellan syo-funktionärer och skolhälsovårdspersonal utvecklas. Detta bör kunna ske genom gemensam fortbildning.

5.2 Syo för elever i specialundervisning, specialskola och särskola

När det gäller särskilda syo-insatser för handikappade elever i grundskola och gymnasieskola utgår fr. o. m. den 1 juli 1977 ett schablon tillägg till kommunens statsbidrag för syo. Detta beräknas på 10% av antalet elever i årskurs 6–9. Det tycks dock råda en viss oklarhet i kommunerna om hur den totala resursen för syo inkl. schablon tillägget bör fördelas mellan de enskilda skolenheterna. Enligt de erfarenheter som kommit SÖ tillhanda innebär redan ett litet antal elever med behov av särskilda stödåtgärder en stor arbetsbelastning för syo-funktionären.

Ett särskilt problem utgör syo för elever med rörelsehinder. Till skillnad

mot andra fysiska handikapp finns det inte en specialskola som egen skolform för dessa elever. Speciella insatser erfordras för att lösa problemen i samband med syo för de rörelsehindrade eleverna. Dessa elever finns dels individuellt integrerade, dels i klasser för rörelsehindrade elever eller i särskilda undervisningsgrupper i grundskolan och gymnasieskolan. En förstärkning av syo-resurserna för båda dessa kategorier bör enligt SÖ:s uppfattning komma till stånd.

På sikt måste syo-frågorna för rörelsehindrade i vuxenutbildning också lösas med beaktande av problemet att dessa elever ofta tvingas välja fortsatta studier i stället för arbete.

SÖ föreslår att elever med rörelsehinder som integrerats individuellt eller gruppvis i grundskolan skall ingå i beräkningsunderlaget för syo med antalet multiplicerat med tio.

I särskolan finns yrkesvalslärare som dels är speciallärarutbildade, dels genomgått en 20-poängskurs med speciell inriktning på syo för psykiskt utvecklingsstörda elever. Yrkesvalslärarna är deltidsanställda av arbetsmarknadsverket. Dessa yrkesvalslärare har nedsättning av undervisningsskyldigheten med 2–18 veckotimmar beroende på elevunderlaget. Även andra lärare – s. k. kontaktlärare – kan medverka i syo-arbetet och därvid få nedsättning av undervisningsskyldigheterna med högst fyra veckotimmar efter medgivande av länskolnämnden.

SÖ föreslår att de särskolelever som integreras i det ordinarie skolväsendet får inräknas i elevunderlaget för statsbidrag till syo på den skola där eleven undervisas. Liksom tidigare bör eleven ingå i särskolans beräkningsunderlag för syo enligt de regler som nu gäller.

Resurser för syo inom specialskolan tillgodosågs tidigare genom möjlighet till nedsättning av undervisningsskyldigheten för speciallärare, enligt § 78 specialskolförordningen.

SÖ föreslår att också specialskolan bör tillförsäkras resurser för syo i enlighet med de regler som gäller för särskolan samt att individualintegrerade syn- och hörselskadade elever genom specialskolan tillförsäkras tilläggsresurser för syo-verksamhet. Förslaget har genomförts fr. o. m. läsåret 1980/81 (SÖ-FS 1980: 113).

Utöver dessa skolformer nämner SÖ ungdomsvårdsskolan, där behovet av syo-insatser är påfallande stort.

SÖ föreslår också insatser för ökad fortbildning av syo-funktionärer rörande de problem som elever med någon form av handikapp och/eller med behov av särskilt stöd möter i sitt studie- och yrkesval.

5.3 Syo i landstingskommunal gymnasieskola

Inom landstingskommunerna tycks syo-funktionärens tjänstgöring ofta vara förlagd till flera skolor. Ofta är dessutom avståndet mellan skolorna stort vilket gör att syo-funktionärerna får lägga mycket tid på resor. Detta i

sin tur innebär att syo-funktionären får mindre tid till elevkontakter. I stället inriktas verksamheten ofta på kontakt med skolledare, lärare och avlämnande grundskolor.

Vissa landstingsskolor saknar speciell elevvårdspersonal som skolkurator och/eller skolpsykolog. Syo-funktionären får i sådana fall fungera även på detta område vilket inkräktar på det egentliga syo-arbetet. Inom landstingsskolorna klagar man över att man inom primärkommunernas skolor försummar informationen om landstingens gymnasiala utbildningar.

I propositionen (1971: 34 s. 46) om studie- och yresiorientering i grundskola och gymnasieskola sägs att det i många fall kan vara lämpligt att en landstingskommun och en primärkommun kommer överens om att primärkommunen svarar för syo även inom landstingskommunernas skola (inkl. syo i kommunal högskoleutbildning). Det har dock visat sig att sådant samarbete äger rum endast i ringa omfattning. SÖ menar att det är angeläget med ett sådant samarbete, eftersom det bl. a. kan medverka till att antalet skolor i tjänsteunderlaget minskar och att arbetssituationen för syo-funktionären därigenom blir mindre splittrad.

Att elever i specialkurser kortare än ett år inräknas i bidragsunderlaget på ogynnsamma villkor är ett problem inte bara för de flesta landstingskommuner utan också för vissa primärkommuner.

SÖ föreslår att antalet elever på studievägar, som omfattar en termin eller kortare tid än en termin medräknas med vikten 0,5 och att elever på studievägar mer än en termin och upp till ett läsår jämföras med helårselever.

5.4 Syo för invandrarelever

Mot bakgrund av de mål som uppställts av riksdagen för invandrar- och minoritetspolitiken konstaterar SÖ att syon för invandrareleverna inte fungerar tillfredsställande. Andelen invandrarelever varierar starkt mellan olika kommuner och regioner. Dessa elever är på grund av språkliga handikapp och bristande kunskap om svenska förhållanden särskilt tidskrävande. Det råder ojämlikhet inte bara mellan kommunerna utan också mellan svenska elever och invandrarelever och mellan olika invandrargrupper.

SÖ redovisar ett flertal problem som är förknippade med undervisningen av invandrareleverna och deras val av utbildning och yrke.

Mot bakgrund härav föreslår SÖ att extra statsbidrag bör utgå till syo för invandrarelever i grundskolan och i gymnasieskolan. Dessa elever bör härvid ingå med vikten 1,5 i beräkningsunderlaget för kommunernas rekvisition av statsbidrag för syo.

Denna resurs bör enligt SÖ:s mening kunna utnyttjas på olika sätt inom ramen för den friare resursanvändningen. Härvid bör avvägning ske mellan behoven av t. ex. extra syo-tjänster, extra insatser från hemspråklärare-

re i syo-sammanhang, anlitande av s. k. arbetsmarknadstolkare vid t. ex. vägledningssamtal och i övriga elev- och föräldrakontakter osv.

5.5 Syo i glesbygd

För att stödja syo-verksamheten i kommuner med små högstadienheter utgår sedan budgetåret 1974/75 ett "glesbygdsbidrag" till kommuner med högstadieskolor om högst 60 elever per årskurs. Det s. k. glesbygdsbidraget har analyserats och har enligt SÖ:s uppfattning utfallit väl.

5.6 Syo och information

En stor del av arbetet inom SÖ upptas av att sammanställa och distribuera central information om utbildning och arbetsliv till ett stort antal mottagargrupper.

Detta arbete kompliceras av att fasta rutiner ännu saknas t. ex. när det gäller samordningen av centrala myndigheters informationsansvar. Ett arbete i syfte att nå sådana rutiner har nu påbörjats, genom att statskontoret åtagit sig att kartlägga utbudet av utbildningsinformation till olika målgrupper.

SÖ har erfarit att det råder en konflikt mellan förväntningarna på syon att "styra elevströmmarna" till de utbildningsvägar och arbetsmarknadssektorer där rekryteringsbehovet är stort och kravet på att syon skall ge en saklig och allsidig information med hänsyn till den enskildes behov.

I propositionen (1971: 34) om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola underströk departementschefen att "studie- och yrkesvägledningen också bör bidra till utbildningens och arbetslivets anpassning till de enskilda individerna och inte enbart tvärtom" (s. 42). SÖ anser, att detta mål för syo-verksamheten bör påverka den centrala syo-informationens innehåll och spridning.

6 Syons personalorganisation

1971 års beslut om försöksverksamhet med ny syo-organisation innebar att syo-organisationen blev enhetlig för grundskolan och gymnasieskolan. Ett system med särskilda syo-funktionärer infördes. Detta motiverades med att de mål och det program som uppställts för syo rymmer så många och delvis helt olika moment, att det krävs en funktionär på heltid och särskild utbildning och fortbildning.

I utbildningsdepartementets promemoria (Ds U 1970: 16) om syo i grundskola och gymnasieskola påpekades att det ingår uppgifter av pedagogisk natur i syo men att tjänsterna inte bör konstrueras som lärartjänst. Olika delar av syo, inte minst den praktiska yrkesorienteringen (pryo) bör,

påpekas det i stället integreras i undervisningen i allt fler ämnen. Denna integration, framhölls det, underlättas om syo-funktionären har möjlighet att vid vissa tillfällen delta i undervisningen i olika ämnen i samtliga klasser inom de årskurser som berörs. Syo-aspekter borde dessutom ingå i utbildning och fortbildning av alla lärare.

I argumentationen i departementspromemorian för att syo-tjänsten inte borde konstrueras som lärartjänst framhölls att uppgifter av pedagogisk natur blir allt vanligare även för personer som inte är lärare i traditionell mening. Det är därför, menade man, inte självklart att en delvis pedagogisk arbetsuppgift måste has om hand av lärare. Vidare påpekade man att det kan hävdas, att det är värdefullt för elever, lärare och undervisning att också ha pedagogiska, sociala och personliga kontakter med icke-lärare, dvs. specialister för elevvård, arbetsmarknadsfrågor etc.

För grundskolans del har av hävd den teoretiska yrkesorienteringen och för- och efterarbete av pryon ankommit på läraren i samhällskunskap. När yrkesvalslärarysystemet infördes på 1950-talet ansågs det därför lämpligt att yrkesvalsläraren var behörig att undervisa i ämnet samhällskunskap. Den omedelbara kopplingen till ämnet samhällskunskap har dock, påpekades det i departementspromemorian, kommit att förlora i betydelse allt eftersom syo som en angelägenhet för allt flera ämnen kommit att betonas. Fler än lärare i samhällskunskap undervisar i ämnen som har anknytning till syo.

De överväganden som låg till grund för att införa en speciell syo-funktionär är enligt SÖ:s mening i allt väsentligt fortfarande aktuella. Det är viktigt att skolan tillförs personer med annan bakgrund och med andra erfarenheter än dem som lärarna vanligen har. SÖ erinrar om den diskussion beträffande specialistrollen och lärarrollen i skolan som förs i SIA-utredningens betänkande (SOU 1974: 53) Skolans inre arbete och propositionen (1975/76: 39) om skolans inre arbete liksom i slutbetänkandet (SOU 1978: 86) Lärare för skola i utveckling från 1974 års lärarutbildningsutredning (LUT 74). Det påpekas att det är viktigt att bryta den isolering i specifika yrkesroller som präglar skolarbetet. Specialisterna i skolan föreslås få en mer samordnande funktion. Med detta sätt att se kommer gränserna beträffande vad som är läraruppgifter och specialistuppgifter i skolan att suddas ut något vilket enligt SÖ:s mening i sin tur förutsätter en vid tolkning av den pedagogiska funktionen.

SÖ har i de tidigare lägesrapporterna påpekat att det är svårt att göra en generell bedömning av huruvida en lärartjänstanknuten syo-organisation är att föredra eller inte.

En fördel med yrkesvalslärarysystemet är att tjänstekonstruktionen genom sin koppling till undervisning är flexibel. Detta gör det möjligt att åstadkomma en tjänst per skola. Som tidigare har påpekats är det dock angeläget att det i skolan finns personer som representerar andra kunskaper och erfarenheter.

SÖ anser därför att den försöksvis inrättade organisationen med syo-konsulenter bör bli reguljär i både grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning. Med tanke på studie- och yrkesvalets karaktär av fortlöpande process är det enligt SÖ:s mening önskvärt med utbytbara tjänster, dvs. att syo-funktionärerna kan tjänstgöra på olika stadier och i olika skolformer. Möjligheterna till lokal flexibilitet i fråga om tjänstens innehåll borde i princip kunna vara större än med yrkesvalslärarysystemet i och med att tjänsten inte såsom lärartjänster är statligt reglerad och underkastad en stor mängd detaljerade författningsbestämmelser i t. ex. skolförordningen.

Förutom syo-konsulenttjänster med enbart syo-uppgifter bör det enligt SÖ:s mening vara både möjligt och lämpligt att ibland kombinera sådana uppgifter med andra inom skolan förekommande verksamheter, som t. ex. elevvård eller fritidsverksamhet. Sådana arrangemang bör kunna öka förutsättningarna att avdela en tjänst per skola och därmed motverka ofrivilliga deltidstjänster. Att undervisning skall kunna utgöra ett reguljärt inslag i en kommunalt reglerad syo-konsulenttjänst torde, med de regler som gäller i dag, inte vara möjligt.

Att organisationen med syo-konsulenter blir reguljär behöver enligt SÖ:s mening inte medföra förändringar i anställnings- och tjänstgöringsförhållandena för de s. k. inräkningsberättigade yrkesvalslärarna i grundskolan. SÖ anser dock att även SSA-uppgifter härnäst bör kunna få ingå i dessa lärares tjänst. Vidare skall enligt SÖ:s mening inräkningsrätten fortsättningsvis inte behöva vara knuten till den anställning som läraren hade vid försöksperiodens ingång.

SÖ förutsätter att det, på sätt som ovan berörts, står kommunerna fritt att låta syo-funktionärerna kombinera syo-uppgifter med annan tjänstgöring i skolan.

7 Grundutbildning och fortbildning av syo-funktionärer

7.1 Grundutbildning

Den försöksvis inrättade ettåriga kursen i studie- och yrkesvägledning (40 poäng) anordnades för sista gången läsåret 1978/79. Fr. o. m. läsåret 1977/78 sker utbildningen på en allmän utbildningslinje, studie- och yrkesorienteringslinjen, om 120 poäng inom högskolans sektor för undervisningsyrken. Inom linjen anordnas enligt nuvarande utbildningsplan en alternativ studiegång om 60 poäng för studerande med minst fem års arbetslivserfarenhet.

Avsikten med gällande urvalsprinciper är att studerande med lång yrkeserfarenhet skall utgöra en relativt stor andel av kursdeltagarna. I utbildningsdepartementets promemoria (Ds U 1970: 16) om syo i grundskola och gymnasieskola framfördes också önskemål om att studie- och yrkesvägle-

darkåren borde ha en jämn könsfördelning och omfatta människor med olika slag av utbildning och varierande arbetslivserfarenheter.

Vid dimensioneringen av kursen togs hänsyn till att utbildningen inte endast skall förbereda för tjänst som syo-funktionär inom skolan utan också är lämplig inom andra områden.

Med nuvarande bidragsbestämmelser och utbildningstakt kommer en bristsituation att råda ett par år in på 1980-talet.

UHÄ har i skrivelse den 13 februari 1979 till SÖ redogjort för erfarenheterna av utbildningen. Där sägs att utbildningen efter kontinuerliga smärre justeringar har fungerat tillfredsställande och att utbildningens innehåll efter hand vidgats emot ett bredare kompetensområde än skolans. Kraven på syo-funktionärerna har, sägs det, ökat i takt med att t. ex. ungdomsarbetslösheten blivit ett allvarligt problem för enskilda och för samhället. Detta har medfört att högskolorna haft påtagliga problem att inom ramen för 40-poängsutbildningen ge syo-funktionärerna tillräcklig förberedelse för det kommande arbetet. Den sammanhållna utbildningen om 120 alternativt 60 poäng anses ge bättre förutsättningar därvidlag.

Enligt UHÄ bör en omläggning av syo-utbildningen prövas mot bakgrund av SÖ:s förslag till framtida syo-organisation samt statsmakternas ställningstagande till detta och till lärartjänstutredningens förslag.

Högskolans övergripande mål att främja återkommande utbildning och jämställdhet mellan könen måste också vägas in i ett sådant ställningstagande.

SÖ påpekar att behörighets- och urvalsreglerna liksom innehållet i utbildningen bör ses över så att grundutbildningen ger bättre förutsättningar att genomföra sådana kombinationer i tjänstgöringens innehåll som berörts tidigare. De särskilda behörighetskraven för inträde till syo-utbildningen bör ses över så att de främjar en bred rekrytering både vad gäller teoretisk kunskap och arbetslivserfarenhet.

Syo-utbildningen ingår i sektorn för undervisningsyrken. Enligt SÖ är det önskvärt att en enhetlig utbildningsgrund skapas för de olika specialiseringarna i skolan.

7.2 Fortbildning

Utöver grundutbildningen anordnas vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm en påbyggnadskurs (C-kurs) i studie- och yrkesorientering om 20 poäng. Enligt SÖ har det dock varit svårt att rekrytera deltagare till kursen eftersom syo-konsulenterna – till skillnad från deltagare med statligt reglerade anställningsvillkor – inte erhåller B-avdrag (motsvarande) för denna utbildning.

I samband med att beslut fattades om försöksverksamhet med ny syo-organisation framhölls vikten av kontinuerlig fortbildning för att syo-funktionärerna skall kunna hålla sina kunskaper om utbildningsväsen och ar-

betsmarknad aktuella. Enligt anvisningarna för syo-funktionärernas fortbildning skall feriekurser anordnas, där varje syo-konsulent/yrkesvalslärare ges möjlighet att delta vart tredje år. Vidare skall länsregionala studiedagar anordnas. Syo-funktionärerna förutsätts dessutom delta i vissa lokalt arrangerade studiedagar.

Enligt SÖ är det angeläget att tillräckliga resurser ställs till förfogande för syo-funktionärernas fortbildning, så att denna kan fullföljas enligt planerna och även utvidgas.

SÖ har regeringens uppdrag att redovisa en samlad bedömning av lärares arbetslivsorientering. I samband med detta avser SÖ att återkomma till frågan rörande syo-funktionärernas praktiska arbetslivsorientering. SÖ har tidigare (1978-06-12) i skrivelse till regeringen uttalat att det är angeläget att syo-konsulenterna i detta avseende ges samma villkor som yrkesvalslärare. Frågan om de ekonomiska villkoren för studier av värde för yrkesutövningen bör enligt SÖ lösas i särskild ordning. SÖ återkommer i annat sammanhang i denna fråga.

Fortbildningskonsulentorganisationen för syo har inte visat sig vara helt rationell. Det är enligt SÖ:s mening angeläget att åstadkomma en närmare anknytning mellan grundutbildning, forskning, fortbildning och fältverksamhet avseende syo. SÖ fortsätter att överväga hur detta skall åstadkommas. SÖ utgår från att regionala planeringsråd inom kort kommer att finnas i varje län. Dessa bör kunna ta över en del av ansvaret för den regionala fortbildningen i skola-arbetslivs- och syo-frågor. Detta skulle vara ett led i nämnda utveckling genom att fortbildning och fältverksamhet i syo närmas varandra.

SÖ föreslår också insatser för ökad fortbildning av syo-funktionärer rörande de problem som elever med någon form av handikapp och/eller med behov av särskilt stöd möter i sitt studie- och yrkseval.

7.3 Dimensionering

SÖ avser att senare inkomma till regeringen med beräkningar angående förslagets konsekvenser för dimensioneringen av syo-utbildningen. I detta sammanhang vill SÖ också understödja de önskemål som styrelsen vid Göteborgs universitet framfört i sina anslagsframställningar för budgetåret 1980/81 om att förlägga en allmän utbildningslinje i studie- och yrkesorientering till Göteborgs universitet.

8 Grundutbildning och fortbildning för övrig skolpersonal samt forsknings- och utvecklingsarbete

8.1 Grundutbildning och fortbildning

UHÄ har i en skrivelse till SÖ påpekat, att man avser verka för att den framtida lärarutbildningen skall kunna förbereda lärarna för deras vidgade yrkesroll, bl. a. när det gäller undervisningens anknytning till arbetslivet.

F. n. är det framför allt genom fortbildning i olika former som lärare och skolledare får viss insikt i syo-frågor. Regional fortbildning i syo-frågor har under läsåret 1977/78 anordnats i de flesta län, s. k. SSA-fortbildning för SSA-rådledamöter, pry-handledare och skolpersonal. Lärarna har därutöver haft möjlighet att i begränsad omfattning gå ut i arbetslivet för att praktisera under en kortare period (s. k. lärarpryo). Denna har oftast utfallit positivt, och lärarna har i många fall önskat en upprepning och förlängning av sin pry-period.

SÖ har fått regeringens uppdrag att redovisa en samlad bedömning av erfarenheterna av lärares arbetslivorientering.

SÖ avser att i samband med redovisningen enligt regeringens uppdrag återkomma med förslag i frågan. Förslagen kommer därvid också att betingas av de erfarenheter som erhållits från de s. k. ALK-kurserna (sommarkurser i arbetslivskunskap för lärare).

Lärarnas möjligheter att få arbetslivorientering genom t. ex. egen praktik i arbetslivet med oavkortad lön är i dag ytterligt begränsade, medan situationen är betydligt gynnsammare för gruppen skolledare.

Lsåret 1978/79 anordnades för första gången inom högskolans ram en av SÖ föreslagen enstaka kurs om 20 poäng "Skola—arbetsliv". Denna vänder sig till lärare, skolledare och arbetslivsrepresentanter och är anpassad till skolans behov. Gällande ekonomiska villkor för deltagande i denna fortbildning medför svårigheter eftersom studier med B-avdrag endast medges för lärare, som varaktigt undervisar eller förutses komma att undervisa i ämnet arbetslivsorientering på gymnasieskolan. SÖ anser, att denna kurs utgör ett viktigt inslag i utvecklingen av kontakterna skola—arbetsliv och i fortbildningen av personal på olika nivåer inom utbildningsväsendet samt av representanter för arbetslivet.

SÖ föreslår därför att lärare, skolledare och övrig skolpersonal kan ges ekonomiska möjligheter att delta i denna kurs. Denna fråga bör lösas i särskild ordning.

8.2 Forsknings- och utvecklingsarbete

SÖ framhåller att syo-verksamheten också i fortsättningen kommer att utvärderas och flera nu pågående projekt fortsätter efter försöksperiodens slut. De väntas ge en mer ingående bild av innehållet i skolans syo-verksamhet.

De närmaste åren avser SÖ att prioritera följande områden.

- Undervisningens anknytning till arbetslivet, innefattande bl. a. innehåll, arbetssätt och arbetsformer, arbetslivets medverkan i undervisningen, elevernas praktiska arbetslivsorientering, handledarutbildning.
- Kontakterna skola-arbetsliv, de lokala och regionala planeringsrådets verksamhet och organisation.
- Övergången från grundskola till utbildning eller arbete, innefattande försöken med definitiv intagning till gymnasieskolan på höstterminsbetyget i årskurs 9 och med betygsfri intagning i Örebro län.

Inom de prioriterade områdena kommer särskilda insatser att göras för invandrarelever, handikappade elever, vuxenstuderande samt för att åstadkomma jämlikhet mellan könen och social jämlikhet i övrigt.

9 Lokala, regionala och centrala planeringsråd för samverkan skola och arbetsliv

Enligt riksdagens beslut skall fr. o. m. den 1 juli 1977 i alla primärkommuner finnas lokala planeringsråd för samverkan skola och arbetsliv (SSA-råd). Reviderade föreskrifter och anvisningar för planeringsråd utgavs hösten 1978 (SÖ-FS 1978: 235). Översynen av föreskrifterna skedde i samråd med AMS, arbetsmarknadens parter och kommunförbunden.

Någon samlad redovisning av den reguljära SSA-verksamhet som ägt rum sedan den 1 juli 1977 finns ännu inte. Redovisade erfarenheter härrör från den tidigare försöksverksamheten.

Rapporterade erfarenheter tyder på att planeringsråden spelat en betydelsefull roll när det gäller att öka kontakterna mellan skola och arbetsliv.

På många håll har planeringsråden också medverkat till att samarbetet med arbetsförmedlingen har förbättrats. Vissa initialsvårigheter tycks dock ha förekommit.

Råden har i första hand inriktat sig på åtgärder mot ungdomsarbetslöshet samt uppsökande syo, ändrad arbetslivsorientering och fortbildning. Verksamheten har ofta ägt rum i nära samverkan med intagningsnämnd och social centralnämnd.

När personella och ekonomiska resurser funnits tillgängliga har SSA-råden också spelat en viktig samordnande roll när det gäller utvecklingen av försöken med förändrad arbetslivsorientering i grundskola och gymnasieskola. SSA-råden har då bl. a. svarat för kartläggningen av praktikplatser.

Den förändrade och utökade arbetslivsorienteringen har inneburit bl. a. att behovet av regional samordning av skolans kontakter med arbetslivet har ökat. Flera län har därför på eget initiativ bildat regionala samverkansorgan. SÖ har också begärt medel för att regionala planeringsråd skall kunna inrättas i samtliga län. Fr. o. m. budgetåret 1980/81 finns regionala planeringsråd i samtliga län.

LO och TCO har i skrivelse till SÖ (1978-04-03) hemställt om att ett centralt planeringsråd bildas. Denna fråga utreds f. n. inom SÖ.

Problemet med anskaffningen av praktikplatser har visat sig vara speciellt stort i storstadsområdena. AMS och SÖ har i gemensam skrivelse till regeringen den 16 februari 1979 därför begärt att, med början från budgetåret 1979/80, den övre gränsen för statsbidrag till SSA-råden avskaffas så att det för alla kommuner utgår 10% av kommunens totala antal grundbelopp för syo. F. n. utgår lägst 0,3 och högst 2,0 grundbelopp.

Den omständigheten att såväl kommunal vuxenutbildning som folkhögskola i fortsättningen kommer att organisera kurser för arbetslös ungdom med särskilt stöd medför att en samordning av dessa båda utbildningar bör ske genom de lokala och regionala planeringsråden för samverkan mellan skola och arbetsliv.

10 Arbetsmarknadsverkets och högskolans medverkan i skolans syo-verksamhet

Ansvaret för grundutbildning och viss fortbildning av syo-funktionärer vilar på UHÄ. UHÄ berör i skrivelse till SÖ den 13 februari 1979 den nuvarande syo-utbildningens anpassning till de ökade krav som ställs på syo-funktionärerna och påpekar att man avser tillsätta en arbetsgrupp för utvärdering av syo-linjen. Man avser också undersöka hur lärarfortbildningen skall kunna förbereda lärarna för deras vidgade ansvar i syo-sammanhang.

Vidare framhåller UHÄ det samarbete som krävs mellan skolans och högskolans personal för att underlätta övergången till högskolestudier. Man anser att inte endast syo-personalen utan också lärarna bör kunna engageras för detta syfte.

AMS har i skrivelse den 16 februari 1979 till SÖ redogjort för sin syn på de förändringar som skett beträffande arbetsfördelningen mellan AMS och SÖ sedan försöksverksamheten med ny syo-organisation inleddes.

Arbetsmarknadsverkets huvuduppgifter i skolans syo är f. n.:

- a) att ge arbetsmarknadsinformation
- b) att medverka i skolans uppföljning av elever som inte fortsätter studierna eller inte får arbete efter avslutad grundskola
- c) att ansvara för ackvisition av platser för den praktiska arbetslivsorienteringen
- d) att medverka i syo-fortbildningen.

Enligt AMS:s och SÖ:s erfarenheter fungerar samarbetet väl när det gäller punkterna a) och d). Samverkan i uppföljningsarbetet och praktikplatsackvisitionen kan förbättras.

SÖ har tidigare redovisat sin avsikt att tillsätta en arbetsgrupp med företrädare för SÖ, AMS, CSN, SoS, kommunförbunden och arbetsmark-

nadens parter för att utarbeta förslag till samverkansformer mellan skolan, arbetsmarknads- och sociala myndigheter samt till organisation av uppföljningen.

SÖ kommer att i samråd med berörda myndigheter utfärda riktlinjer för verksamheten med utgångspunkt från arbetsgruppens förslag.

Arbetslivskontakterna bör med andra ord ses som en del av skolans undervisning som måste totalplaneras för att det utrymme för arbetslivskontakter som finns i arbetslivet skall kunna användas så effektivt som möjligt.

Regeringen har den 19 juli 1981 med anledning av propositionen om läroplan för grundskolan (prop. 1978/79: 180, UbU 1978/79: 45, rskr 1978/79: 422) uppdragit åt SÖ att i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen snarast utreda det samlade behovet av praktikplatser för olika utbildningar och möjligheterna att tillgodose detta behov samt klarlägga det ökade personalbehovet inom skolan och hos arbetsmarknadsmyndigheterna jämte konsekvenserna för planeringsrådets verksamhet vid en utbyggnad av arbetslivsorienteringen (prop. s. 100–102).

Vidare har uppdragits åt SÖ att snarast beräkna kostnaderna för stat, kommun, företag eller andra institutioner vid praktisk arbetslivsorientering i grundskolan av olika längd samt belysa hur kostnaderna kan fördela sig på skilda kommuner (prop. s. 102, UbU s. 63).

SÖ avser att gemensamt med AMS återkomma med de ytterligare förslag som kan bli resultatet av nämnda uppdrag.

11 Statsbidragskonstruktionen

Statsbidrag för syo i grundskola, gymnasieskola och viss kommunal högskoleutbildning utgår till varje kommun och landstingskommun i form av grundbelopp, vilkas antal står i viss relation till antalet elever. Kostnaderna regleras av förordning (1974: 390) om statsbidrag till kostnader för syo i viss kommunal utbildning m. m. (ändrad senast 1980: 322).

I resp. kommuns bidragsunderlag får vidare fr. o. m. budgetåret 1977/78 även inräknas ungdomar som inte fortsätter i utbildning direkt efter grundskolan (uppsökande syo). Varje kommun får ur anslaget bidrag till kostnaderna för verksamheten i lokala planeringsråd (SSA-råd). Enligt riksdagens beslut (prop. 1975/76: 39, UbU 1975/76: 30, rskr 1975/76: 367) pågår en successiv utbyggnad av verksamheten med regionala planeringsråd. Kostnaderna för uppsökande syo, lokala och regionala planeringsråd bestäms budgetårsvis enligt föreskrifter i regleringsbrev avseende anslag till för skolväsendet gemensamma frågor.

Som grund för beräkningen av statsbidrag till kommunerna framräknas ett jämförelsetal som utgör summan av antalet elever i årskurserna 6-9, antalet helårselever i gymnasieskolan samt antalet helårselever i viss kom-

munal högskoleutbildning. Dessutom medräknas som särskilt stöd för handikappade elever 10% av antalet elever i årskurserna 6–9 i grundskolan. Kommun, som har skolenheter med högst 60 högstadieelever i medeltal per årskurs, får medräkna två gånger antalet sådana elever. Antalet elever i årskurs 9 under vårterminen vilka inte gick i gymnasieskola 15 september samma år medräknas med vikten 1,5. Elever vid riksinternatsskola, vid privatskola samt, enligt särskilda beräkningsgrunder, elever vid statens skolor för vuxna beräknas i resp. kommuns elevunderlag.

För ordinarie och extra ordinarie yrkesvalslärare, som enligt Kungl. Maj:ts bestämmelser den 20 december 1973 inräknas syo i lärartjänst, utgår statsbidrag för nedsättningsdelen ur det s. k. tilläggsbidraget. Bidraget till kommunerna minskas därför med det antal grundbelopp som motsvarar syo-delen i yrkesvalslärartjänsterna.

Statsbidrag för syo inom kommunens vuxenutbildning utgår f. n. enligt § 85 a i förordningen (1971: 424) om kommunal och statlig vuxenutbildning (omtryckt 1980: 530). I § 75 a anges att "till kostnader för hel- eller deltidsanställda studie- och yrkesvägledare får användas högst fyra tiondelar av det statsbidrag som utgår för stödundervisning och studiehandledning samt för studie- och yrkesorientering". Enligt § 18 förordningen (1977: 537) om grundutbildning för vuxna utgår statsbidrag till kommun för kostnader för bl. a. syo.

SÖ föreslår att den samlade syo-resursen för presumtiva vuxenstudenter, kommunal vuxenutbildning och studieförbundens elever i kommunen (gemensam syo-resurs) beräknas på grundval av 2,3% av antalet invånare i kommunen i åldrarna 18–64 år. Det på detta sätt erhållna jämförelsetalet adderas till kommunens övriga jämförelsetal. SÖ föreslår vidare att 17% av schablonresursen för stödundervisning, syo och studiehandledning tillsammans med nya resurser bildar ett nytt bidrag till syo för vuxna.

Studie- och yrkesvalet är en process som startar långt ner i åldrarna. Enligt de av statsmakterna givna målen skall syo – liksom skolans övriga verksamhet – inriktas på att motverka sådana begränsningar i studie- och yrkesvalet som beror på traditionellt könsrolls- och statustänkande eller på social och kulturell bakgrund. I arbetet för att nå dessa mål är verksamheten på låg- och mellanstadierna av största betydelse. Syo-organisationen har dock hittills baserats enbart på elevantalet fr. o. m. årskurs 6. SÖ föreslår att även eleverna i årskurserna 1–5 får utgöra beräkningsunderlag för kommunen. I jämförelsetalet bör ingå det tal som erhålles om talet 0,2 multipliceras med antalet elever i årskurserna 1–5.

SÖ föreslår även en ändring av delningstalet för beräkning av antalet grundbelopp.

F. n. gäller följande normer för jämförelsetal (delningstal) och grundbelopp.

	Jämförelsetal	Antal grundbelopp
I	– 750	1
II	750–1 125	1,5
III	1 126–3 000	jämförelsetalet divideras med 750
IV	3 001–	jämförelsetalet divideras med 800

Syo-verksamheten i de större kommunerna har sina särskilda problem. Såväl arbetslivet som utbildningsutbudet är här mer differentierat vilket medför många och tidskrävande kontakter för att bl. a. organisera de åtgärder som krävs i övergången grundskola – gymnasieskola/arbetsliv. De personliga kontakterna i den uppföljande verksamheten är också mer tidskrävande i de större kommunerna. Samtidigt är elevantalet per syo-tjänst betydligt högre i de kommuner (grupp III och IV) som tillämpar delningstalet 750 resp. 800. Dessa förhållanden – tillsammans med den svåra situationen för ungdomarna på arbetsmarknaden – motiverar enligt SÖ:s mening en generell förstärkning av resurstilldelningen dock med prioritering av resurser till de större kommunerna. Delningstalet 700 bör tillämpas för alla kommuner.

Normerna för jämförelsetal och grundbelopp föreslås därför få följande utformning

	Jämförelsetal	Antal grundbelopp
I	– 700	1,0
II	701–1 050	1,5
III	1 051–	jämförelsetalet divideras med 700

Mot bakgrund av vad som tidigare redovisats i avsnitt 5.4 föreslår SÖ att särskilt statsbidrag bör utgå för kommuner med invandrar elever i grund- och gymnasieskola. Resurstilldelningen bör grundas på den definition av begreppet invandrarelev som gäller för rätten till hemspråksundervisning. Vid fastställande av kommunens jämförelsetal bör dessa elever få medräknas med koefficienten 1,5.

Enligt nuvarande bidragsbestämmelser om statsbidrag till kostnader för syo ingår inte elever i högre utbildning i kommunernas bidragsunderlag. Ett stort antal elevplatser avser de olika studievägarna inom ekonomisk specialkurs och övriga studievägar som är näraliggande ekonomisk linje. Eleverna i högre specialkurser efterfrågar studie- och yrkesvägledning i lika hög utsträckning som elever i övriga studievägar i gymnasieskolan. Belastningen på syo-funktionen i de kommuner som organiserar högre specialkurser blir därigenom särskilt kännbar. SÖ föreslår därför att elever i högre specialkurser inräknas i bidragsunderlaget på samma sätt som elever i övriga studievägar i gymnasieskolan.

Vid beräkning av jämförelsetal skall enligt § 5 förordningen (1974:390) om statsbidrag till kostnader för syo i viss kommunal utbildning m. m.

antalet elever vid sådan specialkurs i gymnasieskolan, som omfattar kortare tid än ett läsår, omräknas till motsvarande antal elever med undervisning under ett helt läsår. Detta innebär exempelvis att en elev i specialkurs om åtta veckor får medräknas med jämförelsetalet 0,2. Erfarenheterna visar att behovet av syo inte står i direkt proportion till utbildningens längd. Oavsett kursernas längd krävs en viss basinsats från syofunktionärernas sida, som gäller information och vägledning.

För att justera denna brist i gällande statsbidragsförordning föreslår SÖ att antalet elever på studievägar, som omfattar en termin eller kortare tid än en termin medräknas med vikten 0,5 och att elever på studievägar längre än en termin jämställs med helårselever.

Kommun och landstingskommun kan få statsbidrag för sina kostnader för syo i sådan högskoleutbildning som avser sjuksköterskeutbildning enligt förordningen (1977: 398) om statsbidrag till kostnader för syo i sjuksköterskeutbildning.

Enligt SÖ:s uppfattning bör organisationen för syo vara enhetlig inom det område av skolväsendet som har kommunalt huvudmannaskap. Det är för kommunerna en avgjord fördel om studie- och yrkesvägledare tjänstgör och är utbytbara inom grundskola, gymnasieskola, kommunal vuxenutbildning och kommunal högskoleutbildning. Detta underlättas om bidragen till verksamheten kan beräknas och rekvireras gemensamt för kommunens skolformer. En sådan förändring skulle dessutom underlätta administrationen av bidraget. Föresättningsvis föreslås därför att medel för syo inom sjuksköterskeutbildningen beräknas under anslaget Bidrag till kostnader för syo i viss kommunal utbildning m. m.

Nuvarande statsbidragsförordning medger att endast kommun och landstingskommun kan få statsbidrag för sina kostnader för syo. Enligt SÖ:s mening är behovet av syo inom de privata sjuksköterskeskolorna lika stort som inom de kommunala och landstingskommunala skolorna. SÖ föreslår därför att statsbidrag till syo i privata sjuksköterskeskolor utgår. Det är angeläget att skapa ett statsbidragssystem, som underlättar samordning av syo-verksamheten vid de privata skolorna med landstingskommunens egen syo-verksamhet. Kommun i vilken sjuksköterskeskola är belägen, bör därför få inräkna dessa elever i det underlag som utgör grund för tilldelning av statsbidrag till syo-verksamheten.

SÖ redogör för antalet elever med rörelsehinder som finns integrerade i grundskolan och gymnasieskolan och föreslår att dessa elever skall ingå i beräkningsunderlaget med antalet multiplicerat med tio.

I enlighet med riksdagens beslut (prop. 1975/76: 39, UoU 1975: 30, rskr 1975/76: 367) och i enlighet med skollagen 16 a § samt skolförordningen 2 kap. 8 a § skall i varje primärkommun finnas ett lokalt planeringsråd för samverkan mellan skola och arbetsliv. SÖ:s föreskrifter, anvisningar och kommentarer till ifrågakvarande bestämmelser har publicerats i SÖ-FS 1978: 235. Verksamhetsbidraget till kommunerna för arbetet i de

lokala planeringsråden utgör 10% av kommunens totala antal grundbelopp till syo, dock lägst 0,3 och högst 2,0 grundbelopp. Dessutom utgår ytterligare ett verksamhetsbidrag för att de lokala planeringsråden skall kunna följa den inbyggda utbildningen och utbildningen i företagsskola. Detta bidrag utgör 4% av statsbidraget för inbyggd utbildning inom industri och hantverk, handel och företagsskolor.

SÖ föreslår att bidragsvillkoren ändras så att den övre gränsen för statsbidrag – högst 2,0 grundbelopp – avskaffas så att även de största kommunerna ges bidrag som motsvarar 10% av det totala antalet grundbelopp i kommunen. Verksamhetsbidragets konstruktion – 10% av kommunens totala antal grundbelopp – innebär att förslag till förstärkning av resurserna för syo med automatik medför en ökning av medlen till de lokala planeringsråden.

F. n. pågår försöksverksamhet med regionala planeringsråd för samverkan mellan skola och arbetsliv. Verksamheten har successivt byggts ut och omfattar fr. o. m. innevarande budgetår samtliga län. Bidraget bör enligt SÖ:s mening vara ett verksamhetsbidrag av schablonkaraktär avsett för såväl lönekostnader för regional SSA-sekretärer som övriga kostnader i samband med planeringsrådets verksamhet. Länskolnämnderna bör tilldelas ett verksamhetsbidrag för det regionala planeringsrådet motsvarande det antal grundbelopp för syo som utgör 4% av länets totala antal grundbelopp (utan minskning av yrkesvalsårartjänster) dock lägst 1,0 och högst motsvarande 3,0 grundbelopp.

Remissyttranden över skolöverstyrelsens förslag om studie- och yrkesorientering (syo)

1 Syons mål och program

En *enig remissopinion* tillstyrker förslaget om att skriva in syons mål i läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan.

UHÄ, som tillstyrker förslaget att målen för syo skrivs in i den allmänna delen av läroplanen för grundskolan resp. gymnasieskolan, framhåller att det är viktigt att syo-verksamheten i skolväsendet fungerar tillfredsställande när det gäller vägledning av och information till elever inför bl. a. högskolestudier. Det är också viktigt att kontakten mellan skolans syo-funktionärer och högskolan är goda och att samarbete sker för att underlätta övergången till högskolan.

Universitetet i Lund anser sig ha funnit att de av SÖ föreslagna målen för syo-verksamheten innebär en förskjutning av syo-verksamheten mot yrkeslivet och menar att detta inte får ske på bekostnad av det ansvar som skolan har för förberedelse för vidare utbildning inom högskolan. Liknande synpunkter framförs av *SFS*.

Linjenämnden för sektorn för undervisningsyrken i Umeå vill särskilt understryka betydelsen av att mål och innehåll för syo skrivs in i varje ämne och att detta kommer till klarare uttryck än hittills, så att de upplevs konkreta av elever, lärare och skolledare.

Linjenämnden för ämneslärarlinjen i Linköping menar att begreppet "syo" blivit för hårt specialistmärkt och föreslår beteckningen arbetslivskunskap såsom ett mer adekvat uttryck och lättare att foga till de allmänna läraruppgifterna.

Skolstyrelsen i Strängnäs anser att det bör undersökas hur mycket man kan stärka syon:s och arbetslivsorienteringens roll genom läromedlen.

Länsskolnämnden i Östergötlands län utvecklar en egen syn på syon. Nämnden menar att en arbetslivs- och verklighetsanknuten undervisning i olika ämnen skall ge arbetslivskunskap. För att tillföra undervisningen verklighetsstoff och för att vidga elevernas erfarenheter anordnas arbetslivsorientering i form av studiebesök och pryoperioder. Liksom arbetslivsorienteringen skall vara aktiv och medvetandegörande genom att stimulera individen till egen aktivitet skall den personliga syon ha samma mål genom att den är en väsentlig del av skolans förberedelse för arbetslivet och vuxenrollen. Nämnden anför att beteckningen syo är olycklig om man vill uppnå ett annorlunda ansvarstagande, utan föreslår begreppet arbetslivsförberedelse varav arbetslivskunskap, arbetslivsorientering och personlig syo är olika delar men med inbördes starka samband.

Skolan skall åläggas att i sin arbetsplan, under ett utvecklingsskede, beskriva innehåll, ambitionsnivå och ansvarsförhållanden vad gäller arbetslivsförberedelse.

Skolstyrelsen i Gotlands län anser att om de specifika syo-anvisningarna slopas måste varje skolämnes funktion och uppgifter beskrivas i kursplaner och huvudmoment. Syo-konsulenttjänsterna får inte stanna kvar i sin nuvarande vaga anknytning till det pedagogiska lagarbetet.

Länsskolnämnden i Älvsborgs län framhåller vikten av att målen kompletteras med konkreta förslag till hur dessa skall nås. En fortbildning som tar fasta på dessa konkreta förslag tror nämnden skulle aktivt medverka till att göra lärare, skolledare m. fl. medvetna om syons betydelse och möjligheter.

Länsskolnämnden i Örebro län anser att syon inte får betraktas som ett isolerat stoff utan skall ses som ett synsätt på skolarbetets roll i förhållande till elevernas framtid. Förutsättningen för en integrerad syo finns när arbetsenheter och arbetslag tar ansvar för verksamheten. I arbetslaget behövs en medarbetare med specialistkunskaper som inspiratör och samordnare.

CSN önskar betona syons kompensatoriska roll, vilket innebär krav på intensifierad verksamhet för elever med särskilda behov.

Jämställdhetskommittén framhåller att det är av avgörande betydelse för strävandena mot en jämställd skola att jämställdheten mellan könen ingår i målen för syo och skrivs in i läroplanen för grundskolan och gymnasieskolan.

Enligt *TCO* är det väsentligt att syon blir en angelägenhet för alla i skolan och att skolans syo-program blir en del av ett hela kommunen omfattande syo-program.

2 Syo i grundskola och gymnasieskola

2.1 Syo i skolans undervisning

SÖ konstaterar svårigheter att få alla i skolan att medverka i skolans syo-program. Anledningen anses bl. a. vara bristande kunskap hos syo-funktionärer och lärare om varandras arbetsområden samt organisatoriskt-praktiska hinder.

Länsskolnämnden i Västmanlands län menar att man inte längre skall tala om syo-integration utan om verklighetsanpassad undervisning där det sker ett samspel mellan skola och samhälle/arbetsliv.

SFS föreslår begreppet arbetslivsanknuten undervisning för sådan verksamhet som syftar till en närmare koppling mellan skolans innehåll och arbetsformer å ena sidan och tillämpningen i arbetslivet å den andra.

LO menar att integrering av syo inte främst är ett problem för syofunktionen utan ett undervisningsproblem, och att termen arbetslivsanknuten

undervisning är mera användbar i detta sammanhang. Detta innebär enligt LO att eleverna måste ges möjlighet att fortlöpande utifrån de olika ämnenas utgångspunkter skaffa sig kunskaper i ämnet och om arbetslivet.

SACO/SR understryker att det föreligger ett stort behov av metod- och modellånvísningar för syo-integration. Det är således naturligt att syo ges i undervisningen av lärarna i ämnen och moment där syo på ett självfallet sätt kommer in.

Länsskolnämnden i Södermanlands län ser det som en angelägen pedagogisk uppgift att eleverna på ett helt annat sätt än vad som nu är fallet ges eget ansvar i skolans syo-arbete. En sådan ökad elevaktivering bör enligt nämnden kunna vara möjlig i planeringsarbetet inom arbetsenheten.

Linjenämnden för sektorn för undervisningsyrken i Umeå anser att all undervisning borde närmare kopplas till frågor om elevens framtida roll i arbetslivet. Den mest eftersträvansvärda formen för anknytning mellan utbildning och arbetsliv utgörs enligt linjenämndens mening av varvning av teori och praktik.

Liknande synpunkter framförs av *högskolan för lärarutbildning i Stockholm*.

Ansvar för syo-verksamheten och för att integrationen genomförs skall enligt SÖ ligga på arbetsenheten, klassföreståndaren och övrig personal. Enligt SÖ:s mening bör i första hand syo-funktionären fungera som samordnare och medverka i planering, genomförande och utvärdering av skola-arbetslivsmomenten.

AMS betonar att det klart skall anges att syo-funktionären skall vara huvudansvarig inom skolan när det gäller det praktiska genomförandet.

Även *UHÄ* anser att syo-konsulenterna i fortsättningen bör ges huvudansvaret för syo-verksamheten under medverkan av övrig skolpersonal.

SACO/SR anser att då det gäller den mera specialiserade syo-verksamheten, som kollektiv syo, praktisk arbetslivsorientering och personlig vägledning, enskilt och i grupp, är det väsentligt att denna del av arbetet handhas av syo-funktionären som utbildad expert.

Lärarhögskolan i Malmö anser att ansvaret för arbetslivsorienteringen måste delas och får ej delegeras till syo-funktionären. *Linjenämnden för sektorn för undervisningsyrken i Umeå* understryker vikten av att den praktiska arbetslivsorienteringen inte blir en organisatorisk reform utan att lärare och skolledare ges ett mycket klart ansvar för verksamheten. Vidare påpekar linjenämnden att lärarutbildare liksom lärare och skolledare i ungdomsskolan saknar utbildning på området, liksom att utbildningsplanerna inte behandlar problemkomplexet.

SIV vill påpeka att situationen för invandrarungdomarna i övergången mellan skola och arbetsliv är alarmerande och att SÖ, AMS och SIV bör få i uppdrag att lägga fram ett åtgärdsprogram.

2.2 Praktisk arbetslivsorientering

SÖ framhåller att då studie- och yrkesvalet är en process som startar långt ner i åldrarna bör också eleverna i årskurserna 1–5 få inräknas i underlaget för kommunernas rekvisition av statsbidrag för syo.

Denna uppfattning delas av *i stort sett samtliga remissinstanser*.

Linjenämnden vid ämneslärarlinjen i Linköping framhåller att det är viktigt att resurser för syo redan på låg- och mellanstadierna skapas. Man måste enligt linjenämnden starta på dessa stadier med syo, om man skall kunna motverka de begränsningar i studie- och yrkesvalet, som beror på traditionellt könsrolls- och statustänkande eller på social bakgrund. Linjenämnden framhåller vidare att föräldrarna på dessa stadier kan vara en bra resurs för syon.

Länsskolnämnden i Örebro län menar att det behövs resurser för planering och samordning, men dessutom behövs ett pedagogiskt stöd till lärarna för denna verksamhet.

Länsskolnämnden i Hallands län avstyrker däremot bestämt förslaget med motivering att om särskilda medel anvisades för denna verksamhet så föreligger en uppenbar risk för att särskild personal kommer att avdelas för att bedriva syo på låg- och mellanstadierna och en ny specialistfunktion skulle växa fram.

Länsskolnämnden i Västmanlands län betonar att ansvaret för verksamheten på dessa stadier i största möjliga utsträckning måste åvila klassföreståndaren och arbetsnheten. Nämnden framhåller att den sidoordnade expertroll som syo-funktionären hittills har haft under försöksperioden får inte nu föras över på låg- och mellanstadiet.

Riksförbundet Hem och Skola framhåller att föräldrarnas stora inflytande på barnens framtida studie- och yrkesval innebär att man från skolhåll på ett medvetet sätt tidigt bör ta in dem i syo-verksamheten. Därvid bör man utgå från föräldrarnas naturliga intresse för barnen i det egna barnets klass och deras vilja att ta del av ansvaret för arbetslivsorientering i den klassen.

Svenska föreningen för studie- och yrkesvägledning anser att förutom rollen som konsult och inspiratör bör syo-funktionären ha ett övergripande ansvar för genomförandet av arbetslivsorienteringen på låg- och mellanstadierna tillsammans med rektor. Det bör alltså finnas en samverkan mellan den ansvarige syo-funktionären för låg- och mellanstadiernas syo och resp. lärare, utan att för den skull syo-funktionären tar över någon undervisning på dessa stadier.

SÖ anser att villkor och tillämpningsföreskrifter för arbetslivsrepresentanternas medverkan i undervisningen och fortbildningen måste preciseras.

Denna uppfattning delas av *samtliga remissinstanser* som yttrat sig i frågan. Resurser för utbildning av skolinformatorer och handledare på praktikplatserna efterlyses också.

SAF framhåller att föräldrar och pensionärer utgör en dåligt utnyttjad resurs. Likaså anser SAF att skolan har utnyttjat skolinformatörerna i alltför liten omfattning, delvis beroende på att ersättningsfrågan inte lösts. SAF anser det tveksamt att fatta beslut om fullt utbyggd praktisk arbetslivsorientering (prao) inom så kort tid, eftersom det finns alltför begränsad erfarenhet av hittills gjorda försök.

Länsskolnämnden i Jönköpings län framhåller att den lokala arbetsförmedlingens resurser är otillräckliga för att anskaffa pry-platser, praktikplatser till SA-kurser etc. Enligt nämnden bör skolan efter resursförstärkningar helt ta över denna verksamhet, som nu till en del utförs av arbetsförmedlingens personal.

Länsskolnämnden i Kronobergs län anser att i fortsättningen bör om möjligt all ackvirering av praktikplatser ske genom arbetsförmedlingens försorg.

Länsskolnämnden i Västmanlands län anser att ackvirering av platser för den praktiska arbetslivsorienteringen bör i största möjliga utsträckning ges en lokal anknytning. Möjligheten att koppla denna verksamhet till de lokala SSA-råden bör undersökas. De resurser som f. n. finns inom arbetsmarknadsverket för ackvirering hör i så fall föras över på lokal nivå.

Länsskolnämnden i Västernorrlands län framhåller att den utökade arbetslivsorienteringen i grundskolan inte får bli en verksamhet som står och faller med syo-funktionären som ensam ansvarig. Det är därför synnerligen viktigt att den utökade arbetslivsorienteringen blir en angelägenhet för all skolans personal.

LO betonar att elevernas arbetslivsperioder inte får inskränkas till en ytlig betraktelse av produktionsprocessen eller arbetsplatsens organisation. Krav måste ställas dels på företagen att arbetslivsvistelserna inte blir ensidiga, dels på skolan att arbetslivsfrågorna verkligen behandlas i undervisningen. LO anser att ekonomiskt bidrag skall ställas till organisationernas förfogande för att organisera kontakterna med skolan och för att utbilda informatörer.

Länsskolnämnden i Östergötlands län anför att personalens fortbildning är synnerligen viktig. Sådan fortbildning kan även åstadkommas genom att lärare fungerar som kontaktpersoner under elevers pry och genom att använda ett undersökande arbetssätt. Elever och lärare lär sig tillsammans.

SAF anser att de ökade resurser som kan behövas till syo-frågor bör läggas på annat än expertfunktioner. Den kompetens som redan finns inom skolan och i arbetslivet bör i stället stödjas för att bättre kunna ingå i syo-organisationen.

Svenska kommunförbundet framhåller att de organisatoriska uppgifterna i samband med skolans kontakt med arbetslivet bör handhas av den som svarar för elevernas syo. De mångskiftande arbetsuppgifter som detta innebär förutsätter erfarenhet av arbetslivet och lämplig utbildning. I likhet

med SÖ anser styrelsen att skolan bör tillföras personer med annan bakgrund och med andra erfarenheter än dem som lärare vanligtvis har.

Många remissinstanser, bl. a. *flertalet länskolnämnder*, avstyrker SÖ:s förslag om att variationer beträffande transportkostnader i samband med elevernas arbetslivsorientering beaktas vid fördelningen av länskolnämndsresursen. Några länskolnämnder framhåller att om kommunerna skall ersättas för ökade transportkostnader, måste ytterligare medel tillföras nämnda resurs.

Länskolnämnden i Stockholms län anser att dessa kostnader bör täckas med särskilt statsbidrag.

Länskolnämnden i Jämtlands län anser länskolnämndsresursen som en pedagogisk resurs och anser det principiellt fel att använda sådana medel för att utjämna kommunernas resekostnader för elever i praktisk arbetslivsorientering. Nämnden vill dock betona det angelägna i att denna fråga löses på ett för glesbygdkommunerna tillfredsställande sätt men också att detta inte kan ske inom ramen för länskolnämndsresursen.

Ämnet arbetslivsorientering i gymnasieskolan uppmärksammas av många.

SACO/SR anser att gymnasieskolans samtliga linjer bör innehålla allmänt arbetslivsorienterande moment, dels i början av gymnasiestudierna som en introduktion, dels som ett ämne under hela gymnasietiden. Vidare förslås ett lägre delningstal och att ämnet ges en starkare syo-anknytning.

Några remissinstanser, bl. a. *SFS*, påpekar att yo-veckan i gymnasieskolan bör utvärderas.

Flera remissinstanser, bl. a. *länskolnämnderna i Östergötlands och Jönköpings län*, betonar vikten av att gymnasieutredningen beaktar gymnasieskolans arbetslivsförberedande roll.

2.3 Personlig vägledning, enskilt och i grupp

SÖ betonar att den personliga vägledningen utgör en viktig del av skolans syo-verksamhet. SÖ föreslår att resurser anvisas för försöksverksamhet med särskilda vägledningsgrupper i årskurs 9.

Förslaget tillstyrks av *flertalet remissinstanser*.

Universitetet i Göteborg anför att i stället för administrativa göromål borde syo-funktionärerna ägna åtminstone 3/4 av sitt arbete åt enskild vägledning. I första hand bör den enskilda vägledningen ägnas åt elever från lägre socialklasser och elever som särskilt hotas av arbetslöshet.

Länskolnämnden i Jönköpings län bedömer, mot bakgrund av bl. a. erfarenheter från kortkursverksamhet, att ett grupporienterat arbetssätt under vägledning kan vara en modell som stöder individen i syo-processen, men bedömer dock den personliga vägledningen fortfarande vara det viktigaste informationssättet för den enskilde eleven.

Skolstyrelsen i Västerås anför att man kan tolka skrivningen i kapitlet 6 *Riksdagen 1981/82. 1 saml. Nr 15*

som behandlar vägledning att läraren skall arbeta med de välanpassade eleverna medan syo-konsulenterna främst skall arbeta med elever som har sociala, psykiska och fysiska handikapp. Dessa elever skall självklart ha särskilt stöd – skolan skall arbeta kompensatoriskt – men en sådan strikt uppdelning mellan olika befattningshavare i skolan är olycklig och ej önskvärd. Vem som bäst kan stödja och hjälpa elever i olika situationer måste avgöras från fall till fall och har med relationer och personliga egenskaper att göra.

Enligt *elevvårdskommitténs* uppfattning bidrar lärarnas möjlighet att medverka i den personliga vägledningen på alla stadier till att de känner ökat ansvar för syon i skolan.

Länsskolnämnderna i Östergötlands, Hallands, Kopparbergs och Norrbottens län avstyrker förslaget om särskilda resurser för vägledningsgrupper i årskurs 9.

Länsskolnämnden i Östergötlands län föreslår att medlen ingår i resurs för utomstående medverkan.

Länsskolnämnden i Hallands län anser att resursbehovet bör beaktas vid en uppräknig av det schabloniserade statsbidraget.

Länsskolnämnden i Kopparbergs län anser att möjligheter till lämpliga arbetsmetoder bör skapas genom sänkning av elevunderlaget för statsbidragsberäkningen.

Länsskolnämnden i Norrbottens län pekar på att insatser för invandranselever och elever med fysiska, psykiska och sociala handikapp är en omsorg som omfattar elevens hela skoltid.

3 Vuxenutbildning

SÖ föreslår en gemensam syo-resurs för presumtiva vuxenstuderande, elever i kommunal vuxenutbildning och studieförbundens elever. Resursen bör enligt SÖ:s förslag utgöra 2,3% av antalet innevånare i kommunen i åldrarna 18–64 år.

Förslaget tillstyrks av *flertalet remissinstanser*. Några remissinstanser anser att förslaget inte i alla delar är genomtänkt utan att det bör omarbetas.

Länsskolnämnden i Kalmar län anser att det hade varit en fördel om förslaget haft en mera konkret utformning, bl. a. när det gäller fördelningen mellan intern och extern syo.

Länsskolnämnden i Kopparbergs län instämmer inte i SÖ:s förslag i dess nuvarande utformning. Nämnden anser att SÖ inte har beaktat att en stor grupp presumtiva studerande finns inom vårdområdet. En stor informationsbörda vilar på landstingen. Frågan om hur samordning av syo-resursen mellan primärkommuner och landsting skall ske måste lösas. Centrala intagningskanslier för gymnasieskolan måste få en syo-resurs för

information och vägledning till sökande som inte går i skolan vid ansökningstillfället.

AMS påpekar att syo för de vuxenstuderande behöver ha en starkare inriktning mot arbetsvägledning än mot studieorientering. En närmare prövning av hur syon för vuxenstuderande skall knytas till arbetsförmedlingen bör ske.

Universiteten i Uppsala, Linköping och Stockholm menar att syo-funktionärerna inom vuxenutbildningen även behöver kontakt med och viss kunskap om högskolan.

Länsskolnämnden i Stockholms län och Stockholms skoldirektion framför att behovet av syo-insatser för deltagare i grundutbildning för vuxna särskilt bör beaktas när resursen beräknas för syo för vuxenstuderande. Denna utbildning är inte alls berörd i SÖ-rapporten.

Länsskolnämnden i Älvsborgs län ifrågasätter om inte beräkningsgrunden för syo-resurser till vuxenutbildningen bör utgöras av både befolkningsunderlaget och antalet elever inom den kommunala vuxenutbildningen.

SACO/SR avvisar förslaget att uteslutande basera syo-resursen på antalet kommuninnevånare, eftersom det enligt SACO/SR skulle försämrå för flera kommuner jämfört med dagsläget.

Flera remissinstanser framför att vid fördelning av syo-resursen bör även hänsyn tas till andelen korttidsutbildade i kommunerna.

Svenska föreningen för studie- och yrkesvägledning föreslår att SÖ:s resursberäkningssystem omprövas så att schablonresursen för stödundervisning, syo och studiehandledning för den interna syon utnyttjas maximalt och tvingande enligt nuvarande bidragssystem. Vidare föreslås att den externa syo-resursen viktas med hänsyn till befolkningsstruktur, utbildningsnivå, antalet invandrare, handikappade, förtidspensionerade och analfabeter. Dock bör resursen utgå med lägst 2,3 % enligt SÖ:s beräkning. I likhet med ungdomsskolan bör hänsyn tas till elevgrupper med särskilda behov. Föreningen anser att det även är väsentligt att SÖ följer utvecklingen av syo på folkhögskola.

Länsskolnämnden i Östergötlands län anför att beträffande folkhögskolan är det idag yngre och i allt större grad arbetslösa eller ovissa elever som söker sig till folkhögskolor. Samtidigt ökar antalet externatelever och lärarna bor mer och mer avskilt från skolan. Rimligt vore att medel motsvarande minst en halv tjänst för syo-verksamhet och lika mycket för kurativa insatser avsattes. Liknande synpunkter framförs av Landstingsförbundet.

Enligt CSN:s mening är det självklart, att den externa syon bör vara frikopplad från de olika utbildningsanordnarna. Däremot bör den samarbeta med dessa och med t. ex. arbetsförmedling, fackliga organisationer och studiesociala myndigheter.

CSN anser att SÖ:s förslag om syo för vuxna inte bör genomföras nu eftersom det ingår i komvux-utredningens direktiv att analysera behoven

av syo inom komvux och att överväga hur syo för vuxna bör organiseras, så att den bäst kan stödja de prioriterade målgrupperna i deras val av utbildningsväg och deras studier inom komvux. Komvux-utredningens förslag bör därför avvaktas innan ett slutligt ställningstagande tas i frågan om syo för vuxna. Liknande synpunkter framförs av *vuxenutbildningsnämnden i Kronobergs län*, *komvux-utredningen* och *SACO/SR*.

Komvux-utredningen förslår även att UHÄ i sin planerade utvärdering av syo-linjen inom högskolan beaktar behovet av utbildning och fortbildning i frågor som speciellt rör vuxnas syo-behov.

4 Syons roll i skolans uppföljningsansvar

SÖ:s förslag om den s. k. öppna studiegången i gymnasieskolan anses av många remissinstanser som ett värdefullt komplement till uppföljningen. *Länsskolnämnden i Kopparbergs län* och *Elevförbundet* uttalar farhågor för ett eventuellt "B-gymnasium" och hävdar att gymnasieskolan i sin helhet måste förändras så att den bättre än idag kan ta emot eleverna från grundskolan.

Flera remissinstanser, bl. a. *länskolnämnderna i Gotlands, Västmanlands och Jämtlands län* förordar vägledningsgrupper i årskurs 9.

För att öka möjligheterna till syo-insatser innan ungdomarna lämnar grundskolan bör enligt *några remissinstanser* en övergång ske till slutlig intagning i gymnasieskolan på höstterminsbetyget i årskurs 9.

Enligt *SAF:s* uppfattning finns det i så fall anledning att hysa farhågor för hur det kommer att gå med studiemotivationen under vårterminen i årskurs 9.

Länsskolnämnderna i Stockholms, Östergötlands och Jönköpings län samt *CSN* understryker det angelägna i att samordning av de ekonomiska förmånerna vid olika former av utbildning, beredskapsarbete och praktik kommer till stånd.

Behovet av samverkan mellan myndigheter och övriga organ på central och lokal nivå betonas även av många remissinstanser.

Länsskolnämnden i Stockholms län understryker vikten av att SÖ snart ger ut anvisningar för den uppföljande verksamheten.

För att ungdomsgarantin skall kunna förverkligas anser *länskolnämnden i Västernorrlands län* att det är viktigt att resursen för uppsökande syo ej splittras upp på ett antal syo-funktionärer utan omvandlas till centralt placerade tjänster i kommunerna. Därutöver måste fasta rutiner för uppföljningsarbetet skapas. Väsentligt är också att kommunernas uppföljningsarbete sker i nära samverkan med den lokala arbetsförmedlingen.

Svenska kommunförbundet förutsätter att SÖ i sina förslag beaktar de ökade kommunala kostnader en utvidgad verksamhet i detta avseende kan komma att medföra. Styrelsen uttalar också att inte skolan ensam kan ta

ansvaret för elevernas uppföljning. Ett betydande ansvar måste också läggas på arbetsförmedlingarna dels i fråga om anskaffande av praktikplatser under utbildningen, dels i fråga om anvisning av lämpligt arbete efter avslutad utbildning. Givetvis skall dock skolans och arbetsförmedlingens ansträngningar vara väl samordnade.

SACO/SR anser att uppföljningsarbetet kräver insatser av flera personalkategorier inom skolan och pekar på skolkuratorns och skolpsykologens roll i detta sammanhang. Som samordnande, rådgivande organ till skolstyrelsen, som bär yttersta ansvaret för verksamheten, bör naturligen de lokala SSA-råden kunna fungera.

Genom att omfördela en del av AMS resurser för åtgärder mot ungdomsarbetslöshet till förebyggande insatser i grundskolan kan enligt *SAF:s* uppfattning alltför stora restgrupper efter årskurs 9 undvikas och behovet av introduktionskurser och liknande minimeras.

HCK framhåller att många ungdomar idag lämnar skolan utan arbetslivserfarenhet och går direkt till en passiv tillvaro som förtidspensionär. För handikappade elever är det särskilt viktigt att förberedelserna för yrkeslivet börjar tidigt. Enligt *HCK:s* uppfattning måste därför förtidspensioneringen av unga handikappade stoppas. De ungdomar som efter utbildning inte ges arbete skall av samhället garanteras arbetslivspraktik.

De handikappades riksförbund och *Hörselfrämjandet* anser att handikappprörelsen bör bli representerad i arbetsgruppen rörande samverkan i uppföljningsfrågor.

5 Specialområden inom syo

5.1 Medicinsk syo

Enligt vad *SÖ* erfarit från försöksverksamhet inom några kommuner med medicinsk syo finns behov av ökade kunskaper inom området för fler grupper inom skolan än syo-funktionärer. *SÖ* anser det vara angeläget, att länskolnämnderna liksom primär- och landstingskommunala huvudmän snarast tar initiativ till fortbildning i form av studiedagar, temadagar och kurser. Vidare förordar *SÖ* en gemensam fortbildning för syo-funktionärer och skolhälsovårdspersonal så att ett regelbundet samarbete kan utvecklas.

Samtliga remissinstanser som yttrat sig i frågan är positiva till förslaget.

Älvsborgs läns landsting påtalar att inte minst för sökande till vårdlinjen har landstingets företagshälsovårdsöverläkare vid flera tillfällen pekat på nödvändigheten av en adekvat medicinsk information om effekt och konsekvenser av handikapp, allergier och liknande.

Svenska kommunförbundet betonar skolhälsovårdens betydelse för syo-funktionen. Genom ett mer utvecklat lagarbete enligt intentionerna i riksdagens SIA-beslut bör de medicinska aspekterna bättre kunna beaktas vid elevernas val av yrkesinriktning.

Riksförbundet mot allergi påpekar att en förbättrad syo för allergiker bl. a. bygger på en fördjupad kontakt mellan allergiläkarna, skolhälsovården, syo-konsulenterna och yrkesvalslärarna.

5.2 Syo för elever i specialundervisning, specialskola och särskola

SÖ föreslår ökade resurser till syo för elever med rörelsehinder som integrerats i grundskolan samt för elever i särskolan och specialskolan.

Samtliga remissinstanser är positiva till resursförstärkning för syo för nämnda elevgrupper. Några remissinstanser förordar att resurserna ökas mer än vad SÖ har föreslagit.

Länsskolnämnden i Stockholms län tillstyrker i princip SÖ:s förslag om en förstärkning av resurserna för ovannämnda elevgrupper. Angående viktningen för grupperna önskar nämnden inte yttra sig men menar att SÖ bör följa utvecklingen för eventuella justeringar.

Enligt nämndens uppfattning bör samma princip gälla för individualintegrerade syn- och hörselskadade elever som för rörelsehindrade elever. Nämnden förutsätter att dessa frågor blir allsidigt belysta i det översynsarbete som äger rum i integrations- och omsorgskommittén.

Elevvårdskommittén anför att de stora problem som finns när det gäller att placera rörelsehindrade elever på pryso och i utbildning eller arbete efter grundskolan medför stor arbetsbelastning i första hand för syo-funktionärerna. Detta motiverar enligt elevvårdskommitténs mening väl de av SÖ föreslagna förstärkningarna av syo-resursen.

Vidare finner elevvårdskommittén resurserna otillräckliga för de gravt syn- och hörselskadade elever som undervisas i grundskolan och anser att dessa elever dessutom skall ingå i beräkningsunderlaget på samma sätt som de rörelsehindrade eleverna.

Beträffande särskolan påpekar *länsskolnämnden i Södermanlands län* att hänsyn bör tas till omsorgskommitténs förslag till primärkommunalt huvudmannaskap för särskolan enligt vilket särskolans elever kommer att ingå i den övriga verksamheten i skolan. Dessa elever kräver stora insatser inom syo-arbetet. Särskilda resurser bör även efter ändrat huvudmannaskap finnas för särskolans behov.

Integrationsutredningen anser att man inte bör så definitivt avgränsa vissa elevgrupper som SÖ nu gör och "vikta" de rörelsehindrade eleverna och invandrareleverna. Man bör i stället, anser utredningen, konstruera det generella syo-bidraget så att detta täcker även de speciellt syo-krävande elevernas behov. Fördelningen mellan de olika skolenheterna får sedan göras efter en omsorgsfull genomgång av var de olika behoven finns.

HCK anser att de handikappades problematik inte behandlats i tillräcklig utsträckning.

De handikappades riksförbund betonar att principen om särskilda medel för rörelsehindrade i skolan även i övrigt skall utgå för att stimulera

skolstyrelserna till insatser i form av ledsagarhjälp, färdtjänst, lokalanpassning m. m. under syo och pryö.

Vad gäller elever i samordnad specialundervisning i grundskolan som fortsätter till gymnasieskolan kan problemen enligt SACO/SR:s åsikt inte lösas endast genom bättre samarbete mellan syo-funktionärerna i de olika skolformerna. Då dessa elever blir en allt större grupp är det rimligt att i fortsättningen anslå 10% av statsbidraget som schablon tillägg också i gymnasieskolan.

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm är överens med SÖ om att behovet av syo är stort i ungdomsvårdsskolan. Syo-linjen vid högskolan har bedrivit försöks- och utvecklingsarbete med syo på ungdomsvårdsskolor. Erfarenheterna därifrån visar att varje elev är i behov av långvarig och kvalificerad syo.

5.3 Syo i landstingskommunal gymnasieskola

SÖ hemställer att antalet elever på studievägar, som omfattar en termin eller kortare tid än en termin medräknas med vikten 0,5 och att elever på studievägar mer än en termin och upp till ett år jämföras med helårselever. Vidare anser SÖ det angeläget med ett samarbete i syo-frågor mellan primärkommuner och landstingskommuner.

Länsskolnämnden i Kopparbergs län samt flera landstingskommuner anser att större hänsyn måste tas till elevantalet i korta kurser. Elever i korta kurser är ofta mycket krävande ur syo-synpunkt. Förslag läggs fram om att syo-resurs beräknas på ett bruttoantal elever, således ej omräknade till hel- eller halvårselever.

Älvsborgs läns landsting påpekar att landstingets skolor saknar övrig elevvårdspersonal såsom kurator och psykolog, vilket gör att syo-konsulenterna ofta får fungera som rådgivare även inom dessa arbetsfält.

Enligt *högskolans för lärarutbildning i Stockholm* uppfattning skulle syo-funktionärernas tjänstgöringsförhållanden förbättras om landstingskommun och primärkommun från regeringens sida påbjöds att samordna en del av sin syo-resurs.

Landstingsförbundet anför att eftersom landstingens verksamhet är omfattande och mångfasetterad och landstingens utbildningsverksamhet likaså, krävs det en mycket god kännedom om landstingens verksamhet för att kunna ge den information som efterfrågas. Det är därför naturligt att landstingens syo-konsulenter tas i anspråk för detta. Trots att denna externa syo-verksamhet i dag ofta har en omfattande verksamhet - och anlitas inte minst av arbetsförmedlingens personal - finns det i betänkandet inga förslag om statsbidrag för denna verksamhet. Det är enligt förbundets bedömning klart otillfredsställande att landstingen skall ta på sig ett ekonomiskt ansvar för att fullfölja uppgifter som egentligen borde klaras av på arbetsförmedlingarna. Då den nu nämnda arbetsförmedlingen - där syo-

konsulenterna kompletterar arbetsförmedlingarna i deras arbete med att ge information – fungerar väl, bör särskilda medel för denna syo-verksamhet tilldelas landstingen.

Västernorrlands läns landsting anser att det är mera praktiskt med en syo-funktionär anställd enbart för landstingskommunens gymnasieskolor.

5.4 Syo för invandrarelever

Samtliga remissinstanser är positiva till en ökning av resurserna för invandrarelever.

SIV anser att förutom en bättre hemspråksundervisning är det för invandrarungdomarna viktigt att få stöd i övergången från skolan till arbetslivet. I yrkesvalet som får göras utifrån svenska förhållanden känner sig invandrareleverna och deras föräldrar ofta kluvna mellan två mönster, mellan två kulturer. Även om statistiken för invandrarungdomar i samband med övergången skola-arbetsliv är bristfällig pekar trenden klart mot att de har större svårigheter än svenska ungdomar. *SIV* anför vidare att i samband med övergången skola-arbetsliv kräver invandrareleverna större insatser både kvantitativt och kvalitativt. Om inte invandrareleverna och deras föräldrar får kunskap om valmöjligheterna på arbetsmarknaden riskerar de att ensidigt välja utbildningar till yrken med låg utbildning och status.

Stockholms skoldirektion finner det ytterst angeläget att hemspråkslärare ges viss centralt anordnad utbildning i syo-frågor, inte minst för att kunna biträda med information på hemspråket både till elever och målsmän.

Skolstyrelsen i Södertälje anser att förutom den av *SÖ* föreslagna "viktningen" 1,5 per elev bör en särskild resurs tillställas kommuner med jämförelsevis stor ny-invandring.

Länsskolnämnden i Östergötlands län framför att förslaget om viktning med 1,5 inte ger utslag i mindre kommuner med lägre än 1,5 grundbelopp. Om resursen skall utnyttjas inom ramen för den friare resursanvändningen även i mindre kommuner, bör belopp av motsvarande storleksordning föras till det särskilda statsbidraget för invandrare. Det bör då betonas att avsedd syo-verksamhet bedrivs så att syo-utbildad personal ingår i lagarbete med hemspråkslärare och arbetsmarknadstolkar. Nämnden föreslår att syo-resurs ingår i statsbidraget för invandrare. Detta statsbidrag ökas med 0,1.

Länsskolnämnden i Skaraborgs län framför att det finns en risk med att hemspråkslärarna på egen hand skall lämna syo-information, eftersom dessa inte kan ha erforderliga kunskaper om svensk utbildnings- och arbetsmarknadspolitik. En gemensam fortbildning för hemspråkslärare och syo-funktionärer anses mycket angelägen, eftersom hemspråkslärarna måste spela en stor roll i syo-arbetet med invandrareleverna.

Skolstyrelsen i Västerås påpekar att i de flesta språk saknas informa-

tionsmaterial, som skulle kunna vara till hjälp och vägledning för invandrareleverna och deras föräldrar.

SACO/SR föreslår att syo-resursen för invandrarelever ökas till dubbla grundbeloppet för normalelev för att möjliggöra den nödvändiga extrainsatsen för dessa elever.

LO anser att olika invandrargruppers behov av syo liksom hindren för dem att komma ut på arbetsmarknaden bör kartläggas. Detta är angeläget eftersom vissa grupper av invandrarbarn söker till gymnasieskolan i avsevärt mindre utsträckning än svenska barn.

5.5 Syo i glesbygd

Endast några enstaka remissinstanser, bl. a. länskolnämnderna i Örebro, Västernorrlands och Västerbottens län, har uttalat sig om syo i glesbygd. Dessa anser att glesbygdbidraget skall utgå även i fortsättningen.

Länskolnämnden i Örebro län anser att glesbygdbidraget bör tillföras länskolnämndsresursen för fördelning efter lokala förutsättningar och behov.

5.6 Syo och information

Flera remissinstanser har synpunkter på informationsmaterialet.

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm instämmer i att det behövs fasta rutiner när det gäller samordningen av centrala myndigheters information till syo-funktionärerna. ADB-teknik kan här vara ett hjälpmedel. Högskolan betonar att erfarenheter som gjorts utomlands med datorbaserad information pekar mot att informationens kvalitet kan ökas men att detta inte kan ersätta den personliga relationen mellan vägledare och elev. Tvärtom kan man, enligt högskolans uppfattning, förvänta sig en ökad efterfrågan på personlig vägledning, om tillgången och kvaliteten på information förbättras.

Universitetet i Uppsala betonar att syon skall ge en saklig och allsidig information med hänsyn till den enskildes behov. Det är således inte syons uppgift att "styra elevströmmarna" till de utbildningsvägar och arbetsmarknadssektorer där rekryteringsbehovet är stort.

Universitetet i Stockholm, tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola påpekar vikten av att syo-funktionärer har god kännedom om naturvetenskapliga och tekniska utbildnings- och yrkesområden för att kunna föra information om dessa vidare till eleverna på ett konkret och levande sätt. Bristerna har hittills varit betydande inom nämnda områden. Enligt UHÄ:s mening är en sådan information av stor vikt.

Skolstyrelsen i Västerås anser att vid sidan av det centralt utgivna

informationsmaterialet finns ett behov av material som beskriver den lokala arbetsmarknaden.

Riksförbundet Hem och Skola föreslår att SÖ får i uppdrag att låta framställa videokassetter även på de vanligaste invandrarspråken. Med hjälp av kassetter som behandlar studie- och yrkesval skulle enligt förbundets uppfattning vem som helst på klassmöten eller i skolans undervisning kunna ge riktig information.

SFS anser att en satsning på ett bättre skriftligt informationsmaterial kan ses som en åtgärd för att avlasta syo-funktionärerna arbete till förmån för mera tid för personlig vägledning. Statskontoret bör därför få i uppdrag att fortsätta den studie man inlett om distribution och samordning av utbildningsinformation, så att man även täcker de regionala och lokala nivåerna och kartlägger spridningsvägarna ända fram till de utbildningssökande.

SACO/SR anser att de fackliga organisationerna måste få möjlighet att kontinuerligt följa och ge synpunkter på det översyns- och förslagsarbete som pågår. Ett speciellt problem som måste åtgärdas är enligt *SACO/SR* det bristfälliga informationsmaterial som finns för invandrarbarn och deras föräldrar.

6 Syons personalorganisation

6.1 Syo-konsulent — yrkesvalslärare

Med undantag för ett fåtal remissinstanser, bl. a. *länsskolnämnden i Västernorrlands län, skolstyrelserna i Örnsköldsvik och Härnösand, Svenska kommunförbundet* samt *SECO*, förordar remissinstanserna att syo-verksamheten kombineras med undervisning.

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm framhåller att den absolut mest omfattande verksamheten i skolan är undervisning. Det torde bl. a. därför vara både lättast och naturligtast att kombinera syo med undervisning. Dessutom är syo till stor del en pedagogisk funktion och redan i dag undervisar/informerar syo-funktionärer i såväl stora som små grupper i skolan. Kombinationen syo-undervisning är också den som torde vara lättast och naturligtast att få in i en ny syo-utbildning.

Linjenämnden för syo-utbildningen vid universitetet i Umeå menar att dagens debatt om läraranknytningen till syo kretsar mycket kring huruvida syo-verksamheten skall kopplas till en formell lärarbehörighet eller ej. Enligt linjenämndens uppfattning kan problemet ses ur två synvinklar. För det första gäller det att finna en organisation som skapar möjligheter för en kontinuerlig syo i undervisningen i vilken syo-specialisten deltar tillsammans med lärare. För det andra måste tjänstekonstruktionen vara sådan att det finns möjlighet att få minst en heltidstjänst på varje skola även om syo-underlaget är för litet för en hel tjänst. Båda dessa aspekter bör beaktas vid en ny organisation av syo-verksamheten.

Förvaltningsnämnden vid lärarhögskolan och musikhögskolan i Malmö menar att syo-konsulenten bör ha möjlighet att använda hela sin tjänst till syo, men att valmöjlighet skall finnas att fylla ut med undervisning när det saknas underlag för en hel syo-tjänst.

Länsskolnämnden i Stockholms län anför att med nuvarande organisation har integrering av syo i andra ämnen misslyckats och SÖ:s förslag om att kombinera syo med andra uppgifter inom skolan kan enligt nämnden inte förbättra situationen. En syo-funktionär med praktisk-pedagogisk utbildning kan däremot ha stor nytta av denna för att utgöra en pedagogisk resurs och även för arbetet med samordning, vägledning och fortbildning. Vikten av att tillföra skolan personer med annan bakgrund och andra erfarenheter än de som lärarna vanligen har kan enligt nämnden lösas via särskilda behörighetskrav för inträde till syo-utbildningen.

Länsskolnämnden i Södermanlands län menar att det är viktigt att i skolan finns personal med annan bakgrund än lärarerfarenhet. Detta är enligt nämndens mening särskilt viktigt beträffande arbetsuppgifter som gäller kontakten skola – arbetsliv.

Länsskolnämnden i Örebro län anser att SÖ inte på någon punkt genom undersökningar eller erfarenheter kunnat styrka fördelar med en icke läraranknuten syo-tjänstorganisation.

Några remissinstanser, däribland *länsskolnämnderna i Blekinge, Skaraborgs, Västmanlands och Kopparbergs län, skolstyrelserna i Botkyrka och Hällefors, SACO/SR* samt *Svenska föreningen för syo* tillstyrker SÖ:s förslag beträffande yrkesvalslärarna i grundskolan.

Länsskolnämnden i Jönköpings län anser att integrationen är lättare att uppnå om syo-funktionären är yrkesvalslärare än syo-konsulent. Enligt nämndens uppfattning är det uppenbart att läraranknytningen har så många fördelar att detta alternativ måste finnas kvar. Även *länsskolnämnden i Kalmar län* anser att yrkesvalslärarsystemet bör finnas kvar.

Svenska kommunförbundet, som förordar en organisation med syo-konsulent i grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning, anser att de yrkesvalslärartjänster som finns inrättade bör avvecklas i takt med innehavarnas avgång från tjänsterna.

6.2 Andra personalorganisatoriska förslag

Många remissinstanser, bl. a. *flera länsskolnämnder och skolstyrelser, Svenska kommunförbundet, LO, SACO/SR, TCO, Riksförbundet Hem och Skola* och *SHIO-Familjeföretagen*, anser att det bör finnas en syo-funktionär vid varje skola.

För att kunna åstadkomma detta föreslås bl. a. en sänkning av delnings-talet för statsbidrag (se avsnitt 11).

Några remissinstanser, bl. a. *SAF*, föreslår att ansvaret för den samordnade syo-funktionen läggs på skolledningen, exempelvis en studierektor.

Länsskolnämnden i Malmöhus län anser att syo-verksamheten inte endast bör inriktas på arbete med enstaka elevproblem, utan få en samordnande funktion i vilken såväl fortbildning för skolans personal som integrering av syo i olika ämnen ingår.

Länsskolnämnden i Hallands län understryker vikten av att skolarbetet har en inriktning mot verkligheten i det omgivande samhället. Av den anledningen ifrågasätter nämnden om inte syon borde utgöra en del av ledningsfunktionen i skolan.

AMS betonar att syo-funktionärernas tjänstgöring inte får bli terminsbunden samt att tjänstekonstruktionen medger medverkan på arbetsförmedling som ett led i en kontinuerlig fortbildning.

Vidare anser AMS att syo-funktionärernas huvuduppgifter bör redovisas på ett mera konkret sätt. Enligt AMS bör den personliga vägledningen, åtgärder för eftersatta grupper samt information om arbetsmarknaden, dess krav och möjligheter, kontakter med arbetsmarknadens parter vara primära uppgifter. Begreppen samordning och pedagogisk resurs, som syo-funktionärerna enligt SÖ skall representera, bör närmare klargöras. Risk föreligger eljest att dessa även i framtiden kommer att innebära administrativt och expeditionellt arbete.

SÖ:s förslag om att syo-funktionärerna bör ha en kompetens som gör dem behöriga att tjänstgöra på olika stadier och olika skolformer tillstyrks av bl. a. LO, SACO/SR och TCO.

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm anför att syo är en tvärfunktion och kan utgöra basen för studieöverbyggande åtgärder. Det finns enligt högskolan inte heller någon utvärdering som pekar på att det vore önskvärt att ha skilda utbildningar för syo-funktionärer på olika skolstadier. Vad beträffar syo-funktionärernas *arbetsmarknad* är det en klar fördel om utbildningen är gemensam för olika stadier och i olika skolformer. Dimensioneringen av syo-utbildningen underlättas också.

Skolstyrelsen i Eskilstuna anför att det är väsentligt att skolans syo-funktionärer kan tjänstgöra på alla stadier i skolan. Samma konstruktion bör finnas inom grundskolan, gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen. Det kan vidare övervägas om inte samma tjänstekonstruktion även borde gälla inom särskolan och specialskolan samt inom folkhögskolan och andra former av vuxenutbildning, bl. a. arbetsmarknadsutbildningen.

De flesta remissinstanserna har som tidigare nämnts (avsnitt 6.1) förordat att syo-konsulenterna bör kombinera syo-verksamheten med undervisning. *Flera remissinstanser* har också lagt fram förslag om hur undervisningsdelen för syo-konsulenterna skall anordnas. Några instanser föreslår undervisningsanknytning i valfritt ämne.

Länsskolnämnden i Södermanlands län och *Svenska föreningen för studie- och yrkesvägledning* anser att syo-konsulenterna bör ges ämnesbehörighet i arbetslivsorientering på gymnasieskolan och i syo på kortkurser.

Liknande synpunkter framförs av *läns skolnämnden i Västmanlands län*. Nämnden anser att syo-funktionären även skall kunna tjänstgöra som resurslärare.

LO anser att syo-funktionärerna bör ingå i arbetslag såväl i gymnasieskolan som i grundskolan. Med den utbildning om yrkesliv och arbetsmarknad jämte praktisk-pedagogisk träning som ingår i deras utbildning bör detta vara möjligt. Det gäller, enligt *LO*, en resurs i undervisningen utlagd på ett antal timmar, men ej knutet till bestämda ämnen, för att åstadkomma en arbetslivsanknuten undervisning.

SFS anser att för att inte onödigtvis hämma annat syo-arbete, bör undervisningsinsatserna bara i undantagsfall bindas till speciella ämnen eller klasser. I stället bör syo-konsulenterna inom ramen för undervisningsdelen av tjänsten fungera som resurslärare.

6.3 Huvudmannaskap m. m.

Några få remissinstanser anser att kommunala tjänster är att föredra men det övervägande flertalet anser att syo-tjänsterna bör ha samma anställningsvillkor och huvudmannaskap som lärarpersonal i övrigt. *Några skolstyrelser* föreslår en tjänstekonstruktion liknande skolläraernas.

Läns skolnämnderna i Södermanlands och Älvsborgs län, *några skolstyrelser* samt *TCO* och *SACO/SR* anser att behörighetskraven för tjänsterna klart bör slås fast.

TCO anser att det skall finnas behörighetsbestämmelser som medför att de som har utbildning för tjänsten också ges företräde vid tillsättande av tjänst. I dag kan enligt *TCO* kommunen i princip tillsätta personer utan någon som helst utbildning på en syo-konsulenttjänst. Reella överklagningsmöjligheter saknas i praktiken eftersom det här är fråga om en kommunal tjänst.

SACO/SR framhåller behovet av en befattningsbeskrivning för syo-funktionärerna som klart avgränsar arbetsuppgifterna.

Stockholms skoldirektion anser att det är otillfredsställande att två personalgrupper har lika arbetsuppgifter men stor variation vad gäller lön, anställningsförhållanden, semesterledighet etc.

7 Grundutbildning och fortbildning av syo-funktionärer

7.1 Grundutbildning

Flera remissinstanser, bl. a. *förvaltningsnämnden vid lärarhögskolan och musikhögskolan i Malmö*, *läns skolnämnderna i Stockholms, Uppsala, Gotlands, Skaraborgs, Kopparbergs, Gävleborgs, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län*, *några skolstyrelser*, *SACO/SR*, *SFS* och *Svenska föreningen för studie- och yrkesvägledning* delar *SÖ:s* uppfattning att behörighets- och urvalsreglerna för syo-utbildningen bör ses över.

En del remissinstanser har också betonat att en jämnare könsfördelning bör eftersträvas inom syo-utbildningen.

Några remissinstanser, bl. a. *AMS* och *länsskolnämnden i Värmlands län*, framhåller att grundutbildningen bör vara gemensam för samtliga skolformer.

Enligt *AMS* mening har utbildningen i sin nuvarande utformning fått en alltför stark inriktning mot samhälls- och beteendevetenskap. Mer tid bör ägnas åt arbetsmarknads- och yrkesfrågor. I denna del av utbildningen bör arbetsmarknadens parter medverka i större utsträckning än vad som nu är fallet.

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm föreslår att den framtida syo-funktionärsutbildningen liksom i dag ges på en allmän utbildningslinje inom högskolans sektor för undervisningsyrken. Utbildningen skall omfatta samhällsvetenskap, beteendevetenskap, praktisk pedagogik, metodik i dels undervisning, dels studie- och yrkesvägledning. Utbildningen skall omfatta 120 poäng och ge behörighet till syo-tjänst samt praktisk pedagogisk behörighet att undervisa i arbetslivsorientering och ämnet syo, som finns i timplanen för vissa kortare kurser samt att vara resurslärare i grundskolan. Studerande som önskar behörighet som ämneslärare får läsa ytterligare 40–60 poäng i valfritt ämne. Den forskningsanknyttande utbildningen slutligen bör utformas på grundval av 120-poängsutbildningen.

Tekniska högskolan i Stockholm föreslår att syo-linjen om 120poäng ses över så att den även svarar mot högskolans behov samt att enstaka kurser inrättas med specialisering mot högskola, gymnasieskola eller grundskola. Högskolespecialiseringen skulle enligt högskolans mening under en övergångstid kunna täcka behovet av vidareutbildning för studievägledare i tjänst. I så fall borde dessa garanteras utbildningsplats, inte enbart för specialisering och fördjupning inom sitt eget arbetsområde utan även för att få en överblick över utbildning och arbetsmarknad och över problem kopplade till yrkes- och studieval.

Länsskolnämnden i Gotlands län anser att syo-utbildningen bör innefatta dels syo-utbildning med vägledningsteorier, arbetsmarknads- och yrkeskunskaper, samtalsmetodik etc., dels en ämnesteoretisk utbildning som ger behörighet till undervisning i samhällsorienterande ämnen och arbetslivsorientering.

SFS anser att i samband med att man ser över syo-linjens utformning bör UHÄ få i uppdrag att göra en utvärdering, eftersom någon sådan hittills inte har gjorts. Speciellt intressant är det att få utbildningens uppläggning belyst av avnämarna och av dem som tidigare genomgått denna.

Hörselfrämjandet anser att handikappkunskap borde ingå som en obligatorisk del av utbildningen till syo-konsulent.

TCO, som anser att utbildningen bör vara knuten till lärarutbildningen, förordar att den definitiva utformningen bör anstå tills beslut fattats om den nya lärarutbildningen.

Flera remissinstanser inom högskolesektorn aktualiserar frågan om en breddning av rekryteringen till syo-utbildning till personer med teknisk-naturvetenskaplig grundutbildning.

AMS anser att behörighets- och urvalssystemet bör utformas på ett sådant sätt att sökande med breda erfarenheter från olika områden inom arbetslivet prioriteras vid antagningen. I inträdeskraven bör betonas att arbetslivserfarenheterna skall vara allsidiga.

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, linjenämnden för sektorn för undervisningsyrken i Umeå och LO anser att kravet på arbetslivserfarenhet bör vara minst fyra år och att det verkligen skall vara arbetslivserfarenhet.

Länsskolnämnden i Gotlands län framför att behovet av goda kunskaper om arbetslivet utanför skolvärlden föranleder krav på minst tre års yrkesverksamhet utanför skolområdet före antagning till utbildningen.

Även länsskolnämnden i Älvsborgs län och skolstyrelsen i Strängnäs understryker betydelsen av att syo-funktionären före syo-utbildningen har betydande arbetslivserfarenhet utanför skolan.

SAF anser att ett särskilt behörighetskrav för antagning till syo-konsulentutbildningen bör vara arbete i minst ett år inom den konkurrensutsatta delen av arbetslivet och att förtur ges dem som har lång, variationsrik arbetslivserfarenhet.

Universitetet i Göteborg anser med hänsyn till syons allt mer samhällsriktade och önskvärdt samhällsförändrande karaktär att en överföring till AES-sektorn bör övervägas. I varje fall bör enligt universitetets mening syo inte betraktas som ett undervisningsyrke. Vidare föreslår universitetet att en syo-enhet inrättas inom UHÄ. En syo-enhet på UHÄ skulle kunna bidra till en starkare ställning för studievägledningen inom högskolan och därmed bättre upplysning om högskolestudier.

7.2 Fortbildning

SÖ anser det angeläget att resurser ställs till förfogande för att ge syo-konsulenterna en adekvat och även utökad fortbildning.

Förslaget tillstyrks av ett flertal remissinstanser.

Vidare uttalar flera remissinstanser att det bör vara möjligt för syo-funktionärerna att delta i vidareutbildning och praktisk arbetslivsorientering på samma villkor som i dag gäller för lärarna.

Universitetet i Uppsala betonar att den fortbildning som föreslås när det gäller medicinsk syo behövs även för högskolans studievägledare, och kan med fördel vara gemensam för dem och skolans syo-funktionärer m. fl.

Tekniska högskolan i Stockholm anser att högskolans studievägledare och ungdomsskolans syo-konsulenter ofta saknar tillräcklig insikt om varandras arbetsområden. Högskolan föreslår därför att studievägledare, syo-konsulenter och yrkesvägledare får möjlighet att under längre tid inom ramen för sin tjänst och under handledning praktisera inom varandras arbetsområden.

Länsskolnämnden i Värmlands län anser att det är väsentligt att syo-funktionären har aktuella kunskaper och erfarenheter av arbetslivet utanför skolväsendet och förordar praktisk arbetslivsorientering som periodiskt återkommer inom ett visst tidsintervall – förslagsvis fyra veckor inom en fempårsperiod.

Vad beträffar den regionala fortbildningsresursen i syo anser *länskolnämnden i Västernorrlands län* att nuvarande system med en uppdelning på flera län är otillfredsställande och ineffektivt. Nämnden anser att fortbildningsresursen i syo i stället bör tillföras varje länskolnämnds samlade resurs för det regionala SSA-rådet.

Svenska kommunförbundet anser att syo-funktionärerna måste ges tillfälle till återkommande fortbildning varvid enligt styrelsens uppfattning särskild vikt bör läggas vid praktiska studier ute i arbetslivet. Skolan måste uppmärksamt följa de förändringar som där sker och i lämplig grad anpassa sin verksamhet därefter. Därvid bör arbetslivets åtgärder för att bereda sysselsättning för ungdomar med särskilda behov studeras speciellt. Uppföljningen av ungdomar som på grund av handikapp eller av andra skäl inte finner en plats i arbetsgemenskapen är en av syons viktigaste uppgifter. Detta måste uppmärksammas i fortbildningen. Förbundet påpekar också att förmånssidan vid utbildning/fortbildning är reglerad i kollektivavtal mellan parterna på den kommunala arbetsmarknaden. Styrelsen finner inget skäl att frågå denna handlingslinje.

Även *LO* framhåller syo-funktionärernas stora behov av fortbildning. De måste kunna följa förändringarna på arbetsmarknaden och i arbetslivet. Som ett led i deras fortbildning bör det vara möjligt med någon tids tjänstgöring vid arbetsförmedling.

TCO betonar att alla syo-funktionärer genom utbildning och praktik måste vara väl insatta i arbetsförmedlingarnas arbetsuppgifter och arbetsmetoder.

SÖ:s förslag om att viss fortbildning skall handhas av de regionala planeringsråden tillstyrks av de remissinstanser som tagit upp frågan.

Länsskolnämnden i Älvsborgs län anser att fortbildning och fältverksamhet skall knytas nära varandra. I linje med detta bör det regionala planeringsrådet medverka till fortbildning rörande skola- arbetslivs- och syo-frågor.

7.3 Dimensionering

Mot bakgrund av att det redan i dag råder brist på utbildade syo-konsulenter föreslår SÖ en successiv utbyggnad av syo-organisationen.

SÖ understödjer de önskemål som styrelsen för Göteborgs universitet framfört i sina anslagsframställningar för budgetåret 1980/81 om att förlägg en allmän utbildningslinje i studie- och yrkesorientering till Göteborgs universitet.

Länsskolnämnden i Jönköpings län framhåller nödvändigheten av att den nuvarande bristen på syo-funktionärer snarast avhjälps genom ökad utbildning. Löses inte denna fråga anser nämnden att besluten om en förändrad arbetslivsorientering, speciellt i grundskolan, kommer att bli svåra att genomföra. En möjlighet kan vara att ge fler grupper av skolpersonal en utbildning, som ger möjlighet att arbeta med syo-uppgifter.

Länsskolnämnderna i Stockholms, Jönköpings och Örebro län, SFS, Elevförbundet och Svenska föreningen för studie- och yrkesvägledning tillstyrker förslaget att förlägga en allmän utbildningslinje i syo till Göteborgs universitet.

Länsskolnämnden i Kopparbergs län avstyrker däremot förslaget.

Inte heller *högskolan för lärarutbildning i Stockholm* anser att man skall inrätta ytterligare en allmän utbildningslinje för att täcka den temporära bristen på syo-utbildade. I stället föreslår högskolan att intaget ökas på de nuvarande utbildningsorterna och eventuellt också decentraliseras under dessas administration. De kostnadskrävande administrativa basresurserna finns redan på de nuvarande utbildningsorterna.

8 Grundutbildning och fortbildning för övrig skolpersonal och andra berörda samt forsknings- och utvecklingsarbetet

8.1 Grundutbildning och fortbildning

Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker SÖ:s förslag om förstärkta resurser för lärares arbetslivsorientering samt att lärare, skolledare och övrig skolpersonal ges ekonomiska möjligheter att delta i 20-poängskursen Skola-arbetsliv.

Länsskolnämnden i Södermanlands län betonar att praktik i arbetslivet är en väsentlig del av fortbildningen för övrig skolpersonal och andra av syon berörda. Enligt nämndens mening är skolledarutbildningens resurser härvidlag tillfredsställande men resurserna är alltför små när det gäller lärarnas möjligheter till arbetslivspraktik. Vidare framhåller nämnden att för att kunna förverkliga skolans syo-program behövs fortbildning även för skolpolitiker, skolledare, lärare och övrig skolpersonal, prao-handledare, ledamöter i SSA-råd etc.

Länsskolnämnden i Gotlands län anser att lärar-pryon bör göras obligatorisk. Den kan enligt nämnden med fördel samordnas med elevernas arbetslivsorientering. Resurserna för den väl fungerande men minimala arbetslivsorienteringen för lärare samt verksamheten med ALK-kurser sommartid bör också utökas. Dessutom anser nämnden att erfarenheterna från skolledarnas samhällspraktik bör kunna tillvaratas bättre.

Skolstyrelsen i Hällefors betonar vikten av att lärarnas arbetslivsorientering byggs ut i snabbare takt och att lärarna ges möjligheter att besöka eleverna på praktikplatserna ute i samhället. Det är sådana konkreta åtgär-

der som kanske tydligare än olika skrivningar i läroplanen motiverar lärare för ett större delansvar i skolans syo-verksamhet.

Skolstyrelsen i Umeå kan inte se något skäl till att lärarnas arbetslivsorientering skurits ner till två veckor. Enligt skolstyrelsens mening krävs fyra veckor för att man skall kunna bilda sig en klar uppfattning om arbetsplats och arbetsvillkor.

LO framhåller att för att få en bättre anknytning mellan undervisningen och arbetslivet behövs avsevärda fortbildningsinsatser för lärare i form av praktisk arbetslivsorientering under såväl kortare som längre tid.

Skolstyrelsen i Örnsköldsvik anser beträffande SÖ:s förslag att lärare, skolledare och övrig skolpersonal skall ges möjlighet att delta i en 20-poängskurs Skola-arbetsliv samt att en sådan resurs borde användas på så sätt, att berörda kategorier finge en kortare utbildning som i stället vore obligatorisk. Möjligheterna att välja ut lämpliga delar ur 20-poängskursen borde undersökas. Sådana bitar borde sedan kunna läggas ut i huvudsak på arbetstid. Genom en sådan anordning skulle samtliga berörda få beredskap för de utökade insatserna inom syo inklusive strävandena mot integration.

Skolstyrelsen i Mellerud ifrågasätter om det finns möjlighet att utbilda all personal inom skolan för syo-verksamhet. Nödvändigheten av att lärarna får utbildning i samtalsmetodik för att kunna vägleda eleverna ifrågasätts, denna utbildning bör enligt skolstyrelsens åsikt vara tillgodosedd i lärarutbildningen. Information och vägledning bör skötas av yrkesvalsläraren/syo-konsulenten. Skolstyrelsen avstyrker därför förslaget om utbildning av lärare, skolledare och övrig skolpersonal i 20-poängskurs Skola-arbetsliv.

Flera remissinstanser, bl. a. *AMS, högskolan för lärarutbildning i Stockholm, linjenämnden vid ämneslärarlinjen i Linköping, linjenämnden för sektorn för undervisningsyrken i Umeå, länskolnämnderna i Stockholms och Västernorrlands län, några skolstyrelser* samt *TCO*, framhåller att inslag av syo bör ingå i grundutbildningen för lärare.

Sektorn för undervisningsyrken i Umeå anför att det kan vara rimligt att lärare medverkar i den personliga vägledningen av "vanliga" elever. Dock förutsätter ett sådant arrangemang att lärare får en utökad utbildning i syo.

AMS framhåller att i den praktisk-pedagogiska utbildningen bör inslag av syo finnas som tar upp samverkan i syo-frågor inom skolan vid ämnes- och klasskonferenser, information om yrkesorienterande material, uppläggning av studiebesök m. m. Lärarna skall kunna informera eleverna om det egna ämnesområdets betydelse för arbetslivet. I deras grundutbildning bör därför ingå syo-inslag med konkreta exempel på hur kunskaper inom det egna ämnesområdet kan tillämpas i praktiken. Det är också viktigt att blivande lärare ges kunskaper om utbildningsväsendet. Det bör vara en naturlig sak att läraren deltar i studiebesök på olika arbetsplatser tillsammans med eleverna, att de gör besök hos elever som är ute i praktisk arbetslivsorientering osv.

Länsskolnämnden i Jönköpings län föreslår att SÖ i samverkan med UHÄ får i uppdrag att utarbeta förslag till grundutbildning och fortbildning för syo-funktionärer, lärare och övrig skolpersonal.

SFS betonar vikten av att skola-arbetslivsfrågorna kommer in i den regionala och lokala fortbildningen. SSA-råden har en viktig uppgift att organisera en fortbildning om den egna kommunens näringsliv för lärarna.

SAF har i sitt yttrande lämnat flera olika förslag om hur fortbildningen för lärare, skolledare och syo-funktionärer kan läggas upp.

8.2 Forsknings- och utvecklingsarbete

Flertalet remissinstanser delar SÖ:s uppfattning att syo-verksamheten även i fortsättningen bör utvärderas. Vidare tillstyrks SÖ:s förslag om prioriterade områden.

Enligt AMS uppfattning har utvärderingen i hög grad varit inriktad på problem i samband med syons integration inom skolan. Skolans kontakter utåt bl. a. med arbetsmarknaden och arbetsförmedlingen har enligt styrelsens mening inte i tillräcklig omfattning belysts. Syon är enligt AMS av avgörande betydelse för övergången mellan skola och arbetsliv.

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm anser att en närmare organisatorisk knytning mellan forskning, grundutbildning och fortbildning bör eftersträvas, gärna i den formen att lärare inom grundutbildningen ges ett reglerat ansvar inom fortbildningen med exempelvis halv tjänst som lektor i grundutbildning och halv tjänst inom fortbildningen. Som fortbildare bör denna person vara regionalt verksam.

Skolstyrelsen i Enköping vill att man prioriterar särskilt utvärderingen av försök med betygsfri intagning och övergång från grundskola till gymnasieskola.

9 Lokala, regionala och centrala planeringsråd för samverkan mellan skola och arbetsliv

Flertalet remissinstanser delar SÖ:s uppfattning att ökade resurser behövs för den lokala och regionala SSA-rådsverksamheten.

Några instanser, bl. a. *länsskolnämnden i Jönköpings län* och *skolstyrelsen i Östhammar*, förordar att det lägsta beloppet för den lokala SSA-rådsverksamheten skall vara 0,5 grundbelopp i stället för nuvarande 0,3 grundbelopp.

Länsskolnämnden i Södermanlands län anser att varje kommun behöver en heltidsanställd funktionär, som i mindre kommuner möjligen kan ha en del angränsande uppgifter.

Länsskolnämnden i Gotlands län anför att beträffande de lokala och regionala planeringsrådets ekonomiska möjligheter att fungera som exeku-

tiva organ finns ett stort behov av ökade statsbidrag, inte endast för planerings- och sammanträdesverksamhet utan även för konkreta arbetsinsatser för ungdomarnas framtid i form av utredningar, arbetsgrupper och försöksverksamhet. Detta ställer då även krav på kraftigt utökade resurser för kanslipersonal.

Länsskolnämnden i Västernorrlands län framhåller att det förmodligen är lika arbetskrävande för en liten kommun att anordna en kurs i arbetslivskunskap som det är för en stor kommun. Nämnden föreslår därför att varje kommun tilldelas en resurs för SSA-råd motsvarande ett halvt grundbelopp.

Även länsskolnämnden i Jämtlands län anser att minst en halv tjänst som SSA-sekreterare måste finnas i varje kommun. Dessutom föreslås resurser för en heltidstjänst som SSA-sekreterare vid varje länsskolnämnd.

Vuxenutbildningsnämnden i Kalmar län anser att SSA-råden bör få möjligheter att även engagera sig i frågor som rör vuxenutbildning. Nämnden finner det därför viktigt att dels ökade resurser anvisas för rådets verksamhet, dels att regionala planeringsråd inrättas i samtliga län.

Några remissinstanser, bl. a. *högskolan för lärarutbildning i Stockholm*, *SFS*, *Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation*, *LRF*, *Handikappförbundens centralkommitté* och *Riksförbundet Hem och Skola*, har synpunkter på representationen i SSA-råden.

Enligt *LO* bör målet vara att de allra flesta kommuner garanteras statsbidrag så att de kan ha SSA-sekreterare på heltid. Mindre än halvtidstjänst bör inte accepteras i något fall.

Den pågående utvärderingen av SSA-rådets verksamhet bör enligt *LO* ligga till grund för centrala åtgärder för att stödja och utveckla verksamheten men också för beräkning av det framtida statsbidragsbehovet för SSA-råden. *LO* anser att i gymnasiekommunerna måste statsbidraget också täcka kostnaderna för att bedriva yrkesrådets verksamhet.

Länsskolnämnden i Skaraborgs län framhåller att den personliga kontakten med ungdomarna är synnerligen tidskrävande och ställer höga krav på ett väl fungerande samarbete mellan skola, syo-funktionär, SSA-råd, arbetsförmedling och social centralnämnd. Det torde vara lämpligt att en representant från socialförvaltningen knytes till SSA-rådet för verksamheten bland t. ex. socialt handikappad ungdom.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län vill särskilt påpeka betydelsen av att de lokala rådets ställning som planeringsråd åt skolstyrelsen starkare än hittills markeras och detsamma gäller de regionala rådets ställning inom länsskolnämnden.

Stockholms skoldirektion anför att om en ökning av statsbidraget genomförs kan resurserna bl. a. användas för arvodering av olika former av utredningsarbete som t. ex. kartläggning av praktikplatsbehovet.

TCO anser det viktigt att en övergripande kommunal plan upprättas och

att det av den framgår skolstyrelsens, SSA-rådets, SSA-sekreterarens, skolledarnas, syo-funktionärernas och lärarnas uppgifter och ansvarsområden i syo-verksamheten.

Chalmers tekniska högskola anser att för att planera och genomföra fortbildning av personal och information till gymnasieelever vore det önskvärt med någon form av regionalt samarbete mellan skolan och högskolan. Detta samarbete kan eventuellt bedrivas inom de föreslagna regionala planeringsråden.

Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län avstyrker att ett centralt planeringsråd f. n. inrättas.

10 Arbetsmarknadsverkets och högskolans medverkan i skolans syo-verksamhet

Från flera remissinstanser inom högskolesektorn betonas vikten av en utbyggd samverkan mellan högskolan och gymnasieskolan.

Universitetet i Lund anser att högskolans medverkan i skolans syo i första hand bör inriktas på fort- och vidareutbildning av såväl lärare som syo-personal. För att tillgodose de mer kortsiktiga frågorna om hur man upplever studierna bör man ge möjlighet för gymnasiestuderande att komma i direktkontakt med högskolestuderande. Formerna för detta får utarbetas lokalt av varje högskola.

Universitetet i Linköping anför att det tidigare samarbetet har till stor del varit begränsat till gymnasieskolan, men det är viktigt att det i framtiden utvecklas till att gälla såväl lägre nivåer i ungdomsskolan som olika typer av vuxenutbildning.

Universitetet i Umeå betonar att från högskolans synpunkt är det angeläget att lärarna inte minst på gymnasieskolan får en ökad kontakt med de utbildningar, som nu erbjuds inom universitet/högskolor. Detta kan ske genom informationsdagar för olika lärargrupper, där både pågående forskning inom resp. ämnesområde och grundutbildningen redovisas.

Även *SFS* understryker behovet av samverkan gymnasieskola-högskola och efterlyser härvid en närmare samverkan SÖ-UHÄ.

Länsskolnämnden i Stockholms län instämmer i SÖ:s konstaterande att samarbetet med arbetsmarknadsverket fungerar i stort sett tillfredsställande, men måste konstatera att samarbetet gällande anskaffande av praktikplatser i Stockholms län inte fungerat bra. Nämnden bedömer denna fråga som synnerligen viktig och föreslår att SÖ och AMS tar upp den till behandling samt att tillräckliga resurser anslås.

SACO/SR framhåller beträffande arbetsmarknadsverkets medverkan i syo-verksamheten att samverkan i uppföljningsarbetet med ackquisitionen av platser för den praktiska arbetslivsorienteringen borde förbättras. SACO/SR anser det väsentligt att dessa problem, både kvalitets- och

kvantitetsmässigt, undersöks i samband med nu pågående arbete för en vidgad arbetslivsorientering.

Elevvårdskommittén anser att när det gäller anskaffning av praktikplatser och arbete åt elever med fysiska, psykiska och sociala handikapp samt åt elever med anpassad studiegång måste skolan få ställa stora krav på arbetsförmedlingarna. Ur elevvårdssynpunkt är det därför nödvändigt, att samarbetet mellan skolan och arbetsmarknadsverket fungerar väl och att AMS får tillräckliga personella resurser att klara ackquisitionen av arbetsplatser.

Det är enligt elevvårdskommitténs uppfattning viktigt, att skolan har kännedom om de arbetsmarknadspolitiska hjälpmedel som finns för vuxna handikappade, t. ex. halvskyddad sysselsättning och skyddat arbete. Erfarenheter från arbetsmarknadsutbildning vid AMU-center och inom företag bör också komma skolan till del.

11 Statsbidragskonstruktionen

Statsbidrag för syo i grundskola, gymnasieskola och viss kommunal högskoleutbildning utgår till varje kommun och landstingskommun i form av grundbelopp, vilkas antal står i viss relation till antalet elever.

För ordinarie och extra ordinarie yrkesvalslärare, som inräknar syo i lärartjänst, utgår statsbidrag för nedsättningsdelen ur det s. k. tilläggsbidraget. Statsbidraget för syo till kommunerna minskas därvid med det antal grundbelopp som motsvarar syo-delen i yrkesvalslärartjänsterna.

För de kommuner som f. n. tillämpar delningstalet 750 resp. 800 föreslår SÖ att delningstalet 700 tillämpas för alla kommuner. Vidare föreslår SÖ ytterligare resurser inom flera specialområden.

Många remissinstanser tillstyrker SÖ:s förslag att delningstalet 700 tillämpas för alla kommuner vid beräkning av antalet grundbelopp. Några remissinstanser förordar ett lägre delningstal än vad SÖ föreslagit. Bl. a. föreslår *LO*, *SFS* och *Svenska föreningen för studie- och yrkesvägledning* delningstalet 500.

SACO/SR finner den föreslagna sänkningen otillräcklig och anser att delningstalet bör fastställas till 650. *SACO/SR* anser att en sänkning av nuvarande delningstal är det viktigaste resursanspråket och prioriterar en sänkning utöver SÖ:s förslag framför övriga förslag till ökade resurser.

Enligt *SACO/SR*:s mening bör elever som genomgått kurser kortare än ett läsår räknas som helårselever.

Riksförbundet Hem och Skola pekar i detta sammanhang på vikten av att tillräckliga resurser ges den uppföljande syon, även vad gäller de elever som fortfarande ett år efter avslutad grundskola inte fått stadigvarande arbete eller påbörjat någon utbildning.

Statskontoret avstyrker en resursförstärkning för syo som begränsas till

enbart en uppräknig av antalet grundbelopp för verksamheten. I stället förordar statskontoret en omprövning av själva grunderna för det hittillsvarande verksamhetsbidraget, bl. a. en analys av möjligheterna att helt eller delvis avlösa detsamma inom ramen för skatteutjämningsystemet.

RRV anser att de gällande och föreslagna riktlinjerna för bidrag till syo-verksamhet ger en komplicerad och splittrad bild. Viss oklarhet om intentionerna i SÖ:s rapport råder dock, eftersom förslag till författningstext inte upprättats. Enligt RRV:s mening bör ytterligare överväganden göras dels i förenklande syfte, dels för att också via bidragsformen betona syo som en integrerad del av skolverksamheten.

Länsskolnämnden i Östergötlands län anser att på längre sikt bör strävan vara att samla hela statsbidragsgivningen till syo-verksamheten under en "hatt" och överlämna till den lokala styrelsen att fördela bidrag till de olika verksamhetsgrenar som kräver syo-insatser.

Länsskolnämnden i Hallands län anser det riktigt att syo-resurser liksom andra resurser ges en behovsriktad styrning. Denna styrning bör enligt nämndens mening ske kommunalt utifrån kommunala överväganden. Nämnden avstyrker därför specialdestinerade resurser enligt SÖ:s förslag och anser att behövlig resursförstärkning bör ske genom uppräknig av schablonbeloppen.

LO ifrågasätter om inte den nuvarande statsbidragskonstruktionen borde övervägas så att den i stället kan överensstamma med beräkningen av förstärkningsresurserna för grundskolan, dvs. ett bidrag för varje elev och inte efter delningstal som nu är fallet. Även med en sådan konstruktion bör resurserna huvudsakligen läsas till syo-tjänster och då utifrån ett elevunderlag med 500. Men delar av resurserna bör också kunna vara "fria".

Några remissinstanser, bl. a. länsskolnämnderna i Östergötlands, Jönköpings och Göteborgs och Bohus län, skolstyrelserna i Göteborg och Vaxholm, Svenska kommunförbundet och Svenska föreningen för studie- och yrkesvägledning har synpunkter på statsbidragskonstruktionen för yrkesvalslärarna. Därvid framförs att kostnaderna för nedsättningen av yrkesvalslärarnas undervisningsskyldighet inte bör räknas in i tilläggsbidraget utan statsbidraget till såväl syo-konsulent som yrkesvalslärare bör utgå i form av ett gemensamt anslag för kommunens syo-verksamhet. Det betonas att personalkostnaderna för syo-funktionärerna måste drabba kommunerna lika oavsett om man har syo-konsulent eller yrkesvalslärare anställd.

Svenska kommunförbundet förutsätter att vid fastställande av grundbidragets nivå hänsyn tas till att yrkesvalsläroorganisationen medför högre kostnader än syo-konsulentorganisationen.

Beträffande medelstilldelningen till de regionala SSA-råden påpekar länsskolnämnden i Jämtlands län att det föreslagna beräkningssättet kraftigt missgynnar glesbygdslänen genom att endast ta hänsyn till det totala

antalet grundbelopp i länet. Vid beräkningen bör även hänsyn tas till geografiska förhållanden liksom att dessa län ofta har stor ungdomsarbetslöshet.

Länsskolnämnden i Gotlands län anser att den utökning av arbetsuppgifterna inom syon som tillkommit genom exempelvis införandet av det kommunala uppföljningsansvaret eller verksamheten inom SSA-råden inte har beaktats i tillräckligt stor utsträckning. Nämnden betonar att nya arbetsuppgifter eller omformuleringar av målen måste få genomslag även vid resursbedömningar och tilldelning.

SÖ:s beräkning av kostnader för praktisk arbetslivsorientering i grundskolan

Genom beslut den 19 juli 1979 gav regeringen vissa uppdrag till SÖ med anledning av propositionen (1978/79: 180) om läroplan för grundskolan. Beträffande samverkan mellan skola och arbetsliv skulle SÖ i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen utreda det samlade behovet av praktikplatser för olika utbildningar och möjligheterna att tillgodose detta behov samt klarlägga det ökade personalbehovet inom skolan och hos arbetsmarknadsmyndigheterna jämte konsekvenserna för planeringsrådets verksamhet vid en utbyggnad av arbetslivsorienteringen. Vidare skulle SÖ beräkna kostnaderna för stat, kommun, företag eller andra institutioner vid praktisk arbetslivsorientering i grundskolan av olika längd samt belysa hur kostnaderna skulle kunna fördela sig på skilda kommuner. SÖ har redovisat nyssnämnda del av uppdraget till regeringen den 1 april 1981.

SÖ har bedrivit utredningsarbetet i samråd med AMS. I övrigt har en arbetsgrupp medverkat i utredningsarbetet i vilken har ingått representanter för arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), gymnasieutredningen, Landsorganisationen (LO), Landstingsförbundet, SÖ, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Svenska kommunförbundet, Centralorganisationen SACO/SR, Tjänstemännens centralorganisation (TCO) och universitets- och högskoleämbetet (UHÄ).

Utredningen omfattar en analys av behovet av arbetslivskontakter dels vid slutet av 1970-talet, dels under läsåret 1982/83.

En uppskattning av behovet av arbetslivskontakter för läsåret 1982/83 har gjorts för samtliga utbildningsområden. I det följande redovisas SÖ:s beräkningar med avseende på grundskolans behov.

Grundskolan

För närvarande deltar ca 170 kommuner i försöksverksamheten med förändrad arbetslivsorientering. Endast 8 kommuner har i början av år 1981 arbetslivskontakter som omfattar 6 veckor eller mera.

Mot denna bakgrund har SÖ:s beräkningar av behovet av arbetslivskontakter för grundskolan för läsåret 1979/80 omfattat endast de 3 obligatoriska studiebesöken i årskurs 8 och 2 veckors pryo i årskurs 9. Detta innebär att det behov av arbetslivskontakter som redovisas för läsåret 1979/80 är något underskattat.

Vid bedömningen av den framtida utvecklingen av behovet av arbetslivskontakter i grundskolan har utgångspunkten varit att analysera hur stort behovet blir under förutsättning att arbetslivskontakterna omfattar 6 respektive 10 veckor läsåret 1982/83.

SÖ har vid sina beräkningar av skolans behov av arbetskontakter uttryckt detta i elevveckor. Därvid har elevvecka definierats som arbetslivs-kontakt för en elev eller en grupp elever under en vecka.

Behovet av elevveckor utgår från SÖ:s antagande att eleverna på låg- och mellanstadierna har studiebesök under en vecka på vardera stadiet. Vidare att eleverna har en vecka praktisk arbetslivsorientering på arbetsplats i var och en av årskurserna 7 och 8 och 2 veckor i årskurs 9 (3 perioder på högstadiet). Dessa antaganden har gjorts för ett behov av arbetslivskontakter uttryckt i elevveckor vid 6 veckors prao.

Vid 10 veckors prao har antagits att eleverna har studiebesök under en vecka på lågstadiet och en vecka på mellanstadiet samt praktisk arbetslivsorientering på arbetsplats under 2 veckor i årskurs 7, 3 veckor i årskurs 8 och 3 veckor i årskurs 9 (6 perioder på högstadiet).

Enligt de beräkningar som SÖ redovisar skulle behovet av arbetslivs-kontakter öka med 70 % från läsåret 1979/80 till läsåret 1982/83, nämligen från 300 000 elevveckor till 510 000 elevveckor, vid utbyggnad till 6 veckors prao. Som har nämnts tidigare bör denna ökning bli något mindre med tanke på att ett antal kommuner redan läsåret 1979/80 hade arbetslivskontakter utöver de obligatoriska.

En utökning av prao till 10 veckors prao medför en ökning av antalet elevveckor med 220% till 950 000.

SÖ har också beräknat behovet av platser för arbetslivskontakter för prao i grundskolan. Behovet av platser för arbetslivskontakter beräknas öka från 210 000 platser vid slutet av 1970-talet till 340 000 platser under läsåret 1982/83, dvs. en ökning med 62% vid en utbyggnad av prao till 6 veckor. Vid en utbyggnad till 10 veckor blir ökningen 460 000 platser, dvs. ca 220%.

Det antal platser som studiebesöken beräknas ta i anspråk ökar från 46 000 platser läsåret 1979/80 till 210 000 platser läsåret 1982/83.

För att skaffa fram det antal platser som behövs är det, enligt SÖ:s och AMS bedömning, nödvändigt att som ett första steg rationalisera praktikanskaffningar t. ex. med hjälp av ADB. Tillgången kan ytterligare ökas med en större intensitet i metoderna, t. ex. genom personliga kontakter. Detta innebär att, allt eftersom antalet praktikplatser som skall anskaffas ökar, allt dyrbarare metoder för ackquisition måste användas.

Det har visat sig, uppger SÖ i rapporten, att skolan i dag inte utnyttjar alla platserna för arbetslivskontakter som arbetsmarknadsverket ackvirerar. Detta gäller framför allt platser inom industrin. Det förekommer att skolan i stället själv skaffar en del av platserna för arbetslivskontakter. En nödvändig förutsättning för att arbetet skall kunna bedrivas rationellt är, menar SÖ, att skolan använder sig av de platser som arbetsmarknadsverket tar fram.

SÖ framhåller att om målen för prao skall kunna nås är det viktigt att samtliga sektorer inom arbetslivet ställer upp med praktikplatser i rimligt

förhållande till deras andel av arbetsmarknaden. Den statliga sektorn uppskattades läsåret 1978/79 bidra med ca 2% av antalet pryo-/prao-platser, den primärkommunala sektorn med 18 % och den landstingskommunala sektorn med 7%. Den privata sektorn bidrog med uppskattningsvis 73% av platserna. Denna fördelning av platserna för prao står inte i proportion till antalet anställda inom respektive sektor.

SÖ har gjort en beräkning av hur fördelningen blir om arbetsgivarna tar emot prao-elever proportionellt i förhållande till antalet heltidsanställda. Den statliga sektorn skulle då behöva öka antalet prao-platser från nuvarande 2% till 15%. De kommunala arbetsgivarna har läsåret 1979/80 tagit emot ca 18% av pryo-/prao-eleverna. Läsåret 1982/83 skulle kommunerna med denna teoretiska beräkning ta emot en mindre andel av eleverna.

Landstingen som arbetsgivare har läsåret 1979/80 tagit emot ca 7% av pryo-/prao-eleverna och skulle läsåret 1982/83 ta emot 9% av prao-eleverna om de fördelas proportionellt på antalet heltidsanställda. De privata arbetsgivarna tog läsåret 1979/80 emot ca 73% av pryo-/prao-eleverna och en minskning till 65% bör kunna ske om övriga arbetsgivare påtar sig en ökad andel av prao-platserna.

Skolans personalbehov vid praktisk arbetslivsorientering 6 och 10 veckor

Den personalkategori som ägnar mest tid åt prao-verksamheten är syo-konsulenter och yrkesvalslärare. SÖ har beräknat att syo-funktionärernas arbetsinsats för pryo-/prao-verksamheten läsåret 1979/80 motsvarade 70 tjänster. Vid en utbyggnad till 6 veckors prao 1982/83 skulle behovet av syo-funktionärer öka med 40 heltidstjänster. En utbyggnad av prao till 10 veckor samma läsår skulle öka behovet med 150 tjänster.

Lärarnas deltagande i prao-verksamheten förutsätts ske inom ramen för den ordinarie arbetstiden. I det fall eleverna har arbetslivskontakter utanför skolan klassvis förutsätts lärarna ägna den undervisningsfria tid som därvid uppstår åt att besöka eleverna på deras prao-platser.

Statliga och kommunala kostnader inom skolområdet för pryo/prao läsåret 1979/80 och för prao av olika längd läsåret 1982/83

Skolans kostnader för prao på högstadiet fördelar sig på statliga kostnader och kommunala kostnader. De statliga kostnaderna innefattar lönekostnader med lönekostnadspålägg för syo-funktionärer. Lärarnas löner räknas inte som en kostnad i detta sammanhang eftersom en utökad prao inte antas påverka behovet av lärartjänster. De kommunala kostnaderna omfattar kostnader för kanslipersonal samt s. k. rörliga kostnader, bl. a. matersättning och reseersättning till elever och skrivmaterial.

De statliga kostnaderna för skolans arbetslivskontakter rörande pryo/prao på högstadiet läsåret 1979/80 har uppskattats till ca 8 milj. kr.

Vid en utökning till 6 veckors prao fram till läsåret 1982/83 kan kostnadsökningen uppskattas till ca 5 milj. kr. Vid en utökning till 10 veckors prao

fram till läsåret 1982/83 kan de totala kostnaderna uppskattas till ca 19 milj. kr. De båda talen avser arbetslivskontakter på högstadiet.

De kommunala kostnaderna för skolans arbetslivskontakter rörande pryö/prao läsåret 1979/80 har uppskattats vara ca 30 milj. kr.

Vid en utökning till 6 veckors prao fram till läsåret 1982/83 kan kostnadsökningen uppskattas till ca 6 milj. kr. Vid en utökning till 10 veckors prao fram till läsåret 1982/83 kan totalkostnaderna uppskattas till ca 43 milj. kr.

Hur skolans kostnader fördelar sig på skilda kommuner

SÖ har ansett att det ej varit möjligt att belysa hur kostnaderna för prao kan variera mellan skilda kommuner.

Kostnader för arbetsgivare att ta emot praoelever

Kostnaderna för arbetsgivare att ta emot prao-elever varierar mycket kraftigt. Variationer mellan 0–2 300 kr. per elevvecka har framkommit vid stickprovsundersökningar utförda av SAF.

Det har antagits att kostnaderna för merparten arbetsgivare troligtvis varierar mellan 200 och 800 kr. per elevvecka.

Arbetsmarknadsverkets kostnader för ackquisitionen

När det gäller praoen i årskurs 7 är praktikinspektörernas uppfattning att det kommer att bli svårt att skaffa platser hos arbetsgivarna. Eleverna bedöms vara för unga. Kommunerna får därför överväga om elevernas prao, i brist på platser i arbetslivet, kan fullgöras inom skolan. Ett ytterligare villkor för att praoen skall kunna byggas ut åtminstone till 6 veckor är att arbetsgivaren ställer platser till förfogande i en utsträckning som i stort motsvarar deras andel av den lokala arbetsmarknaden.

Slutsumman av kostnaderna för arbetsmarknadsverkets ackquisition av prao-/pryo-platser:

<i>Omfattning</i>	<i>Antal platser</i>	<i>Kostnad</i>
Nuvarande omfattning	ca 210 000	ca 5,5 milj. kr.
6 veckors prao	ca 335 000	ca 11 milj. kr.
10 veckors prao	ca 670 000	ca 22 milj. kr.

Sammanställning av samtliga kostnader för pryö/prao (i milj. kr.)

	pryo/prao 1979/80		6 v prao 1982/83		10 v prao 1982/83	
	200 kr/ vecka	800 kr/ vecka	200 kr/ vecka	800 kr/ vecka	200 kr/ vecka	800 kr/ vecka
Skola	39	39	50	50	101	101
Arbetsmarknadsverket	6	6	11	11	22	22
<i>Arbetsgivare</i>						
Stat	2	6	15	58	28	110
Kommun	14	54	11	43	20	81
Landsting	5	21	9	35	17	66
Privat	55	220	63	252	120	478
Totalt	121	346	159	449	308	858

Enligt SÖ är följande faktorer av avgörande betydelse för om de föreskrifter om utbyggnad av praon som finns i läroplanen för grundskolan (Lgr 80) skall kunna uppfyllas:

- att varje samhällssektor tar sin del av ansvaret när det gäller att ställa upp med platser för arbetslivskontakter,
- att varje samhällssektor på samma villkor som nu påtar sig de kostnader som är förknippade härmed,
- att skolan informerar arbetsgivare och arbetsförmedling när de ackvirerade platserna inte utnyttjas,
- att arbetslivets, skolans, elevernas och föräldrarnas kunskaper om målen för praon ökas,
- att skolan tar på sig större ansvar när det gäller att informera arbetslivet om mål och innehåll i fråga om praon samt att skolan tar tillvara erfarenheterna från praon i undervisningen,
- att arbetsmarknadsverkets ackquisitioner av platser för arbetslivskontakter genom ökade ekonomiska resurser kan ske med hjälp av ADB,
- att en samordning sker av skolans arbete med ackquisition av platser för studiebesök,
- att skolan godtar de platser arbetsmarknadsverket ackvirerar såvida arbetslivskontakt vid dessa platser inte strider mot läroplanens mål,
- att staten anvisar medel för att täcka kostnader för personal, för ackquisitionsarbete och för syo-funktionärer.

Studie- och yrkesorienteringens och den praktiska yrkes- och arbetslivsorienteringens framväxt i grund- och gymnasieskola

1 Utvecklingen från 1900-talets början till 1950

Den första arbetsförmedlingen inrättades i Helsingborg år 1902 och var kommunal. I samband med att regeringen Staaff 1906 beviljade anslag till den offentliga arbetsförmedlingen markerades myndigheternas intresse för yrkesvägledning bl.a. genom att frågan om åtgärder för främjande av de ungas yrkesval och arbetsanvisning uppmärksammades.

Mellan åren 1904 och 1912 tillkom på kommunala initiativ s.k. skolbarnsförmedlingar i bl. a. Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping. Dessa förmedlingar organiserades i samverkan mellan skolan och arbetsförmedlingen och hade som syfte att underlätta de ungas övergång till arbetslivet. Verksamheten innebar bl. a. att skolläkaren skulle bedöma och uttala sig om de yrken och arbetsuppgifter som eleverna hade valt. Skolbarnsförmedlingarna infriade inte de förväntningar man hade haft på dem. Flera orsaker samverkade, t. ex. det första världskrigets utbrott – arbetsförmedlingarna fick utökade uppgifter – och bristen på arbetskraft som fick myndigheterna att göra bedömningen att ungdomsförmedlingen var onödig.

I 1918 års fortsättningsskolestadga (kapitel 2, § 10) föreskrevs att i samband med arbetet i fortsättningsskolan borde åt lärjungarna givas behövlig ledning för val av yrke, varjämte lämpliga åtgärder borde vidtagas för att skolan i samförstånd med den offentliga arbetsförmedlingens organ måtte kunna medverka till lärjungarnas anställande inom de arbetsområden, för vilka de kunde antagas äga de bästa förutsättningarna. Paragrafen fick ingen större praktisk betydelse, men den var länge det enda legitimerande underlaget för yrkesvägledningen.

I en handledning för blivande folkskollärare från 1915 markerades på olika sätt att läraren hade vägledande uppgifter inför elevernas vuxenliv. Lärarnas vägledningsuppgifter betonades ytterligare år 1922 då skolöverstyrelsen ålade folkskoleseminariernas rektorer att tillse, att de blivande lärarna blev undervisade kring de yrkesorienterande uppgifterna i skolan (Kungl. Skolöverstyrelsens cirkulär, dec. 1922). Några av orsakerna till denna framtoning av de yrkesvägledande och yrkesorienterande uppgifterna var skolväsendets utbyggnad med olika skolformer och yrkesvärldens allt mera ökade differentiering.

Under 1920- och 1930-talen präglades samhället av svåra arbetslöshetsperioder som bidrog till att yrkesvägledningen kom i fokus i olika samman-

hang. Under 1920-talet tillkom de första ungdomsförmedlingarna, som skulle svara för yrkesvägledningen i alla åldrar. År 1929 beviljades arbetsförmedlingarna ett årligt anslag på 10 000 kr. till bestridande av kostnaderna för underlättande av yrkesval och för arbetsanvisning åt ungdom. För att kunna realisera detta förutsattes samverkan mellan skolan och arbetsförmedlingen.

Kungl. Skolöverstyrelsens PM (Kungl. Skolöverstyrelsens PM för lokala skolmyndigheter 1929) till skolmyndigheterna klargjordes en del av lärarens yrkesvägledande uppgifter. Vid sidan av den gemensamma allmänna orienteringen borde varje lärjunge ha tillfälle att enskilt rådgöra med läraren. Även arbetsförmedlingarna erhöll PM från tillsynsmyndigheten Kungl. Socialstyrelsen, med anvisningar om hur förmedlingen skulle förfara när den unge inställde sig för att efterhöra den förefintliga arbetstillgången och rådgöra om framtidsutsikter på olika banor (Kungl. Socialstyrelsen. PM för offentliga arbetsförmedlingsanstalter, 1929).

Det föreslagna programmet fick ingen större genomslagskraft, framförallt på grund av arbetslösheten omkring 1930, som också drabbade ungdomen – arbetsanskningsproblemet överskuggade yrkesvägledningsproblemet –, bristande ekonomiska resurser, avsaknad av metoder och samarbetsvårigheter mellan skolan och arbetsförmedlingen.

Under senare delen av 30-talet ökade samhällets intresse för yrkesvägledningen. Man höll konferenser kring yrkesvägledningsfrågor och man motionerade i riksdagen. Bertil Ohlin framlade år 1938 en motion om tillsättande av en utredning angående reglering av arbetstiden för ungdom i åldern 14-18 år. Motionären framhöll att även andra möjligheter till yrkesrådgivning än de, som grundas på psykotekniska experiment skulle beaktas, framför allt i folkskolans högsta klass men även i samband med yrkesundervisningen. Motionen blev inte bifallen.

Statens arbetsmarknadskommission, som 1940 övertog ledningen av arbetsförmedlingen, fick ansvaret för att vidta de första mera genomgripande åtgärderna för yrkesvägledningens uppbyggnad. Den under 30-talet påbörjade diskussionen om ansvarsfördelningen mellan skolan och arbetsförmedlingen löstes. Organisatoriskt och administrativt skulle yrkesvägledningen föras till arbetsförmedlingen och skolans uppgifter skulle vara av rent pedagogisk natur. Denna ansvarsfördelning ansågs öka yrkesvägledningens möjligheter att verka i arbetsmarknadsreglerande riktning. Det skall tilläggas att Statens arbetsmarknadskommission utgick ifrån att alla åldrar skulle omfattas av yrkesvägledningen.

I och med att den centrala arbetsmarknadsmyndigheten i början på 1940-talet tog på sig huvudansvaret för yrkesvägledningen blev en av dess huvuduppgifter att planera för yrkesvägledningen i skolan. I början av 1940-talet inrättades en sektion för yrkesvägledningsfrågor inom byrån för arbetsförmedlingsfrågor i samband med en tämligen snabb och kraftig utbyggnad av ungdomsförmedlingen. Sektionen inledde ett samarbete med SÖ.

Redan tidigare hade en punktvis insatt vägledning förekommit i en del skolor. I folkskolan delades ut broschyrer om yrkesvalet och yrkesvägledare höll som regel någon timmes orientering i sista klassen.

Yrkesvägledande verksamhet förekom sedan 1940-talet i realskolor, flickskolor, gymnasier och folkhögskolor. Den omfattade lektionsföredrag och enskild yrkesvägledning huvudsakligen i resp. skolformers avslutningsklass och i någon utsträckning i valklasser. Däremot var insatsen i yrkesskolan av ringa omfattning.

När det gällde folkskolan kunde arbetsförmedlingens yrkesvägledare ej nå ut till alla orter. Därför tillsattes kontaktmän för yrkesvägledning på orter där yrkesvägledare ej var stationerade. Dessa kontaktmän hade annonserad mottagning någon timme i veckan.

Som en del i 1940 års skolutredningsarbete skrev E. Neymark i sin grundläggande "Skolungdomens vägledning till utbildning och yrke" (SOU 1945:42) att skolan borde ha en betydligt aktivare och bredare roll i yrkesvägledningsarbetet. Skolans många möjligheter att genom undervisning, anlagsorientering och praktisk yrkesorientering stödja eleverna i deras val av utbildning och yrke underströks kraftigt.

Utredaren framhöll att den personliga begåvningsbilden inte börjar få sin individuella särprägel förrän vid pubertetens inträde. I utredningen framhölls också att inget hindrade en förberedande anlags- och yrkesorientering från att starta i detta skede av elevens utveckling. I en ingående analys av de undervisningsplaner som då gällde folkskolan och de högre allmänna läroverken klargjordes i vilka ämnen och årskurser som studie- och yrkesorientering skulle kunna tas upp. Principen om att syon borde vara en integrerad del av skolans verksamhet, en princip som senare kommit att betonas allt starkare, kan därmed sägas vara grundad.

Emellertid fastslog utredningen också att anlagsorienteringens uppgifter och betydelse icke fick underskattas enär man i görligaste mån och på ett så tidigt stadium som möjligt skulle försöka sortera individerna efter vars och ens möjligheter att uppfylla ett yrkes krav.

I 1946 års skolkommissions principbetänkande (SOU 1948:27) angavs olika riktlinjer för yrkesvägledningens utformning i den nya skolan. Det kan vara av intresse att notera att diskussionen om tidpunkten för yrkesvalsmognadens inträde sedermera användes som ett av argumenten för en nioårig skola. I stort följde kommissionen skolutredningens förslag inom det vägledningsmetodiska området. Den betonade vikten av en gedigen yrkesvägledningsutbildning och att användningen av praktisk-psykologiska anlagsundersökningar var angelägen. I sammanhanget nämndes särskilt hur lärarnas utlåtande om eleverna skulle förbättras om det i högre grad vore baserat på olika test. Ett delvis nytt innehåll i yrkesvägledningen angav kommissionen genom sitt förslag om att genom praktik öka elevernas kunskaper om och erfarenheter av arbetslivet. Människosyner markerades bl. a. genom kritiken mot skolans vägledning som ansågs alltför

begränsad, därför att orienteringen om olika yrken endast omfattade de mest vanliga. De särskilt begåvade eleverna skulle enligt kommissionen knappast ha någon nytta av orienteringen om dessa.

Skolkommissionens förslag angående yrkesvägledningens utformning inom skolan följdes upp av en särskild samlarbetskommitté som tillsattes år 1949 med företrädare för arbetsmarknadsstyrelsen, skolöverstyrelsen, skolkommissionen och överstyrelsen för yrkesutbildning. I (SOU 1952: 42) Yrkesvägledningen och skolan presenterade kommittén de riktlinjer som styrde utvecklingen under många år framåt. Utredningen betonade, liksom 1940 års skolutredning och 1946 års skolkommision tidigare hade gjort, yrkesvalets frihet och yrkesvägledningens frivillighet. Man kunde emellertid tänka sig att den gjordes obligatorisk för vissa grupper elever och i vissa årskurser. Här avsågs bl. a. hjälpklasselver. Vidare slog man fast att testresultaten måste kompletteras med andra typer av observationer.

Frågan om befattningshavare för yrkesvägledningen togs också upp i utredningen. Det ansågs vara riktigtast, att lärarna handhade den yrkesorienterande undervisningen. De ansågs på ett helt annat sätt än yrkesväglärdarna vid arbetsförmedlingen vara pedagogiskt utbildade. Skolan skulle vid enstaka tillfällen fortfarande kunna anlita yrkesväglärdare. Kommittén ansåg skolkuratorsinstitutionen särskilt värdefull för yrkesvägledningen vid högre skolformer med tanke på att skolkuratoren hade möjlighet att personligen lära känna eleverna under en längre tid.

2 Yrkesvalslärare i skolan

År 1949 utgav kommittén en promemoria (återgiven i SOU 1952: 42) där den föreslog ett yrkesvalslärarsystem. Bakgrunden till förslaget var, att yrkesvägledningen ansågs fungera otillfredsställande eller inte alls ute i skolorna och då särskilt på landsbygden. Naturligast vore, enligt kommittén, att studie- och yrkesorienteringen ingick som ett kontinuerligt led i skolans arbete och att lärare utbildades särskilt i yrkesvägledning. Det räckte sålunda inte med allmän pedagogisk färdighet längre utan särskild utbildning i yrkesvägledning krävdes.

Yrkesvalslärarsystemet tillkom i samband med att försöksverksamheten med enhetsskola startade och man övergick från ett bortvals- till ett tillvalssystem på det stadium som motsvarar årskurserna 7–9.

I prop. 1951: 136 angående anslag för budgetåret 1951/52 till skolöverstyrelsen m. m. fördes förslaget om ett provisoriskt ordnande av yrkesvägledningen i enhetsskolan fram. På grundval av statsmakternas beslut bemyndigades SÖ att i samråd med AMS och KÖY utfärda anvisningar rörande yrkesvägledningens ordnande i skoldistrikt med försökvis anordnad nioårig enhetsskola.

AMS och SÖ utfärdade sedermera anvisningar, varvid yrkesvalslärarnas

arbetsuppgifter i skolans och arbetsförmedlingens tjänst närmare preciseras (AMS:s cirkulär Y9. 8 juli 1957).

Nu grundades den princip som tillförsäkrade skolan en automatik i tilldelningen av specialutbildad personal för verksamheten. Kontaktarbetet i samband med yrkesvägledning skulle enligt skolstadgan inräknas i undervisningsskyldigheten för lärare i läro- och övningsämnen och för yrkeslärare.

Den teoretiska yrkesorienteringen inordnades i ämnet samhällskunskap och tilldelades där ett antal cirkatimmar. Anvisningarna föreskrev att i de fall yrkesvalsläraren inte själv ombesörjde teoretisk yrkesorientering inom ämnet samhällskunskap skulle han som ett led i sitt kontaktarbete medverka i vissa lektioner. Yrkesvalsläraren var samtidigt anställd vid AMS.

Den ursprungliga arbetsfördelningen mellan AMS och SÖ förklaras av att yrkesvägledningen växte fram inom AMS – den enskilda vägledningens teori och praktik var länge företrädd där och ej inom SÖ.

Yrkesvalslärarnas arbetsuppgifter uppdelades i princip på de båda myndigheternas områden på följande sätt:

Skolmyndigheterna ansvarade för teoretisk yrkesorientering, studieorientering, anlagsorientering, studieorientande föräldramöten och för- och efterarbete i fråga om den praktiska orienteringen.

Arbetsmarknadsmyndigheterna svarade för enskild yrkesvägledning, yrkesorienterande föräldramöten, platsackvisitation i samband med pryo och vid elevernas skolväxgång, efterkontakt med avgångna elever, tillhandahållande och skötsel av det yrkesorienterande materialet, medverkan i det fortlöpande instruktions- och informationsarbetet inom skolan samt viss rapportering av statistisk art.

I prop. 1962: 54 angående reformering av den obligatoriska skolan m. m. förordades enbart smärre justeringar i gällande yrkesvalslärarsystem.

1962 års läroplan innehöll ett kapitel Studie- och yrkesorienteringen, liksom också ett kapitel om Praktisk yrkesorientering. Därutöver fanns särskilda inslag i samhällskunskapen, vissa övningsmoment inom ämnet svenska samt förberedande inslag i lågstadiets hembygdkunskap och i mellanstadiets samhällsorienterande ämnen.

Skolans yrkesvägledare var anställda som lärare och hade dessutom arvode från AMS för vissa uppgifter. SÖ utfärdade efter samråd med AMS den 13 maj 1964 anvisningar rörande tillsättning, behörighet och undervisningsskyldighet för yrkesvalslärare. Även AMS utfärdade nya bestämmelser i PM den 18 augusti 1964.

Skolstadgan innehöll bl. a. bestämmelser om skollädaungens befattning med syo.

Yrkesvalslärartjänst avsåg grundskolans högstadium. Ordinarie tjänst ledigförklarades efter länskolnämndens medgivande inom ramen för det fasta antalet tjänster i

- a) ett läroämne jämte samhällskunskap med yrkesvägledning

- b) samhällskunskap med yrkesvägledning
- c) ett eller flera läroämnen eller yrkesämnena med yrkesvägledning, eller i
- d) ett övningsämne med yrkesvägledning

För behörighet till yrkesvalslärartjänst fordrades

- a) behörighet att inneha den ordinarie lärartjänsten samt

b) att ha genomgått av SÖ anordnad terminskurs i yrkesvägledning eller att vad avser utbildning före 1957 antingen ha genomgått av AMS anordnad s. k. längre kurs för yrkesvalslärare eller att ha av SÖ efter samråd med AMS förklarats äga likvärdig utbildning.

I samband med tillsättning av yrkesvalslärartjänst skulle länsarbetsnämnden beredas tillfälle att yttra sig. Länskolnämnden fastställde efter förslag av skolstyrelsen för varje läsår antalet veckotimmar för kontaktarbete. Det beräknades efter antalet elever i åk 6–9.

Yrkesvalsläraren hade i samråd med klassföreståndaren hand om den studie- och yrkesorienterande verksamheten som avsåg elever i specialundervisningen. Specialklass eleverna inräknades i underlaget för yrkesvalslärares undervisningsskyldighet. Om antalet specialklass elever i årskurserna 6–9 översteg 36 kunde en speciallärare tilldelas viss del av det studie- och yrkesorienterande kontaktarbetet. Sådan lärare kallades kontaktlärare.

Inom särskolan organiseras syon f. n. på samma sätt som under 1960-talet. En yrkesvalslärare har hand om det kontaktarbete som behövs för yrkesorienteringen. Då det på vissa särskoleenheter inte finns någon yrkesvalslärare ges en viss del av kontaktarbetet åt en lärare i kunskapsämnen. Kontaktläraren skall främst organisera den praktiska yrkesorienteringen, hålla kontakt med eleverna under praktikperioden o. d. Yrkesvalsläraren och kontaktläraren bör samarbeta regelbundet vad gäller dessa frågor. Uppdrag som kontaktlärare kan även ges åt en yrkesvalslärare vid reguljär grundskola om det anses lämpligt.

För gymnasiet och fackskolans del var det i princip arbetsförmedlingarna som svarade för syo fram till år 1972. Inom gymnasiet hade arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) erbjudit yrkesvägledning sedan början av 1940-talet. Genom 1964 års riksdagsbeslut angående reformering av de gymnasiala skolorna m. m. (prop. 1964: 171, SäU 1964: I höstsessionen, rskr 1964: 407) infördes en förändrad organisation i gymnasium och fackskola. Syo ombesörjdes där av både AMS och skolans personal. Skolkuratorn ansvarade för de praktiska samordningsfrågorna och biträdde AMS yrkesvägledare vid den yrkesvalsanknutna studieorienteringen och studievägledningen.

3 Den praktiska yrkes- och arbetslivsorienteringens framväxt

I samband med försöksverksamheterna med enhetsskola under 1950-talet väcktes tanken att låta eleverna själva pröva på ett eller flera yrken innan de definitivt bestämde sig för ett. Försök med att låta folkskoleelever praktisera i näringslivet hade förekommit sedan början av 1940-talet. Dessa elever stod i allmänhet inför valet att välja yrke omedelbart efter skolans slut.

Den praktiska yrkesorienteringen (pryon) för elever i folkskolans avslutningsklasser fick under 50-talet en fastare organisation även om den alltså var frivillig. Syftet var att låta eleverna praktiskt pröva några yrken och därmed försöka komma underfund med om de hade nödvändiga förutsättningar och intresse för yrket. Placeringen gjordes i allmänhet i individualyrken och huvudsyftet kan sägas vara yrkes- och anlagsorienterande.

Det fanns också möjligheter att byta ut pryon mot praktisk yrkeskunskap i klass 8. Denna hade vissa inslag av arbetslivsorientering men huvudsyftet var att påbörja en yrkesutbildning. Omfattningen var en till två dagar per vecka under hela läsåret.

I enhetsskolan var pryo ett tillvalsämne och omfattade i allmänhet fyra veckor i årskurs 8. I läroplanen angavs pryons mål som både yrkes-, arbetslivs- och anlagsorienterande. Det antogs att pryon för många elever hade betydelse för val av linje och gren i årskurs 9. I likhet med folkskolans elever placerades vanligen också enhetsskolans elever i individualyrken.

Samtidigt med förberedelserna inför införandet av en obligatorisk grundskola diskuterade 1957 års skolberedning yrkesvägledningens mål och uppgifter (SOU 1961: 30). Skolberedningens betänkande, som låg till grund för Lgr-62, betonade att eleverna skulle få välja efter intressen och önskemål inom de gränser som skolans och samhällets möjligheter erbjöd. En antydning till vägledningsmetodik beträffande skolinsatserna ligger i formuleringen att skolans studie- och yrkesorientering skulle vara mer av upplysande och klarläggande karaktär än av rådgivande natur (Lgr-62). Dessutom uppmärksammades för första gången i läroplanssammanhang könsrollsproblematiken, dvs. att skolan skulle motverka den konventionella synen i bl. a. studie- och yrkesvalssituationen.

När yrkesvalslärarsystemet infördes i grundskolan genom Lgr 62, utgick man från det system för yrkesvägledning som tillämpats i folkskolan och enhetsskolan och byggde vidare på praxis att en för ändamålet utbildad lärare som samtidigt var anställd i arbetsmarknadsverket skulle ansvara för syo i samverkan med övrig personal i skolan.

En viktig uppgift för yrkesvalslärarna var att organisera och lösa de praktiska problemen (måltider, försäkringar, information till fack, arbetsgivare etc.) i samband med pryon och att svara för för- och efterarbete av pryon i undervisningen.

Erfarenheterna från försöksskolan visade bl. a. att pryon förutom att

vara yrkesorienterande också var samhällsorienterande. Det gällde för alla elever, antingen de gick direkt ut i arbetslivet efter skolans slut eller om detta skedde efter ytterligare studieår. Med hänsyn härtill föreslogs att pryon i den nya grundskolan borde bli obligatorisk och förläggas till årskurs 8. Samtliga elever skulle vistas tre veckor på två till tre arbetsplatser. Detta började tillämpas fr. o. m. 1962 samtidigt med införandet av den nya läroplanen för grundskolan.

Enligt 1962 års läroplan för grundskolan var pryons syfte yrkesorienterande. Den skulle dessutom utgöra komplement till den teoretiska yrkesorienteringen och övrig undervisning i samhällskunskap.

Genom den fasta organisation på grundskolans högstadium, som yrkesvals-läroplanen nu fick knöts undervisningen och det övriga skolarbetet an till elevernas pryon och studie- och yrkesval. Yrkesvalsläraren blev skolans viktigaste länk till arbetslivet.

En utredning som skulle göra en översyn av pryon tillsattes 1966 och bestod av representanter för SÖ och AMS. Utredningen fastslog att syftet med pryon framför allt var att orientera eleverna om arbetslivet i stort men att den även skulle ge en orientering om de enskilda yrkesmännens arbetsuppgifter. I stället för att som tidigare koncentrera pryon-tiden kring ett enda yrke, borde elevernas val av pryon-plats riktas mot breda sektorer av yrkesvärlden och utgå från arbetsfunktioner och verksamhetsområden, menade man. Likaså borde eleverna ges möjlighet att pröva vissa arbetsuppgifter under vistelsen i företaget.

En undersökning visade att elevernas val av pryon-platser var mycket ojämnt fördelat mellan könen. Det föreföll som om ungdomarna i valet av pryon-plats var mera konservativt könsrollstänkande än vuxna i arbetslivet.

Arbetsförmedlingarna rapporterade att vid valet av pryon-platser dominerade pojkarna helt när det gällde yrkesgrupperna tekniskt arbete, verkstads- och byggnadsmetallarbete, elektroarbete och civilbevakningsarbete (brand-, polis-, och tullväsende). Grupperna hälso- och sjukvårdsarbete, pedagogiskt arbete samt hygien och skönhetsvård dominerades däremot av flickor. Man hade allmänt antagit att pryon-verksamheten och den intensifierade yrkesvägledningen i grundskolan skulle medverka till ett uppluckrande av könsstänkandet i yrkesvalsfrågor. En jämförelse av pryon-place-ringarna under åren 1958–1966 styrkte emellertid inte dessa antaganden.

Vidare påpekade arbetsförmedlingarna att det i allmänhet var yrken som krävde längre teoretisk utbildning efter grundskolan som var överrepresenterade bland elevernas önskemål, medan yrken som krävde utbildning vid yrkesskola eller utbildning inom näringslivet var underrepresenterade.

Könsrollsbindningen avspeglade sig också i elevernas val till utbildningarna efter den obligatoriska skolan. Pojkar valde utbildningar inom den naturvetenskapligt-tekniska sektorn, flickorna inom den humanistiskt-sociala. Till studievägar som ledde till fortsatta studier sökte framför allt elever ur socialgrupp ett och då särskilt pojkar.

Införandet av nya läroplaner för grundskola och gymnasieskola hade medfört utökade kontakter mellan skola och arbetsliv i form av praktik, studiebesök, inbyggd utbildning etc. Dessa arbetslivskontakter ansågs kunna utgöra ett viktigt led i elevernas studie- och yrkesvalsprocess om elevernas upplevelser av arbetslivet på ett naturligt sätt kunde tillvaratas och utnyttjas i undervisningen.

I samband med läroplansrevisionen inför Lgr69 ställdes frågan om pryon kunde anses ha så stor betydelse för den enskilde eleven, för skola och för samhälle, att den var värd de stora insatser som krävdes från arbetslivets och arbetsmarknadsverkets sida. Bland alla berörda parter framkom då en entydig uppfattning om att pryon även fortsättningsvis borde vara ett obligatoriskt inslag i skolans verksamhet.

Det framkom emellertid också önskemål om förändringar i fråga om såväl pryons mål som dess uppläggning och utformning. Bl. a. ansåg arbetslivsrepresentanterna att eleverna var i yngsta laget i årskurs 8. Båda arbetsmarknadsmyndigheterna och arbetslivet upplevde att en pryon-period på tre veckor och på flera arbetsplatser var för betungade.

Dessa önskemål om förändringar av pryon ledde till en nyordning i Lgr 69, varigenom pryon skulle anordnas i årskurs 8 i form av studiebesök och i årskurs 9 i form av praktikperiod på arbetsplats. Praktikperioden borde för varje elev om möjligt omfatta två sammanhängande hela läsveckor och borde helst inte förläggas till mer än en arbetsplats. Under praktikperiod borde hälften av eleverna i klassen delta i pryon, medan övriga elever erhöll schemabunden undervisning.

För enskilda elever, om det visade sig vara det enda sättet på vilket en elevs skolgång kunde göras meningsfull, kunde man jämka studiegången genom att exempelvis utsträcka pryon till sammanlagt 36 dagar under läsåret. En elev kunde alternativt, om än i undantagsfall, erhålla särskild undervisning i kombination med annan verksamhet, t. ex. praktiskt arbete.

Frågan om kopplingen mellan teori och praktik, mellan skola och arbetsliv var givetvis en fråga av central betydelse för yrkesskolorna även före genomförandet av gymnasieskolreformen år 1971. Den teoretiska undervisning som förekom var anpassad till hela utbildningens inriktning som i sin tur var en ren yrkesutbildning riktad mot en snäv sektor av arbetslivet. Den företedde många gemensamma drag med den dåvarande lärlingsutbildningen.

Under 1950- och 1960-talen överlät näringslivet i allt större utsträckning yrkesutbildningsansvaret till skolan. Lärlingsutbildningar och företagens yrkesskolor försvann successivt. Under denna tid var det svårt att tillgodose samhällets behov av ny yrkesutbildad arbetskraft eftersom elevintresset i hög grad koncentrerades till de teoretiska linjerna. I det dåvarande gymnasiet var studiernas innehåll uteslutande inriktade på fortsatta studier medan yrkesskolan var inriktad på yrkesarbete.

Erfarenheterna från pryon i grundskolan gjorde de teoretiska linjernas

elever medvetna om behovet av arbetslivskontakter. Läsåret 1966/67 startade en försöksverksamhet med en yrkesorienteringsvecka (yo-veckan) på ett antal skolor med teoretiskt gymnasium. Yo-veckan syftade till att ge eleverna inblick i ett visst yrke för att härigenom underlätta elevens kommande yrkesval. Yo-veckan förlades vanligtvis till den andra årskursen. Vid vissa skolor utformades yrkesorienteringen som studiebesök under en eller flera dagar.

4 1971 års förslag om ny syo-organisation

I arbetet med skolreformerna växte en insikt fram om att ett väl övervägt studie- och yrkesval är resultatet av en process som börjar i elevens tidigaste år. Den byggs upp av en mängd samverkande faktorer som påverkar individen i valsituationer. I skolan hör denna process intimt samman med undervisningen och det övriga skolarbetet. Syons utveckling i den svenska skolan måste också ses i belysning av den snabba omvandling det svenska utbildningsväsendet har genomgått på samtliga utbildningsnivåer.

I en departementspromemoria (Ds U 1970:16) om studie- och yrkesorientering lade en departemental arbetsgrupp fram synpunkter och förslag om utformningen av studie- och yrkesorienteringen vid grund- och gymnasieskolor. Dessa förslag låg till grund för propositionen (prop. 1971:34. UbU 1971:21, rskr 1971:214) om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola m. m.

I departementspromemorian diskuterades bl. a. lärarrollen och de fördelar som vanns genom att frigöra syo-funktionen från lärarrollen.

Det framhölls att uppgifter av pedagogisk natur hade blivit allt vanligare även för personer som inte var lärare i traditionell mening. Det var därför, menade man, inte självklart att en delvis pedagogisk arbetsuppgift måste has om hand av lärare. Vidare påpekade man att det kunde hävdas att det var värdefullt för elever, lärare och undervisning att också ha pedagogiska, sociala och personliga kontakter med icke-lärare, dvs. specialister för elevvård, arbetsmarknadsfrågor etc.

I promemorian påpekades att det ingick uppgifter av pedagogisk natur i syo men att detta inte innebar att tjänsterna skulle konstrueras som lärartjänst. Den omedelbara kopplingen till ämnet samhällskunskap hade också, påpekades det i departementspromemorian, kommit att förlora i betydelse allt eftersom principen om syo som en angelägenhet för allt flera ämnen hade fått gehör. Olika delar av syo, inte minst pryon borde, påpekades det, i stället integreras i undervisningen i samtliga ämnen. Denna integration, framhölls det, underlättades om syo-funktionären hade möjlighet att vid vissa tillfällen delta i undervisningen i olika ämnen i samtliga klasser inom de årskurser som berördes. Syo-moment borde dessutom ingå i utbildning och fortbildning av alla lärare.

Det var framförallt det faktum att läraren satte betyg som ansågs kunna ha negativa effekter för syo-funktionen. Man ansåg att lärarrollen skapade föreställningar och förväntningar hos elever och föräldrar, att den hade en särskild image och traditioner. Det ansågs att lärarroll och elevvårdsroll inte sammanföll i nämnvärd grad, framförallt inte på de högre skolstadierna.

I gymnasieskolan var vägledarrollen ett senkommet tillskott i verksamheten. Trots syons mycket breda och delvis undervisningspräglade program ansågs vägledarrollen ge hela syofunktionen en elevvårdande prägel som ansågs vara artskild från lärarrollen.

Frågan om hur eleverna i glesbygd skulle kunna tillförsäkras bästa möjliga syo diskuterades mycket. Vid remissbehandlingen av utbildningsdepartementets promemoria om syo ansåg en del remissinstanser att yrkesvalslärarsystemet var att föredra, eftersom varje skola då, genom att syo-funktionen kunde kombineras med undervisning, kunde tillförsäkras en syo-funktionär. I syo-propositionen anförde emellertid departementschefen att han för sin del ansåg, att nackdelen med att en syo-konsulent tjänstgjorde vid två skolenheter uppvägdes av att han/hon helt kunde koncentrera sig på syo-uppgifter.

Genom riksdagens beslut år 1971 infördes en ny organisation för studie- och yrkesorientering i det svenska skolväsendet. Den skulle genomföras i form av en försöksverksamhet med successiv utvärdering under en femårsperiod räknad från 1974. Därefter skulle riksdagen ta slutlig ställning till hur studie- och yrkesorienteringen i det svenska skolväsendet skulle organiseras och bedrivas. Försöksverksamheten har genom riksdagsbeslut förlängts två gånger och gäller nu t. o. m. utgången av juni månad 1982.

1971 års beslut om försöksverksamhet med ny syo-organisation innebar att syo-organisationen blev enhetlig för grundskolan och gymnasieskolan. Ett system med särskilda syo-funktionärer infördes. I departementspromemorian (Ds U 1980: 16) om studie- och yrkesorientering diskuterades tre olika normalmodeller inom ett enhetligt system, nämligen yrkesvalslärarsystem, system med yrkesvägledare—kurator och system med särskild syo-funktionär. Att man stannade vid ett system med särskild syo-funktionär motiverades med att de mål och det program som uppställts för syo rymde så många och delvis helt olika moment, att man ansåg att det krävdes en funktionär på heltid med särskild utbildning och fortbildning.

Den organisation som då infördes på försök och som fortfarande gäller innebär att det tidigare rådande yrkesvalslärarsystemet, som enbart omfattade grundskolan, kompletterades med ett system med syo-konsulenter avsett att tillämpas enhetligt både i grund- och gymnasieskolan. En av skillnaderna mellan dessa båda system gäller befattningarnas tjänstekonstruktion. Yrkesvalsläraren har lärarutbildning och är således behörig att undervisa i något eller några ämnen. En del av sin statligt reglerade tjänst som lärare fullgör han i form av syo. Syo-konsulenten har kommunalt

reglerad anställning och är inte, vare sig till följd av syo-utbildningen eller genom anställningsformen, behörig att undervisa. Efter införandet av de lokala planeringsråden år 1977 förenar syo-konsumenten ofta tjänst som SSA-sekreterare med tjänst som syo-konsulent i skola. De tjänstgör också ofta inom kommunens uppföljande syo.

Tonvikten lades genom riksdagsbeslutet år 1971 om syo mera än tidigare på syons aktiva och medvetandegörande roll. Syon borde verka för att minska ofriheten i elevernas studie- och yrkesval. Syo-verksamheten skulle präglas av en helhetssyn både på eleven och på samhället i stort, en helhetssyn som uttrycktes i betoningen av att samverkan skulle äga rum både med samhället och skolans övriga verksamhet. Studie- och yrkesvalet skulle ses som en process varvid information och vägledning skulle ges fortlöpande under hela skoltiden.

Genom riksdagsbeslutet om syo överfördes det övergripande ansvaret för studie- och yrkesorientering i grund- och gymnasieskola helt på de lokala skolstyrelserna. Det hade tidigare helt eller delvis legat på arbetsmarknadsverket. Emellertid ansvarar arbetsmarknadsverket fortfarande för vissa uppgifter inom skolans studie- och yrkesorientering och ett nära samarbete mellan skola och arbetsmarknadsmyndigheter är nödvändigt.

Enligt propositionen om syo skulle SÖ och AMS i samarbete och efter samråd med kommunförbunden på grundval av vad som sagt i promemorian (Ds U 1970: 16) om syo dra upp riklinjerna för ansvarsfördelningen när det gällde syo-verksamheten.

Vissa specialinsatser skulle göras av arbetsmarknadsverket, i första hand av länsarbetsnämndernas yrkesvägledare och i vissa fall av arbetsförmedlare resp. arbetsvårdare. Det gällde framför allt viss kollektiv information i skolorna om yrken och arbetsmarknad samt enskild yrkesvägledning i viss utsträckning. Fackpsykologisk undersökning skulle bekostas av arbetsmarknadsverket. Platser för pryö skulle anskaffas av arbetsförmedlingens distrikts- och lokalkontor. Arbetsförmedlingen skulle tillhandahålla listor över företag och institutioner, som kunde ta emot studiebesök. Det förusattes att AMS därutöver i samråd med SÖ skulle utfärda anvisningar beträffande verkets insatser samt beräkna personal för dessa aktiviteter.

Ansvaret för informationsmaterial och läromedel fördelades också mellan SÖ och AMS. SÖ skulle svara för tryckt informationsmaterial och läromedel beträffande ämnes- och linjeval i grundskola och gymnasieskola, beträffande kompetensfrågor m. m. samt för tjänstematerial i syo-frågor. AMS skulle svara för tryckt informationsmaterial om yrken, arbetsmarknad, utbildningsväsende utanför grund- och gymnasieskola m. m. samt för tjänstematerial i syo-frågor till arbetsmarknadsverkets personal och till skolans syo-funktionärer.

5 Syo-konsulenternas utbildning

Den första syo-utbildningen för skolpersonal var yrkesvalsläro-utbildningen. Den blev reguljär i mitten av 1950-talet och upphörde med utgången av vt 1971. Numera förekommer yrkesvalsläro-utbildning (20 poäng) enbart för lärare som är behöriga att undervisa i särskolan. Yrkesvalsläro-utbildningen följdes av en 40-poängskurs i syo. Den började hösten 1971 och upphörde i och med utgången av vårterminen 1979.

Till 40-poängskursen i syo var de behöriga som antingen hade minst 80 poäng från fil. fak., varav minst 40 poäng i antingen psykologi, pedagogik eller sociologi samt minst 1 års yrkeslivserfarenhet varav minst 6 månaders sammanhängande anställning utanför utbildningsväsendet,

eller de som var minst 25 år och hade varit yrkesverksamma i minst 5 år varav minst 6 månaders sammanhängande anställning utanför utbildningsväsendet samt hade minst 20 poäng från fil. fak. i psykologi, pedagogik eller sociologi.

Cirka 75% av samtliga de studerande som antogs hade mer än 5 års yrkeserfarenhet.

Behörighetskraven inkluderade, kan syo-utbildningen 1971–1979 beskrivas på följande sätt:

antingen: 40 poäng (i olika kombinationer) + 40 poäng ps/pe/so + 40 poäng syo

eller: 25:5 + 20 poäng ps/pe/so + 40 poäng syo.

Det ena alternativet omfattade alltså en utbildning om 120 poäng och det andra en utbildning om 60 poäng.

Målet för 40-poängsutbildningen var, liksom det är för nuvarande syo-linje, att utbilda studie- och yrkesvägledare för samtliga avnämare. De allra flesta av de utbildade gick till skolväsendet, som hade ett stort behov av syo-utbildade, beroende dels på syons allmänna expansion, dels på de stora årskullarna i skolåldrarna.

Den 1 juli 1977 blev syo-utbildningen en allmän utbildningslinje. 120 poäng, med en variant om 60 poäng. För behörighet och antagning gäller högskoleförordningen. Yrkesverksamhet har därmed ersatts av arbetslivserfarenhet som en av grunderna för behörighet. Arbetslivserfarenhet (ale) omfattar, utöver yrkesverksamhet, vård av egna barn eller anhörig samt militärtjänst.

Utbildningen på syo-linjen är f. n. organiserad på följande sätt:

	120 p linje	60 p varianten
Särsk. beh.	Ale 1 år	25 år + ale 5 år
Samhällsk och psyk (vissa lokala variationer)	60 poäng	
syo-inf	20 poäng	20 poäng
syo, personl. vägl.	40 poäng	40 poäng

De studerande på 60-poängsvarianten samläser helt och hållet med de studerande i 120-poängsutbildningen under de avslutande 60 poäng, som omfattar syo-avsnitten på utbildningslinjen.

Samordning med andra utbildningslinjer har förkommit främst med speciallärarlinjen. Syo-linjen och speciallärarlinjen svarar gemensamt för yrkesvalsläro-utbildningen om 20 poäng för särskolans lärare.

C-kurs i syo (påbyggnadskurs om 20 poäng) har anordnats sedan vt 1978 och studerande därifrån kan efter individuell bedömning antas till forskarutbildning vid t. ex. pedagogisk, sociologisk, statsvetenskaplig institution.

6 Den praktiska arbetslivsorienteringen i grund- och gymnasieskola under 1970-talet

Enligt Lgr 69 och Lgy 70 skall all skolpersonal ta sin del i lagarbetet med skolans syo-verksamhet. Det är alltså inte bara syo-funktionären, utan också lärarna i olika ämnen som bör hjälpa eleverna att göra medvetna och kritiska studie- och yrkesval. Ett viktigt moment i detta sammanhang är arbetslivsorienteringen. Med denna term avses den kunskap och orientering om arbetslivet som eleven inhämtar i skolan och genom direkta arbetslivskontakter, bl. a. genom pryon. Eleverna skaffar sig också kunskaper om arbetsmarknad och arbetsliv i den förberedelse och uppföljning som sker i skolan.

Efter införandet av Lgr 69 och den nya formen för pryon har det av rapporter och utvärderingar i olika sammanhang framgått att den praktiska yrkesorienteringen inte fått önskad effekt.

Elevernas val av pryon-platser har inte undergått några större förändringar jämfört med 1960-talet. Deras val av pryon, studiekurser och studievägar präglas alltså av traditionellt könsrollstänkande och andra för studie- och yrkesvalet begränsande föreställningar.

Den vidgade och framför allt fördjupade kontakt mellan undervisning och arbetsliv som skrivits in i Lgr 69 har visat sig vara svår att genomföra i praktiken. Ofta blir pryon ett huvudsakligen organisatoriskt och administrativt problem för arbetsförmedlingen och skolans syo-funktionär. Pryon får då karaktären av en lösryckt företeelse i skolarbetet – av eleverna betraktad som en välkommen befrielse från skolarbetet och av lärarna som ett lika välkommet tillfälle att bedriva undervisning i halvklass.

Skillnaden mellan målsättningen för pryon och dess förverkligande bör också ses mot bakgrund av den kritik som den svenska skolan utsattes för under den första hälften av 1970-talet. De nya läroplanerna för grund- och gymnasieskola ansågs inte ha fått avsedd effekt. I grundskolan föredro eleverna olika symptom på skolleda och bristande motivation. Utslagningsprocenten ökade. Färre elever än man hade planerat sökte till gymnasieskolan. Eleverna visade alltså samma bundenhet till könsroller och

social bakgrund i kurs- och studievägsval som tidigare. Undersökningar visade att många av de elever som ej påbörjade studier i gymnasieskolan hade negativa erfarenheter av grundskolans studier och därför helt enkelt inte ville fortsätta att studera. Den växande ungdomsarbetslösheten gav eftertryck åt problemens allvar. Det påpekades att den förlängda och mera teoretiska ungdomsutbildningen hade medfört att de unga isolerats från samhälle och arbetsliv.

Man ansåg sig ha belägg från forskning att en ständig koppling mellan det teoretiskt – abstrakta och det praktiskt – konkreta är en nödvändig förutsättning för inläring. Skolan, menade man, präglades av undervisningssituationer som var uppbyggda kring ord. I skolan talade läraren och många av eleverna skilda språk, varför språket blev ett av de mest slagkraftiga distanseringsmekanismerna, samtidigt som denna effekt var svårast att belägga.

Vidare ansåg man att skolan i alltför hög grad styrdes av högre skolformers krav och inte av arbetslivets. Det traditionella kunskapsbegreppet ifrågasattes. Krav framfördes om en bättre balans mellan teori och praktik, att skolan skulle anknytas till de på orten eller i skolans närhet rådande förhållanden och en ökad satsning på att närma skolan till arbetslivet.

En utredning tillsattes för att undersöka hur skolans arbetsmiljö skulle kunna förbättras och framför allt hur man skulle kunna hjälpa eleverna med problem i skolarbetet. Utredningens förslag resulterade i riksdagsbeslutet våren 1976 om skolans inre arbete (SIA). Därpå följde ett uppdrag till SÖ angående bl. a. förändringar av arbetslivsorienteringen i grundskolan, uppföljande studie- och yrkesorientering och införandet av lokala planeringsråd (SSA-råd).

I skolans syo, som har till uppgift att förbereda eleverna för deras yrkesverksamma liv, intar arbetslivsorienteringen numera en framträdande plats. Detta har fått en ännu starkare betoning i den nya läroplanen för grundskolan (Lgr80), som träder i kraft läsåret 1982/83. Syftet med syon är alltså inte bara att ge en grund för de enskilda elevernas studie- och yrkesval, utan också att förse eleverna med allmänna kringkunskaper om arbetslivet i sin helhet. Arbetslivsorienteringen är liksom syon i vid mening en angelägenhet för alla som är verksamma i skolan.

Den praktiska arbetslivsorienteringen syftar till att ge eleverna mera konkreta upplevelser av arbetslivet, bl. a. i form av praktik på olika arbetsplatser. I grundskolan innebar detta enligt Lgr 69

- minst tre studiebesök på arbetsplatser utanför skolan i näst sista årskursen, årskurs 8, för alla elever,
- två veckors praktik på en arbetsplats i årskurs nio för alla elever,
- möjlighet till förlängd arbetsplatspraktik kombinerad med undervisning i skolan, s. k. anpassad studiegång.

Från läsåret 1977/78 har det i ett stort antal kommuner pågått försöksverksamhet med en förändrad och utökad praktisk arbetslivsorientering.

Enligt förslaget skall varje elev vistas på arbetsplatser under sammanlagt sex till tio veckor. Häri inräknas studiebesök på arbetsplatser under elevernas första tid i skolan (låg- och mellanstadium) samt praktikperioder om minst en vecka under högstadietiden. Denna verksamhet blir reguljär i och med att den nya läroplanen för grundskolan (Lgr80) träder i kraft läsåret 1982/83.

I Lgy 70 liksom i Lgr 69 står inskrivet att syon i gymnasieskolan är en tvärfunktion och en angelägenhet för alla. Arbetslivsorienteringen är en viktig del av studie- och yrkesorienteringen.

Trots detta klagas det i rapporter och utvärderingar (lägesrapporter för syo, gymnasieinspektörsrapporter) att integrationen av syon och den därmed sammanhängande arbetslivsorienteringen stöter på stora svårigheter i gymnasieskolan.

I en skolform som präglas av ämnessplittring och specialisering är naturligtvis en sådan integration svår att åstadkomma. När syo-konsulenterna kom in i gymnasieskolan i början av 70-talet, påstås det att den syo som lärarna tidigare omedvetet hade integrerat i sin ämnesundervisning, lyftes ur och lades på den nya specialisten. Man satte likhetstecken mellan lärare – ämne och syo-konsulent – syo-ämne. Vidare förutsatte en integration av syon och av arbetslivsorienteringen en omprövning av lärarrollen. Den byggde också på en ansvarstagande och självständig elevroll och en omvärdering av kunskapsbegreppen som innebar en tidskrävande och kanske smärtsam process särskilt i gymnasieskolan.

I direktiven till den år 1976 tillsatta gymnasieutredningen står bl. a. att "en strävan bör vara att införa mer av yrkesförberedande inslag på utpräglat studieinriktade linjer samt att införa studieförberedande inslag på mer utpräglat yrkesinriktade linjer. Därigenom skulle var och en som gått igenom gymnasieskolan vara väl förberedd både för att gå ut i arbetslivet och att fortsätta studera".

Den tidigare nämnda försöksverksamheten med yo-vecka har fortsatt och har med åren både ökat i omfattning och utvidgats till att omfatta alla minst två åriga linjer i gymnasieskolan. En annan försöksverksamhet som laborerar med en större tidsresurs än yo-veckan är försöksverksamheten med återkommande praktisk arbetslivsorientering i ett antal kommuner.

Den är ett led i försöken att göra de tre- och tvååriga studievägarna H, S, E, N, So och Ko mera yrkesförberedande. Den består av en tidsresurs motsvarande en vecka per läsår. Försöket har kopplats ihop med försöksverksamheten med ändrad arbetslivsorientering i grundskolan och äger därför rum endast i kommuner med denna försöksverksamhet. Samma mål och riktlinjer gäller för försöksverksamheten i båda skolformerna.

Många studievägar i gymnasieskolan har arbetslivs- och yrkesorienterande moment inbyggda i undervisningen. Att de yrkesinriktade studievägarna har detta säger sig självt. De är naturligtvis specifikt yrkesinriktade. De allmänna ämnena, såsom svenska, arbetslivsorienteringen och tillvals-

ämnena syftar till att ge eleverna en grund för vidare studier samt en vidgad arbetslivs- och samhällsorientering. Enligt rapporter är det emellertid uppenbart att man hittills inte uppnått detta. I intervjuerna framgår det att de f. d. eleverna anser att ämnet arbetslivsorientering inte givit dem något. Uppläggnings- och innehåll i ämnet arbetslivsorientering kritiserar också i gymnasieinspektörsrapporter.

De yrkes- och arbetslivsorienterande momenten på de olika studievägarna utformas och organiseras på mångahanda sätt.

Vårdlinjens praktik är närmast att betrakta som inbyggd utbildning. Praktikplatsens handledare fungerar som lärare eller utbildare och arbetar i nära samarbete med skolans lärare. Andra läsåret tar avnämaren helt hand om utbildningen som sker i skolmässiga former. Vårdutbildningen bör ses som en befattningsutbildning.

De tekniska studievägarna har olika former av skolmässig praktik, miljöpraktik och ren yrkesinriktad praktik. I skolpraktiken fungerar yrkesläraren som handledare. Miljöpraktiken är en mera arbetslivsorienterad praktik men med en viss yrkesinriktning. De yrkesinriktade linjernas utbildning sker i vissa fall, särskilt under det andra läsåret, ute på en arbetsplats. Oftast fungerar yrkesläraren som handledare. I vissa fall övertas även denna funktion av arbetsplatsen. Då får utbildningen formen av inbyggd utbildning.

Den mångfald former som arbets- och yrkesorienteringen f. n. har i gymnasieskolan framgår i det följande.

Med inbyggd utbildning avses undervisning i arbetsteknik eller annan undervisning med samma syfte, som förlagts helt eller delvis till arbetsställe utanför skolan. Undervisningen anordnas enligt fastställd läroplan/ utbildningsplan och förläggs till företag eller institution utanför skolan. Företaget eller institutet tillhandahåller lärare, lokaler och utrustning som behövs för undervisningen. Inbyggd utbildning förekommer främst inom områdena handels- och kontorsyrken, industri och hantverk samt vård.

I den företagsförlagda utbildningen på vissa yrkesinriktade studievägar skall eller kan enligt läroplan delar av undervisningen förläggas till arbetsplats utanför skolan. Detta gäller sådana moment inom t. ex. processteknik och livsmedelsteknik som det är svårt att åskådliggöra i en skolverkstad. Vidare förläggs undervisningen på gymnasieskolans bygg- och anläggningstekniska linje, framförallt i årskurs två, till utbildningsbygge.

Vissa studievägar har s. k. miljöpraktik, en praktik som skall fullgöras utanför terminstid. Praktiken skall vara av viss angiven tidslängd och fullgöras inom verksamhetsområde som har anknytning till utbildningen. Motivet är främst att den studerande skall få kännedom om arbetsmiljön och se hur de teoretiska kunskaperna kan tillämpas. Miljöpraktik är t. ex. den sommarpraktik som eleverna på de två- och fyraåriga tekniska linjerna och teknologerna vid högskolan skall ha för att erhålla avgångsbetyg. Det ankommer på rektor att avgöra om praktikens art är sådan att den kan tillgodoräknas som miljöpraktik.

I lärlingsutbildning (med statsbidrag) av äldre modell är lärlingen i denna egenskap inte elev i gymnasieskolan utan är anställd i företag/institution.

Gymnasial lärlingsutbildning förekommer som försöksverksamhet och innebär att den som är anställd hos ett företag även är elev i gymnasieskolan och därvid genom företagets försorg får utbildning för ett visst yrke enligt föreskrifter som meddelas av skolmyndigheterna. I gymnasial lärlingsutbildning kan även ingå viss utbildning utanför företaget. Som företag räknas även hantverksmästare och institution.

Även annan företagsförlagd utbildning förekommer exempelvis i samband med försöksverksamhet med yrkesintroduktion. Yrkesintroduktion, som är avsedd för ungdom under 18 år som efter genomgången grundskola ej deltar i reguljär utbildning eller har arbete anordnas efter överenskommelse mellan skolan och det företag eller den institution som åtar sig att ta emot en elev i yrkesintroduktion. Företaget eller institutionen svarar för handledning och tillhandahåller de resurser som i övrigt behövs.

Föreskrifter och anvisningar om syo, pry och prao

1 Grundskolan, gymnasieskolan och viss kommunal högskoleutbildning

1.1 Organisation

Syo-verksamheten i grundskolan och gymnasieskolan regleras i huvudsak av följande föreskrifter och anvisningar:

- Skolförordningen (1971:235, omtryckt 1979:717, ändrad senast 1981:448).
- Syo i grundskolan (5 kap. 10 §).
- Syo i gymnasieskolan (8 kap. 9 §).
- Inräkning av syo i lärartjänst enligt bestämmelser som regeringen meddelar särskilt (15 kap. 27, 28, 29, 30 och 33 §§) Bestämmelserna finns i ämb. skr. 1973-12-20 med bestämmelser om anställnings- och tjänstgöringsförhållanden för yrkesvalslärare i grundskolan efter utgången av juni 1974 m. m. (gäller t. o. m. utgången av juni 1982).
- Lgy 70 I s. 25–27 Studie- och yrkesorientering.
- Lgr 69 I s. 37–40 Studie- och yrkesorientering.
- Lgr 80 Mål och riktlinjer, s. 28 och 36–38.
- SÖ:s riktlinjer för arbetsfördelningen mellan skola – arbetsmarknadsverk samt för det organisatoriska samarbetet mellan berörda ämbetsverk och övriga parter (ASÖ 1972/83: 38).
- Anvisningar för studie- och yrkesorientering i skolväsendet fr.o.m. läsåret 1974/75 (ASÖ 1973/74: 55).
- Ämbetsskrivelse 1973-12-20 med bestämmelser om anställnings- och tjänstgöringsförhållanden för yrkesvalslärare i grundskolan efter utgången av juni 1974 m. m. (ASÖ 1973/74: 34).
- Ämbetsskrivelse 1974-06-28 med bestämmelser om tjänstgöring under ferier för yrkesvalslärare i grundskolan (ASÖ 1974/75: 9).

För *arbetslivsorienteringen* i grundskolan och gymnasieskolan gäller följande föreskrifter och anvisningar:

- Lgy 70 II Supplement Arbetslivsorientering (1971).
- SÖ:s anvisningar för arbetslivsanknuten undervisning/fortsatt föröksverksamhet med yrkesorienteringsperioder/återkommande praktisk arbetslivsorientering i gymnasieskolan (SÖ-FS 1979:123).
- Lgr 80 Mål och riktlinjer. Skolan och arbetslivet, s. 27–29.
- Uppdrag till SÖ angående översyn av praktisk arbetslivsorientering i grundskolan (ASÖ 1976/77:14).
- SÖ-promemoria: Försöksverksamhet med ändrad arbetslivsorientering i

grundskolan resp. återkommande praktisk arbetslivsorientering i gymnasieskolan – riktlinjer SÖ S6 1980-04-28.

– Förordningen (SÖ-FS 1977: 8) om försöksverksamhet med ändrad arbetslivsorientering i grundskolan i vissa kommuner. Föreskrifter och anvisningar för arbetslivsorientering för lärare (SÖ-FS 1977:119, ändrade SÖ-FS 1978: 61).

Pryo-verksamheten i grundskolan enligt Lgr 69 regleras av följande föreskrifter och anvisningar:

- 5 kap. 10 § skolförordningen (1971: 235, omtryckt 1979: 717).
- Lgr 69 I s. 38 och 199–201.
- Lgr 69 II Supplement *Pryo*.
- AMS anvisningar 1979-11-23 om praktisk yrkesorientering, arbetslivsorientering.

1.2 Statsbidrag

Kommuner och landstingskommuner har rätt att få statsbidrag för sina kostnader för försöksverksamheten med syo enligt föreskrifterna i förordningen (1974: 390) om statsbidrag till kostnader för studie- och yrkesorientering i viss kommunal utbildning m. m. (ändrad senast 1981: 412). Statsbidrag utgår till kostnader för syo dels i årskurserna 6–9 i grundskolan, dels i gymnasieskolan och viss kommunal högskoleutbildning. Statsbidraget beräknas med utgångspunkt i ett grundbelopp och ett jämförelsetal. Statsbidraget ger kommunerna en relativt stor frihet att anpassa verksamheten efter lokala förhållanden.

Kommun som efter överenskommelse med skolenhet med statlig vuxenutbildning, riksinternatskola eller sådan privatskola som avses i privatskolförordningen (1967: 270) har bedrivit syo för elever vid sådan skolenhet eller skola får medräkna även dessa elever vid tillämpningen av förordningen.

Statsbidrag till kommuner och landstingskommuner utgår med följande antal grundbelopp:

<i>Jämförelsetal</i>	<i>Antal grundbelopp</i>
– 750	1
751–1 125	1,5
1 126–3 000	Det antal grundbelopp som motsvarar det tal som erhålls om det totala jämförelsetalet delas med 750.
3 001–	Det antal grundbelopp som motsvarar det tal som erhålls om det totala jämförelsetalet delas med 800, dock lägst fyra grundbelopp.

Fr. o. m. 1981/82 regleras grundbeloppets storlek av regeringen.

Kostnader för uppföljande syo, lokala och regionala planeringsråd bestäms budgetårsvis enligt föreskrifter i regleringsbrev avseende anslag till för skolväsendet gemensamma frågor.

Regeringen fastställer sedan den 1 juli 1981 grundbeloppets storlek.

Om ordinarie eller extra ordinarie lärare vid grundskolan räknar in syo i sin tjänst, minskas det bidrag som utgår enligt 1974 års förordning. Bidrag till lönekostnader för sådana lärare utgår med stöd av förordningen (1978: 345) om statsbidrag till driftkostnader för grundskolan, m. m. (ändrad senast 1981: 450). Statsbidrag till kostnader för nedsättningstimmar på grund av syo utgår ur tilläggsbidraget. Särskilt bidrag utgår till yrkesvals-lärarnas uppdragstillägg.

Statsbidrag till syo utbetalas ur anslaget C 9. Bidrag till studie- och yrkesorientering m. m.

2 Övriga skolformer och utbildningar

2.1 Sameskolan

Bestämmelserna om syo i 5 kap. 10 § skolförordningen i deras lydelse vid utgången av juni 1978 (se UFB 2 för 1980/81 s. 117) gäller även för sameskolan enligt 10 § sameskolförordningen (1967: 216, omtryckt 1980: 437). Syo vid sameskolans högstadium i Gällivare fullgörs av personal vid Sjöparksskolan (grundskolans högstadium).

2.2 Specialskolan

Bestämmelser om syo och pryö i specialskolan finns i 28 § specialskolförordningen (1965: 478, omtryckt 1970: 327, 28 § ändrad senast 1980: 351).

Inräkning av syo i lärtjänst sker enligt föreskrifter som regeringen meddelar särskilt (78 a §, ändrad senast 1980: 351). Föreskrifterna finns i förordningen (SÖ-FS 1980: 113) om studie- och yrkesorientering i specialskolan.

SÖ:s föreskrifter och anvisningar för studie- och yrkesorientering i specialskolan (SÖ-FS 1980: 232).

Kostnaderna för syo ersätts ur anslaget C 16. Specialskolan m. m.: Utbildningskostnader.

2.3 Privatskolor som avses i privatskolförordningen (1967: 270)

Bestämmelserna om syo och pryö i 5 kap. 10 § skolförordningen och om syo i 8 kap. 9 § skolförordningen i paragrafernas lydelse vid utgången av juni 1978 gäller för motsvarande skolform i privatskola enligt 10 § privats-

kolförordningen. Föreskrifter i läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan tillämpas enligt 11 § privatskolförordningen.

Yrkesvalslärare finns i privatskolorna.

Uppdragstillägg och personlig särskild ersättning till yrkesvalslärare inräknas i bidragsunderlaget för avlöningsbidraget enligt 12 § förordningen (1964:137) om statsbidrag till vissa privatskolor. Kostnaderna för sådant statsbidrag ersätts ur anslaget C 23. Bidrag till driften av vissa privatskolor.

Enligt 1 § förordningen (1974:390) om statsbidrag till kostnader för studie- och yrkesorientering i viss kommunal utbildning m. m. får kommun som efter överenskommelse med privatskola har bedrivit studie- och yrkesorientering för elever vid sådan skola medräkna även dessa elever vid tillämpningen av förordningen.

2.4 Riksinternatskolor

Bestämmelserna om syo och pry i 5 kap. 10 § skolförordningen och om syo i 8 kap. 9 § skolförordningen i paragrafernas lydelse vid utgången av juni 1978 gäller för motsvarande skolform i riksinternatskola enligt 3 § förordningen (1970:333) om riksinternatskolor jämfört med 10 § privatskolförordningen (1967:270). Föreskrifter i läroplanerna för grundskolan och gymnasieskolan tillämpas enligt 1 och 3 §§ förordningen om riksinternatskolor jämfört med 11 § privatskolförordningen.

Enligt 1 § skolförordningen (1974:390) om statsbidrag till kostnader för studie- och yrkesorientering i viss kommunal utbildning m. m. får kommun som efter överenskommelse med riksinternatskola har bedrivit studie- och yrkesorientering för elever vid sådan skola medräkna även dessa elever vid tillämpningen av förordningen.

2.5 Särskolor

SÖ:s föreskrifter och anvisningar för studie-, yrkes- och verksamhetsorientering i särskolan fr. o. m. läsåret 1975/76 (ASÖ 1974/75:54).

I tjänst som lärare vid särskolan räknas in det kontaktarbete som behövs för yrkesorientering enligt de närmare bestämmelser som SÖ meddelar (79 § stadgan 1968:146 angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda, omtryckt 1978:975).

2.6 Kommunal vuxenutbildning

Bestämmelser om syo m. m. finns i 17, 75 a och 78 a §§ förordningen (1971:424) om kommunal och statlig vuxenutbildning (omtryckt 1980:530). Bidrag till kostnader för syo ingår i det schablonbelopp som utgår enligt 85 a § samma förordning. Bidraget utgår ut anslaget E 4. Bidrag till kommunal vuxenutbildning m. m.

SÖ:s föreskrifter, anvisningar m. m. angående kommunal och statlig vuxenutbildning i anslutning till förordningen om kommunal och statlig vuxenutbildning (SÖ-FS 1981: 37).

2.7 Grundutbildning för vuxna

Enligt 18 § förordningen (1977: 537) om grundutbildning för vuxna utgår statsbidrag till kommun i form av ett schablonbelopp för bl. a. syo. Bidraget utgår ur anslaget E 4. Bidrag till kommunal vuxenutbildning m. m.

SÖ:s föreskrifter och anvisningar till förordningen (SÖ-FS 1981:19).

2.8 Folkhögskolor

Bestämmelser om syo vid folkhögskolor finns i 25 och 26 §§ folkhögskoleförordningen (1977: 551) och i SÖ:s föreskrifter och anvisningar i anslutning till folkhögskoleförordningen (SÖ-FS 1977: 23).

För syo får varje folkhögskola statsbidrag genom det schablonbidrag som utgår till skolan enligt 1977 års folkhögskoleförordning. Bidraget utgår ur anslaget E 8. Bidrag till driften av folkhögskolor m. m.

3 Lokala och regionala planeringsråd samt uppföljande syo

3.1 Föreskrifter om *lokala planeringsråd* finns i 16a § skollagen (1962: 319, omtryckt 1970:1026, ändrad senast 1979: 721, 16a § införd 1977:145) och i 2 kap. 8a § skolförordningen (1971: 235, omtryckt 1979: 717, 8a § ändrad 1979:1013).

SÖ:s föreskrifter, anvisningar och kommentarer för verksamheten i lokala planeringsråd för samverkan mellan skola och arbetsliv (SSA-råd) samt i lokala yrkesråd (SÖ-FS 1978: 235).

3.2 För försöksverksamheten med *regionala planeringsråd*, vilka sedan redovisningsåret 1980/81 finns i alla län, gäller SÖ:s föreskrifter om försöksverksamhet med regional samordning av kontakterna mellan skola och arbetsliv (SÖ-FS 1979:161, ändrad SÖ-FS 1981:176).

3.3 Föreskrifter om *uppföljande syo* finns i 2 kap. 4 § skolförordningen (1971: 235, omtryckt 1979: 717, 2 kap. 4 § ändrad 1981-09-17).

Föreskrifter och anvisningar om uppföljande studie- och yrkesorientering för ungdomar som inte har fyllt 18 år och som efter avslutad grundskola inte genomgår utbildning eller har arbete (SÖ-FS 1980: 63).

3.4 Verksamhetsbidrag till lokala planeringsråd samt bidrag till försöksverksamhet med regionala planeringsråd och till uppföljande syo utgår enligt föreskrifter i regleringsbrev för budgetåret 1981/82 avseende anslag till för skolväsendet gemensamma frågor (anslaget C 9. Bidrag till studie- och yrkesorientering m. m.).

Bilaga 6

Förkortningar och uttryck

syo	Studie- och yrkesorientering
syo-konsulent	Den funktionär som handhar syo-verksamheten
SSA-sekreterare	Kommunalt anställd sekreterare som biträder det lokala planeringsrådet för samverkan mellan skola och arbetsliv (SSA-rådet)
pryo prao yo-vecka	Praktisk arbetslivsorientering avser kortvariga vistelser på en eller flera arbetsplatser. Den kan i grundskolan utgöras av praktisk yrkesorientering (pryo) enligt Lgr 69 i form av studiebesök i åk 8 och en tvåveckors vistelse på företag eller institution i åk 9. Praktisk arbetslivsorientering (prao) enligt Lgr 80 kan utformas på olika sätt och omfattar sex till tio veckor under hela grundskoletiden. I gymnasieskolan utgörs den av försöksverksamhet med antingen en yrkesorienterande (yo) vecka under hela utbildningstiden eller med en veckas återkommande praktisk arbetslivsorientering i varje årskurs under utbildningstiden.
studiebesök	Studiebesök definieras som besök på en arbetsplats för en grupp elever under en kortare period, dock högst två dagar.
anpassad studiegång	Anpassad studiegång enligt Lgr 69 innebär att elev kan fullgöra sin skolplikt efter ett individuellt upplagt schema. Beslut om anpassad studiegång fattas efter samråd med elev och föräldrar av skolstyrelse. Elev kan få hela eller delar av sin anpassade studiegång förlagd till arbetsplats utanför skolan.
SÖ:s utvärderingsrapport	Studie- och yrkesorientering. SÖ 1979-06-27. Två delar: Del 1: Sammanfattande erfarenheter av 5 års försöksverksamhet Del 2: Sammanfattande erfarenheter av 5 års försöksverksamhet: Bedömningar och förslag.

Vissa riksdagsbeslut

Riksdagens beslut
våren 1971 om syo

Prop. 1971:34 om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola, UbU 1971:21, rskr 1971:214

Riksdagens beslut om
skolans inre arbete
(SIA)

Prop. 1975/76:39 om skolans inre arbete m. m., UbU 1975/76:30, rskr 1975/76:367

Riksdagens beslut om
grundskolans läro-
plan (Lgr 80)

Prop. 1978/79:180 om läroplan för grundskolan m. m., UbU 1978/79:45, rskr 1978/79:422

Riksdagens beslut våren
1980 om åtgärder för
att främja ungdomars ut-
bildning i gymnasie-
skolan

Prop. 1979/80:145 om åtgärder för att främja ungdomars utbildning i gymnasieskolan m. m., UbU 1979/80:34, rskr 1979/80:363

Riksdagens beslut våren
1981 om skolforskning
och personalutveckling

Prop. 1980/81:97 om skolforskning och personalutveckling, UbU 1980/81:37, rskr 1980/81:385

Riksdagens beslut våren
1981 om den statliga
skoladministrationen
m. m.

Prop. 1980/81:107 om den statliga skoladministrationen m. m., UbU 1980/81:38, rskr 1980/81:395

Riksdagens beslut våren
1981 om arbetsmarknads-
politikens framtida
inriktning

Prop. 1980/81:126 om arbetsmarknadspolitikens framtida inriktning, AU 1980/81:21, rskr 1980/81:404

INNEHÅLL

1 INLEDNING	3
2 FÖREDRAGANDENS ÖVERVÄGANDEN	7
2.1 Syons mål och program	7
2.2 Skolans arbetslivsförberedelse	9
2.2.1 Arbetslivsförberedelse i undervisningen	10
2.2.2 Den praktiska arbetslivsorienteringen i grundskolan ...	11
2.2.3 Den praktiska arbetslivsorienteringen i gymnasieskolan	22
2.3 Personlig vägledning och uppföljning	23
2.3.1 Bakgrund	24
2.3.2 Vägledning	25
2.3.3 Syo för elever med fysiska eller psykiska handikapp ...	29
2.3.4 Syo för invandrarelever	29
2.3.5 Syons roll vid övergången från grundskola till gymnasie- skola	32
2.3.6 Syons roll i skolans uppföljningsansvar	33
2.4 Organisatoriska frågor	38
2.4.1 Centralt planeringsråd samt regionala och lokala plane- ringsråd	38
2.4.2 Samverkan mellan skol- och arbetsmarknadsmyndig- heter	40
2.4.3 Informationsmaterial	41
2.5 Tjänstekonstruktion för syo i grund- och gymnasieskola	42
2.5.1 En ny tjänstekonstruktion för syo	45
2.6 Fortbildning för syo-konsulenter	48
2.7 Statsbidrag	49
2.8 Vissa övergångsfrågor	51
3 HEMSTÄLLAN	52
4 BESLUT	53
Bil. 1 Sammanfattning av SÖ:s förslag om studie- och yrkesorientering (syo)	54
Bil. 2 Remissyttranden över SÖ:s förslag om studie- och yrkesorientering (syo)	76
Bil. 3 SÖ:s beräkning av kostnader för praktisk arbetslivsorientering i grundskolan	105
Bil. 4 Syons och den praktiska arbetslivsorienteringens framväxt i grund- och gymnasieskola	110
Bil. 5 Gällande författningar och bestämmelser	128
Bil. 6 Förkortningar och uttryck. Vissa riksdagsbeslut	134